

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204573

UNIVERSAL
LIBRARY

OUP—556—13-7-71—4,000.

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. **T82** Accession No. **సీ T348**
Author **L19Ka**
Title **లక్ష్మీనరసింహారావు, పానుశంక.**
కల్పానిరథంవదయ. 1915-
This book should be returned on or before the date last marked below.

శ్రీ

కళ్యాణరాఘవము.

ఆలంకముల నాటకము.

ఇది

ప్రచండచాణక్యము ; నరకదా పురుకుత్సీయము మొదలగు
నాటకముల రచించిన,

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావుగారిచే

గదియింపబడి,

తెలుగు

శ్రీ సాదామిసిసుదాక్షరశాలయము ముద్రింపబడి
ప్రకటింపబడియె.

1915.

కాపీరైట్]

మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు.

[రిజిస్టర్డు.

వెల 0—ర—0.

పే త్రి క.

శ్రీకళ్యాణరాఘవమును నీనాటికి మును 1910సంవత్సరములో నే నా నెగొందిన స్థానముననున్నప్పుడే యారంభించితిని. కాని మొగటి యొకముమాత్రమే యప్పుడు చాపితిని. 1915సంవత్సరములోన జనవరి నెలలో శ్రీశిష్యులుసంస్థానప్రభువులగు శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరుగారి పోత్తాహ్మమున మిగిలిన యొకములవ్రాసి పూర్తిచేసితిని. ఇదివఱకుఁబట్టఁగ, ననవాసవిజయ రాఘవముల వ్రాసి యుంటిని కాన దీనితో శ్రీమద్రామాయణమునంగని వట్కొండముల లోనికి ధను రూపకరూపముగ నొసరించినవాఁడనై తిరిగి త్తరరాఘవమును వ్రాయఁదలఁచుకొనలేదు.

సన్నుఁగోషించుప్రభువులగు శ్రీరాజా వేంకటకుమార మహిపతి సూర్యరావుబహద్దరు వారీగ్రంథమును దమసాముచే నచ్చుయించిరి. ఆంధ్రభాషాభిమానులు, సనేకవిపండిత పోషకులు సత్యంతవితరణశీలుగు, శ్రీషీతికాపురసంస్థాన ప్రభువులునగువీరికి, వీరి కుటుంబమునకు, శ్రీపరి మేశ్వరుఁడుదీర్ఘాయురారోగ్యసకలసంపత్సృష్ట సమృద్ధులనిచ్చి రక్షించుగాక.

శ్రీరామకృష్ణపరమహంసచరిత్రశ్రీగౌరాంగచరిత్రాద్వైతమగ్గింఘరచయితలును, నాకుఁజరకాలమిత్రులునగు బ్రహ్మశ్రీకూచి సరసింహముగారు దీనికి నాంధ్రపస్తావలను వ్రాసియిచ్చిరి. వారికనేక వందనము లాచరింతును.

ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

దశరథుడు—కోసలదేశాధిపతి.

రాముడు—
లక్ష్మణుడు— } దశరథపుత్్రులు.
విశ్వమిత్రుడు—
వశిష్ఠుడు— } ఘ్ఞువులు

నారాయణుడు—విశ్వమిత్ర శిష్యుడు.

శతానందుడు—జనకుని పురోహితుడు.

శంకరుడు—వశిష్ఠశిష్యుడు.

జనకుడు—మిథిలానగరాధినాథుడు.

శతానందుడు—జనకునిపురోహితుడు.

స్త్రీలు.

కౌసల్య—
సుమిత్ర— } దశరథునిభార్యలు.
కైక—

కావేరి—కౌసల్యదాసి.

రుచిర—కైకదాసి

తాటక—రాక్షసాంగన.

నీత—రామునిసతి.

మృదుల—నీతచెలిమికత్తె.

శ్రీ

కల్యాణ రాఘవము.

ప్రస్తావన.

నాం ది.

మ. సవనీశోపమకాయుష్టాగుడునడకై ♦ స, నూర్భా శౌర్యంబుతో
సవనంబున్నెఱవేర్చి, గాఢసుతుని ♦ స్సంతుష్టుఁగావించి, శం
భువుచాపంబుబ్రాహ్మణుని, సిరియూ ♦ భూవున్నిగొన్నట్టి, రా
ఘవరాముండు, గయార్థమికొనఁగుత ♦ న్నల్యాణముల్నిత్యమౌ.

(నాంద్యోతమున సూత్రధారుఁడు వెఱవఁగిజూచి)

సూత్ర—నీటి ! ఇకొక సాగిరముత్ర

(ప్రవేశించిన నటజూచి)

ప్రేయసీ ! పానుగంటి లక్ష్మీకృపాసంహరావుగారు పండ్లొండవ నాటక
మొకటి కొత్తగా వ్రాసినారు. తత్ప్రదర్శనకార్యమందు నీవునాకు
సహాయురాలవగుదువను నాశతో నిన్నిప్పుడు పిలిచితిని.

నటి—అసహాయశూరులకు సాహాయ్యము నిమిత్తమాత్ర
మైనను నాయందలిదయచే, శారసము చేసన్నదోప్పడుమంటిరి. కాని
యానాటకమేదో సెలవిచ్చెదరా ?

సూత్ర—

గీ. ప్రియరామా యుగ గ్రంథ ♦ బాలకాండ

మగధికధను దెబ్బ క ♦ ల్యాంరాఘ

పంబునానొప్ప నొకనాట ♦ కంబు కంబు

కం! యిది, స్వశుభదాయ ♦ కంబుమనకు.

సతి—(నవ్వుచు) ఇచటనా? అచటనా?

సూత్ర—అట్లనెదవేమి?

సతి—ఇచటనేయిసయెడల, నెన్ని నాటక ప్రదర్శనములు
గావించినను గనుబామలమీది వానివలెనొక్కరికిగ నుగటిమికదా?

సూ—ధనవంతులము గాలేదనియా నన్నుఁ బరిహసించు
చున్నావు?

అ॥ ధనమెసుఖదమంచు ♦ దలఁతువే,ధనులలో

సతిదరిహ్రుండు ♦ సధిదూఃఖు

లైసవారుగలరు; ♦ కానసుఖంబునొ

సంగఁగ్నక్తిలను ♦ సాటిలేదు.

స—ప్రశ్నిత్తరసందర్భము బాగుగనున్నది! అటులేమీ
“సర్వశుభదాయకము” త్ప్రేగావలయునుగాని నాటకమెట్లగును?

సూ—నీ స్వశుగుంటచిక్కులు పెట్టుకొంటువునుమా!

గీ. చేసచేసర్వసుఖములు ♦ మానవునకుఁ

జేకురునొయట్టెత్తపైదె ♦ చ్చియిడునీప

వితి నాటక, నుండుచే ♦ వివిధసౌఖ్య

దాయకంబిదియసవచ్చు ♦ దోయజాక్షి॥

స—సరే! తెలిసినది, లేనివియున్నట్లే తలంచుకొనినంతేసి

చుటకదాత్మప్తి ! అట్టిభావనాజన్య మహానందప్రవాహంబున నోల-
లాప్పునాటకముగాన “సర్వశుభప్రద” మంటిరికాబోలు.

సూ—ఓ ! గడుసుదానా ! నన్నెక్కడనుండి యెక్కడకీడ్చు
కొనిపోవుచుంటివి ! పావనగ్రంథసంభాషణము భావజానందములో
విరమింపజేసితివే ! నీవేనన్ను జయించితివి. పోనిముక్త. ఈప్రపంచ
మందాడు వారి కోడనివా రెవరు?

గీ. కూరనారాచవితతికి, ♦ ఘోరకదన
రవములకు, జంకనట్టివీ ♦ రపురుషుడును,
గలికికొవ్వడిచూపుదూ ♦ పులకు, జలుక
పలుకులకునోలిదానుడై ♦ పడునుగాదె !

సటి—మీరుమాత్రమూడువారుకారా ? కల్లమీనములతోఁ
గట్టికత్తులతోనాడువారాడువారికోడిరి. దానికేమిగాని, యీశ్వంగార
వ్రసంగమింతటితోఁగట్టిపెట్టి, కథానాయకుడును బతితపావనుండు
నగు శ్రీరామచంద్రమూర్తిగూర్చి యొకింతచెప్పఁ ; డదివిని నాటక
ప్రదర్శనమునకుఁ బోయెదను.

సూత్ర—ప్రియుగాలా ! మంచిత్రోవకు వచ్చితివి. శ్రీరామ
మహిమ యడుగుటకుం జెప్పటకుఁగూడఁ దగినది. కానిపూర్ణముగఁ
దృష్టికరముగ వర్ణింప నా కశక్యము.

గీ. అవనిరక్షింపదయతోడ ♦ నవతరించి
సట్టియానచ్చిదానంద ♦ మైనతండ్రి,
రామచంద్రుడుమనయంత ♦ రంగములకు
లొంగని యమేయఁజెల్లు ప ♦ ల్కులకులొంగు !

గీ. కానిపూర్వపుణ్య ♦ కరత్ర ఫలంబున
 ననుభవింపఁ గలిగి ♦ రామహాతుత్ర
 పైనిగల్గు భక్తి ♦ వలన జనించిన
 యమృతమంజనా సు ♦ తాదు, లింతి !

మఱియు, నాబహిఃప్రాణమా ! ఒక రహస్యముఁజెప్పెద వినుము.

సీ. జనకాది బంధు నా ♦ శనవిపనృగుల్లై
 దిక్కులేకేడ్చెడు ♦ దీనులకునుఁ
 బట్టినదెల్లను ♦ భస్మమైపోయెడు
 భగ్నసంకల్ప ని ♦ రాభిగుళకును,
 వదియింపరాని దు ♦ ప్పాతకంబులుసల్పి
 కుశ్చిక్చి తపించు ♦ కుజచులకును
 జదివినకొలఁదిని ♦ సందేహాదితులై
 యూఁగులాడువిపశ్చి ♦ దుష్టములకు.

ఆవె, నట్టియిట్టివారి ♦ కనసేల? నానా, భ
 వార్తులై నవారి, ♦ కి మృతసౌఖ్య
 కాములెల్లరకును ♦ గనకాంగి ! గట్టిగా
 నముత్ర! దిక్కురామ ♦ నామమొకఁడే ॥

స—ఁబోను, నాథా ! ఈయనరామాయణ నాటకములాడు
 చోనాకుఁ గాయకష్టములుగూడ సగపడుటలేదు.

సూత్ర—ప్రియురాలా ! అదియొకవింతగాదు.

గీ. మగసుసకు దేహంబునకు స ♦ బంధమున్న
 యంతదాఁక నెతను బాధ ♦ లంటు సరుల;
 భక్తిభరితాత్ర తనువును ♦ బాసియెప్పుడు
 వేఱగునొ, తనుబాధలు ♦ స్వీడునపుడె.

నటి—అహ! పూజేశా? ఈ రామాయణనాటకము లుభయ
తారకములుగదా!

సూత్ర—విన్నును నన్నేకాదు. లేఖకపాఠకద్రష్ట పరిదర్శ
కాదులనందఱు దరింపజేయ సమర్థములు.

నటి—నిజముగా నేనెంతో ధన్యురాలను.

గీ. దశరథక్షాత్రేంద్రుండు ♦ తనసతులకు

దెచ్చిచాయస మర్మిలీ ♦ నిచ్చినట్లు

నాకుఁగరుణించి యిడితిని ♦ నాధ! యివుడు

వరమపాపసహా రామ ♦ భక్తిసుధను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

క ల్యాణ రా ఘ వ ము.

ప్రథమాంకము.

(ప్రవేశము— దశరథుడు, కాసల్య, సుమిత్ర, కైక.)

దశ—సఖలారా! ఋశ్యశృంగునార్తి వృజ్యమునఁజేసినజన్మము
దైవ కల్యాణమునఁబూర్తియైనది. ఇదిగో పాయసము. యజ్ఞదేవ
దీప్తి ప్రసాదము. దీనిని మీరు భుజియించి గర్భముల ధరింపుడు.

కా—మేవందతిము మడుగుబట్టలధరించి శుచిగ నున్నా
రము. తామే మాకొనఁగుడు. భుజింతుము.

దశ—కాసల్య! ఈపాయసమున నీకెంత కావలయును ?

కైక—ఏమైన మధురపదార్థ మితరులకుఁ బంచియిచ్చుచో
ముందుగాఁ జిన్నవారిముచ్చటఁ దీటుట మంచివని కావున నాథా !
మీరు మాయుక్కుగారి నొనర్చినప్రశ్నయును నన్నేయొనర్చినయెడల
సంతకంతు బాగుగ నుండునేమో ?

దశ—కైకా! కేవల రుచిప్రధానమై కడుపు నిండించుకొను
టకుమాత్రమే పనికివచ్చు నైహిక పదార్థమునుబంచిపెట్టుకొనుడు
నీవనినట్లు చేయవచ్చునేమోకాని దైవప్రసాదితమగునీపవిత్రవస్తువును
గూర్చి నీవు చెప్పినయేర్పాటు పనికిరాదేమో !

కై — దైవ ప్రసాదమునకందఱునమానాహ్వా లేకదా! అట్టికోరిక బ్రష్టచిన్న భేదమేల చేయవలయును? కావున ముగ్గుఱకు సమానముగాఁ బంచిపెట్టెము.

సు — చెల్లెలా! వారి యిష్టానుసారము వారే యూచరింతురు. నీబోధనమేల?

కై — నేను నీకేమియు బోధింపలేదు. నీవు నన్ను మందలించవలసినపనిలేదు.

కొ — (అపవారించి సుమిత్రతో) చెల్లెలా! నీవారకుండుము. మనకు భర్తతోఁగాని చెల్లెలితోఁగాని వాదమెందుకు? ఏదైవ కిటాక్షమునఁ బాయనపాత్రియు నాఘనకులభించినదో యీదైవ కిటాక్షముచేతనే యతిమనముగ్గురకు దైవమువిధించిన యేర్పాటు ననుసరించియే సిద్ధించును.

సు — (అపవారించి, కొసల్యతో) అందరకంటె భర్త కధికాను రాగాస్పదమ ననికాఁబోలు నీతివాక్యబోధనమారంభించినది.

కొ — (అపవారించి సుమిత్రతో) భర్తయందుఁగల చసపున నామె యేమయినఁ బ్రశ్నించో మన మన్యథా యెంచఁదగదు.

కై — నాథా! ఊరకుంటిరేల? ముగ్గుఱకు మూఁడుసమభాగములుచేసి యిచ్చుటయే న్యాయముకాదని తోచినదాయేమి?

దశ — కైకా! అట్లు తోచినఁ దప్పగాదని తోచుచున్నది.

కైక — అట్లులైన నాకందరకంటె దక్కువనిచ్చెదవా?

సు — చెల్లెలా! ఈపాయసముతో వాఁకలిదీర్చుకొనఁదలఁచిమా? ఇది దైవదత్తమగు వదార్థము. కొంచెము భుజించిననేమి విశేషముగ భుజించిననేమి? గిండ్లకు పాలగాఁగినుతీర్థముఁ బ్రదానినఁగల మొకయుద్ధరిణైఃకుతీర్థము దాగిన ఫలముకంటె నెక్కుఁడగునా?

కా—(అపవారించి) చెల్లలా! అడుగనిదే నీవేలమాటలాడె
దవు?

కై—అయ్యో! మీరిద్దఱు జ్యేష్ఠదేవులు. మీకు పెద్దనంతులు
వచ్చునుగదా! యను ధైర్యముతో నెన్నిశ్రీరంగగీతులయినఁ జెప్పఁ
గలరు. నేను గనీయసురాలను. కనిష్ఠురాలను. అధమురాలను. నీచు
రాలను. పాపిష్ఠురాలను. మీరిద్దఱు గారగింపఁగా నేదయిన నొక్క
యుచ్చిష్టబింగువుమిగిలి నది మీయిద్దఱు సాదమనియెంచి కన్నుల
కద్దుకొని తినిపలసి నదానను.

దశ—స్నేహితు! ఎందులకోపము? చూడు. (చేయి చూపు
కొని) నేనుఁ బెప్పినమాటవినము.

కై—ఒక్కనీవు చెప్పినమాటల వినతోడనే నాబ్రదుకు
తెల్లనారునా? ఈయక్కఱగు చెప్పినమాటవినవలయును. ఆయక్కఱ
గు చెప్పినమాట వినవలయును. కనిష్ఠురాలనై నీయింటఁ బ్రవేశిం
చిన దోషమునకు నాకేదిన్నతనములేప్పను? అనురాగములలోఁజిన్న
తనము. అపకరణములలోఁ జిన్నతనము. ముచ్చటలలోఁ జిన్నతనము.
ముడుపులలోఁ జిన్నతనము. మాటలలోఁ జిన్నతనము. మర్యాద
లలోఁ జిన్నతనము. బ్రదుకంతలోఁగూడఁ జిన్నతనము. పరమలోఁ
గూడఁ జిన్నతనము.

సుమ—(తనలో) కానీచుఁ జుచుచూపులలోఁ బెద్దతనము. నూడు
మాటలలోఁజెన్నతనము. బుడిబుడియేడుపులలోఁ పెద్దతనము. బూక
రింపులలోఁ బెద్దతనము. గయ్యాళితనములలోఁ బెద్దతనము. గడుసు
దనములలోఁజెన్నతనము. కారుమాటలలోఁ బెద్దతనము. కాటులాట
లలోఁ జెన్నతనము.

దశ—(అపవారింది) కొనల్య! నీకేతవంతు కావలయునని
యడిగితిని. చెప్పవైతేవేమి?

కా—(అపవారించి) మా శత్రులు కైకేయి కోరినంతవఱకు నామెకిచ్చి మిగులుదానిలో మీరు దోచినంతవఱకు గట్టాక్రింపుడు.

కై—అక్కా! నాకు వంతు నీయవలదని భర్తతో రహస్యముగఁ జెప్పచున్నావా?

కా—చెల్లెలా! నీకే పెద్దభాగము నీయవలసిదని చెప్పచున్నాను.

కై—నాకంత యాసలేదమ్మా! నాకట్టిపేరాసలేదమ్మా! నాకట్టిగరాశలేదమ్మా! పెద్దవారైన మీకే పెద్దపెద్దయాశలుండుననిగాని—

సు—చెల్లెలా! ఎందులకునుప్పురిందింతువు? భాగముల గూర్చి భర్తగారితో మేమేమైనఁ బ్రస్తావించితినూ? పెద్దవంతులని చిన్నవంతులని సనుభాగములని లేనిపోని రాధాత పూర్వపక్షములన్ని నీవేచేయుచున్నావుకదా! మేమేమైన మాటలాడితిమా?

కై—అబ్బో! మీరు సంగనాచులు నాలి ముచ్చలు. చలిచీమలు. నన్ననన్న సొన్నాయినొక్కలజాణలు. నన్న భగవ తుడు పెద్దనొంతు, పెద్దకడుపు, పెద్దయాశతో న్మట్టించినాడు. పాత్రములోని పరమాన్నమునంతయు నేనే భక్షింపవలయుననియెడుచున్నానునుకొంటిరేమో! నాకేమియునక్కఱలేదు. మీరిద్దరే విజృంభించు. మీరిద్దరే పుత్తులగునుడు నాధా! నేను బోవుచును.

(పోవోవును.)

దశ—(ఉన్మరనుచు) అబ్బ! కైకేయీ! అగుము. ఎప్పుడును గోపమేనా?

సుని—(తనలో) బెదరింపులేగాని యెక్కడకుఁబోవును?

కా—(కైకనుబట్టుకొని) చెల్లెలా! పోరుము. దైవప్రసాదిత

పదార్థమును నిరాకరించుటదోషము. అమాత్ర! నీయిష్టమువద్దినంత భాగమును నీవు తీసికొనుము. మిగిలినదే మేము భక్షింతుము.

కై — నన్నాడనుకము. అమాత్ర! అంతయు మీరే తీసికొనుడు. నా కేమియునక్కఱలేదు. మీకుఁగలుగు పుత్తులు నాపుత్తులు కాక పోవుదుగా ?

సుమి — చెల్లెలా ! నీకుఁగలుగు పుత్తులు మాకుమాత్రము పుత్తులుగాక పోవుదురా ? నీకింతకోపమెందులకు? నీవైక్కతె నే భుజింపుము.

దశ — (చేయిపట్టుకొని) కై కా! పుత్తభిక్షుకై నేనుదేవుఁడంత బ్రాహ్మిణిచితి నో పాయసముఁడిని పుత్తులిగవలసినదని నిన్నంతకింట నక్కవగఁ బ్రాహ్మిణివలయు నా ?

సుమి — (శఃలో) నాథా మీ కేలాగుననుదప్పదు. విశేషమేమన మేముగూడఁ బ్రాహ్మిణివలసివచ్చినది.

కైక — రానా ! పోసిపోసిమాటలచే సంతోషపెట్టఁ బ్రయత్నింపఁ బడినా నీవేల భోజనమును గలదాననయినను సేవియిగ్గుపై ప్రార్థించి యీ మాస్త్విభాషములు, పైకిచకిచలు, లోని భుజి భుజి, పైకిచకిచలు లోని వెటకారములు, పైకోడు, లోని సూడు, తెలయ చేసింతిమందబుద్ధినిగాను. పాయసమిచ్చుటలో నీకుఁబక్ష పాతిముదయించినది.

దశ — పక్షపాతముగగాక సరిగఁబంచియిచ్చెదను.

కైక — సెబాస్. సరిగనిచ్చెదవుకాదా ? ఇముడ్త. వలదనిన వారెవరు?

దశ — “సరిగ” ననఁగ నీయభిప్రాయమేమి ?

కైక—ఇదిగో ఏ పెద్దల కధికభాగములనిచ్చి యధికలజేసి నన్నన్నివిధములఁ జిన్న సేయఁ దలఁచితివో యట్టి మాయక్కలనే యడుగుము.

దశ—ఏమి? సుమిత్రా! నీయభిప్రాయమేమి?

సుమి—నేను బెద్దనుగాను; చిన్ననుగాను. నడిమిదాసను. నన్నడుగనేల?

దశ—సతులారా! మిఁలోమిఁదు నిష్కారణముగ నైరమోదవలదు. నేను సరిగఁ బంచియిచ్చెదను.

కైక—“సరిగ” ననఁగ సమభాగములుగ నడిమియభిప్రాయమును నెడలఁ గానిండు.

దశ—సరిగ ననఁగ స్వాయముగ.

కైక—స్వాయమనఁగ నేమి? మీబుద్ధికి స్వాయమా? మా అక్కలబుద్ధికి స్వాయమా? నాబుద్ధికి స్వాయమా? దైవబుద్ధికి స్వాయమా? ఎవరుచెప్పినస్వాయము? ఏటిస్వాయము? పాయస ప్రదాతయగు యజ్ఞదేవుడే పదార్థమును మామగ్గుర కొనఁగమని నాఁడా? లేదా?

దశ—అట్లే సేలవిచ్చినాఁడు.

కైక—అంతేకాని బుద్ధిచేతనాలోచించి స్వాయమనీతోచిన కొత్త స్వాయము ననుసరించి కొందఱను సంతోషపెట్టి కొందఱ నేడ్పించి యిమ్ముని యిన్నిమాటలు చెప్పినాఁడా? ఏమి? మాటలాడలేదు?

దశ—అట్లు సేలవీయలేదు.

కైక—లేనియెడల నింత సందేహమేల? ఈయోజనములేల? ఈతొట్టిపాటేల? నానోరు న్నాటవేయసేల? మీరన్నస్వాయము

న్యాయముకాదు. పెద్దభార్యకొక్కన్యాయము. మాయక్కచెప్పినట్లు సడిమిభార్య కొక్కన్యాయము చిన్నభార్య కొక్కన్యాయమునా ? వైఎస్సాదమున కందఱుసమాన్యులను లోకన్యాయము ననుసరించి వంచిపెట్టుము.

దశ—కైకా ! బ్రాహ్మణుల కనేకపర్యాయములు నీవుదాన దక్షిణాదుల నిప్పించితివికదా ! పెద్దలకు చిన్నల కొకరీతినే యిప్పించితివా ?

కైక—బ్రాహ్మణులకట్టిచ్చినదినాసామ్మ, నాగమ్మను నా యిష్టానుసారముగఁ బంచియిచ్చెదను. నాయనగ్రహము ననుసరించి యిచ్చెదను. నీభండారములోని సర్వధనమును మాయక్కలకిచ్చిన నైన నేను నోరెత్తుకునా ? నీవు నన్నునిరాకరించి మాయక్కల తోడనే కాలక్షేపముచేసినయిన నేను దైవమును దూఱుచు నీపాదములయొక్కఁబడి యుండుదాననే కాని యిదియేమియని పలుకవలసిన దాననా?

సంగీ—(తనలో) అబ్బ! ఏమిశాంతచిత్తత! ఏమిసహనశక్తి ! అటులేనాధుఁడు చేసినయెడలయీసాకేతపురినిసమూలముగాననుద్రమునగలుపకమానుమవా? కైకమత్తల్లీ! నాధుఁడునీయెడల సత్యను రాగుండై మాయెడల నొకరీతిగనున్నను మాకు నాధునికిఁ గూడఁ జీవాట్లుతప్పలేదయ్యెను.

కైక—నీయనుగ్రహమును గనఁబటచుటకు నీయిష్టమునుఁ జూపుటకు నీన్యాయమును జరుపుటకు సంభావనకవచ్చిన ముష్టిబాప నయ్యలకువలె మేము నీబంగారమపేక్షింపలేదే ? నీమణులఁగోర లేదేనీ నీవస్తువేడియును దేవురింపలేదే?

దశ—ఈపరమాన్నిము నావస్తువుకాదా?

అయితే—ఎందుకు?

దశ—(నివృత్త) యజ్ఞపురుషుఁడు నాకొనఁగుటచేనాది.

కై — మిమ్ముదినునుసి మీకిచ్చినా ?

దశ—(నవ్వుచు) నీవునన్నిట్లు వేచుకొని తినుటకు నాకిచ్చి నాను. తేలిసివదా ?

సుమి—(వినలో) మాత్రోపాటు.

కై : — నా గా మిత్రధర్మక్రియచక్ర'నామితి ముఖభేదమును జేయుమిటివి. నీయధర్మగణులమే! నీవహధర్మచాంగులమే! చుత్త్రభిక్షుగోరి మీత'పాటు యజ్ఞము మేముగూడ నీవహధర్మమీసలనే యజ్ఞదీక్ష మేముగూడ నెఱవలేదా? మీకాన మేముగూడ దేవుల బ్రాహ్మణ్యంబలేదా? బ్రాహ్మయజ్ఞభూమిని నీవు చుట్టించి నీవే బడినదా? అనిచేసేదా? అటుకాకు నీవే బ్రాహ్మణ్యంబులచే నీగతుడనయినది. కాని నీకోయందు నీచేసేదలు సర్వమా కిచ్చుటలేదు. మాకిచ్చినది యజ్ఞపురుషుడ, నీకు జ్యేష్ఠాంబుధ్యమా కనిష్ఠాంబధ్యమా యనకు —

దశ—స.రీ. ఆయనకు లేదు. మీ క్షత్రియేద మున్నదందువా? లేదందువా?

శ్రేణులు—మీ ప్రశ్న మునాకు బాగుగఁ దెలియలేదు.

దశ—సుమిత్రా! నాయభిపాయమును సీచెల్లలికి జెప్పము.

సుమి—చెల్లెలా! నీవందఱకంటఁ జిన్నదాసవనియు నీకంటఁ జేనుఁ బెద్దదాసవనియు నీమె సర్వజ్యేష్ఠురాలనియు భేదము మనలో నున్నదాలేదా యని యచుగుచున్నారు.

కైక—అట్లు వ్యత్యాసములేకేమి?

దశ—కావున నేనొక్క-సంగతినిచెప్పెదను. విను బీక వావు గడియ సేపు మీగు ననతులచునుమాట మఱి పొండు. మీరొక్క-తల్లి బిడ్డలనియెంచుకొనుఁడు. అనోన్య ప్రేమాధివ్యమకలవారిని యను కొనుఁడు. కైకా! ఈపాయకవాత్రిము నీచేతికిచ్చెదను. నీవేహచి యిచ్చుటకు నేనంగీకరించెదను. ఎట్లు పంచియిచ్చెదనో చెప్పుము?

కైక—మేము ముగ్ధులము సమముగఁబంచుకొందుము.

దశ—అట్లుచేయునెడల నీయక్క-లయగదేమి గూర్చియును గనఁబఱచినదానవగుదువు. అదితివ్వు. కొనల్య! నీవు పంచునెడల నెట్లు చేసెదవు?

కొ—అందఱకంటఁ జిన్నచెల్లెలగు కైకకుఁ బెద్దభాగమిచ్చి సుమిత్రకుచంతకంటఁ దక్కుననిచ్చి యంతకంటఁ దక్కు-నభాగము నేను దీసికొనెదను.

దశ—సుమిత్రా! నీవు పంచునెడల నెట్లుచేసెదవు?

సుమి—(నవ్వుచు) నాకేమియునుంచుకొనకుండ నీయిర్దఱకు చోయొకిసగమిచ్చెదను.

దశ—నీకో!

సుమి—పిదప వారిభాగములలోఁ జెఱియొకసగమును బుచ్చు కొందును. (నవ్వును)

దశ—ఎంతగడుసుదానవు! సతులారా! ఇదివఱకే వృధగ నాలస్యమయినది. ఇక నీపదార్థమును శీఘ్రముగ మోరినుభవింప వలయును. పెద్దభాగముఁ దినినదానికీ బెద్దకొడుకునుఁ జిన్నభాగ మును దినినదానికీ జిన్నకొడుకును బుట్టునా? కొనల్య చిన్నభాగము దినినను నామెకుఁబుట్టుకొడుకు పెద్దకొడుక. కైకా! నీవు పెద్దభాగ మును దినినను నీకుఁబుట్టుకొడుకు చిన్నవాఁడే. అందుచేనీవు పెద్ద

భాగమవేక్షింపడగదూరవేక్షించినలాభమును లేదు. కాసల్యవయస్సుచే యోగ్యతచేగూడ బెద్దది. చిరకాలము కాపురముచేసినది. పుత్తులు లేరని మీయిరువురకంటె నెక్కువకాలము తిప్పించినది. మీయక్కయగుటచే మీకుఁ బూజ్యురాలు. అందుపై మీయందు నిగింత రానురాగముగలది. ఎన్నడునుస్వలాభమును గోరుకొనియుండలేదు. అట్టియీకాసల్యాదేవిని నేను మీరుతప్పక గౌరవింపదగినది. మనలలోకుల మెత్తురు. మనతరువాతివారు మనలఁగొనియాడుదురు. కైకా! మనసులో నేమియంచుకొనకుము. పవిత్రమైన ముహూర్తము దాటి పోవుచున్నది. అట్లు తలవంచుకొనుటకాదు. నీచేయి నిటుదెముట్టుకాసల్యచేయి పట్టుకొనుము.

కైక—(అట్లుచేయును.)

కా—చెల్లెలా! నేను వయస్సుచేబెద్దదాసనయినను నీవే నాకంటెఁ జెద్దదాసవుగ భావించినిన్ను గౌరవించుచున్నసంగతి నీ వెఱుఁగుదువుకదా! అట్టిచో ననవసరమగు నీగాధయేల? నీయిష్టమెట్లో యట్లేకానిముట్టు.

కై—నేను దొందరపడి యేనుయిననిన్ననినయెడల క్షమింపుము. (కాసల్యను గౌఁగిలించుకొనును.) అక్కా! సుమిత్రా! నిన్నుఁ గూడ నిట్లే కోరుచున్నాను.

దశ—సెబాన్! కైకా! నీకు కోపమెంత శీఘ్రముగఁగల్గునో ప్రసన్నతకూడ సంత శీఘ్రముగ నేకలుగును. వెట్టికోపమెటులో వెట్టి దయయునటులే. ఈపాయనకలశము నీచేతిలోనుంచుకొనుము. ఇదిగో పంచుచుంటిని. కాసల్యా! నీకు దీనియం దర్థభాగము.

కా—మహాప్రసాదము.

దశ—మిగిలినయర్థభాగము రెండుభాగములు చేయుచున్నాను.

(చేసి) ఇగో ! ఒకభాగము. సుమిత్రా ! నీది. (సువిశ్రాంకితమును.)

సుమిత్ర—మహాప్రసాదము.

దశ—మిగిలిన భాగమును నీవు దీసికొందువా?

కైక—సువిశ్రాంతనాకంటె బెద్దదియిందుల కామెకు నాకంటె
కొంత యధికభాగము రావలదా ?

దశ—అటులయిన నేమిసేయుమంటివి?

కైక—నావంతు రెండు భాగములు చేసి యొక భాగము
సుమిత్రకిముక్త

దశ—సెబాస్ ! కైకా ! సుమిత్రా ! నీవనినట్లు నీకు రెండు
వంతులు వచ్చినవి. తీసికో. నీకిద్దఱుకొడుకులు గలుగుదురేమో ?

సుమిత్ర—(తనలో) ఇద్దఱు బుత్తులయిననరే ! అనేక శిరస్సు
లుగలవాడయిననరే. కొడుకు పుట్టినజాలు.

కైక—నేనీ యష్టమభాగమును దీసికొందును.

దశ—కైకా ! నీవు సంతృప్తి నొందితివా ?

కైక—ఁ.

దశ—ఉత్తర ఖణమునుండి మనకు ముచ్చటలపై ముచ్చటలు.
వేడుకలపై వేడుకలు. పండుగలపై పండుగలు. ఇక్కడకు మానస్సు
శాంతి పడినది. సతులారా ! మీరింక భుజింపరేమి ?

కా—ఇక్కడనేల ? భూజనశాలలోనికిబోయి యక్కడ కలిసి
భుజింతుము.

దశ—సరే. పోదము రండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణ కావ్యము.

ద్వితీయాంకము.

(ప్రవేశము—విధి. ప్రవేశము—కావేరి, రుచిర.)

కావే—రుచిరా! వేగరా! అట్టు లడుగులో నడుగుపెట్టెద
వేల.

రుచి—చూచుచున్న కైకమ్మకుఁ గడుపుచేత మందగమనము
వచ్చియుండ నాకుఁ గాల్చిపెనుచున్నచే నచ్చియున్నది.

కావే—ఇట్టిసన్నివేశము నేల తిరుగుచున్నాను?

రుచి—కురుపుకంటె దొంగనాని యెక్కువ నుచున్నదమ్మా.

కావే—చూకొనల్యకుఁ గడుపురా లేదా? సుమిత్రకుఁ గడుపు
రా లేదా? కైకమ్మ వీటిన్దటకంటె నెక్కువనుకుమారియూ? తానంత
“అన్ను ఉన్న” బడుచున్నదంటును?

రుచి—కావేరమ్మా! చెప్పిననమ్మవేమోకాని చూడు! ఎవరి
తోడ నయినఁ దిగుగ ననఁగోకునుమా! నాతోడేవరి. ఇదిగో! ఆ
పాయసముఁ దిన్న మరునాటియుదయమారంభము. ఒక్కఁడేవేవిళ్ళు!
విధి, విరామములేదు. ఇటుగుటక. అటు “ఒక్క” వెలుతురుకింట
బడుటకు వీలులేదుగాదా! ఎవ్వరిని జూచిన ననవ్యతిరేకదా! ఇదిగో

మగడనగ నాలాగునఁ బాకులాడజిదిగదా ! ఇప్పుడతడనగ వట్టి గొంగళివురుగు. గోకిలిబండ ఆనుహరాజు—పాపము. అతడెఁ జూచిన జాలియగును —తన్నుభార్యదగ్గఁకు రానిచ్చు స్లుచేయుమని నన్ను బతిమాలుచున్నాఁడు.

కావే—ఇదేమిచోద్యమమాత్ర ! నెలలునిండినతరువాతఁగూడ వేవిశ్లేమిటి ? మామేనక్క కేడు నొలుండుసరికే యూరునాడుకూడ హూక్కిపోయిరది. ఇది మఱియుఁ జెప్పిముగినున్నది. ఏమి కాస ల్యమృగామాత్ర ! ఇదిపఱకాలాగునఁ దుబుకుమనలేదుగదా ! కాని నీవిప్పుడెక్కడకు వెళ్ళుచున్నావు ?

రుది—సెనగపులుసుకంటెఁ బుల్లనికేదయినఁ బోయితెమాత్ర న్నది. ఎవరినిందుగుఱుగ్గి యడిగినవారే నప్పుడున్నారు. చూడు ! మనలోనునమాట. నన్నుఁ జేరఁదీసి యయ్యవార లేమనెనోవిందువా ? కైకమృతకంటె గయ్యాళిబభించినప్పు డదికూడ దొరికుననినాఁడు.

కావే—తనకంటె పరసుడుండినయెడల ననికూడఁజెప్పినాఁడా ? ఆతనిమాటలెంతె యెఱుంగదు ? కాని సెనగపులుసుకంటె బుల్లని వస్తువేనో నేనుఁజెప్పెదను, ఊడు. నోటిచివర నాడుచున్నది. ఏదో ఘృతముమాత్ర ! స్త్రీలకొఱకు ముఖ్యముగఁజేయఁబడినదట ! మిగుల రుచిమనఁట ఆండుమ నూఁలో నమృతకృందఱు చెప్పకొనినారమ్మా ! ఏదోఘృతము. ఊ-ఊడు ! పుల్లకవిఘృతము.

రుది—అబ్బే ! అది ఘృతముకాదు. వేవిశ్లేవేత మాదొర పాని రుదిగ్గిరాణశక్తి యెల్లున్నదోవిద్యావిహితచేతి మూనియ్యపు రాలి గుణగ్గిరాణశక్తియెల్లున్నది. అదిపుల్లకవికృతము. పుల్లకవిచేఁ జేయఁబడిన వైద్యగ్రాధమో ఎల్లకాణి. అది తెచ్చి మూడవరాణి గారి మూతికిఁ గట్టదనంచువేమి ?

కావే—చదువుకొన్నవారు మీరెక్కడ గట్టుకొనినఁ గట్టు
'కొందురు; నాకెందులకమాత్ర! నేను బోయెదను.

రుచి—వదినా! కోపమా! ఎచ్చటకుఁ బోదలఁదితివో చెప్పవా!

కావే—చెప్పటకు రహస్య మేమున్నది? మాయమృత వసిష్ఠ
భగవానుని యాశ్రమమునకుఁబోయి వారచ్చటనున్నారేమో కను
గొనిరమ్మన్నది.

రుచి—ఎందులో !

కావే—నాకుఁ దెలియలేదు.

రుచి—పురుడు శీఘ్రముగ రానై యున్నదని సందేహముచే
గురువుగా రింటనున్నారోలేదో కనుగొనుమన్నదేమో?

కావే—పురిటికిఁగావలసినదిమంతురసానియా? మహర్షి యా?

రుచి—అదేమిమాట ! శిశుజన్మకాలనిర్ణయము మొదలగు
పనులకు గురువుగారుండవలదా? కానిమీయమ్మగారప్పు డేమిచేయు
చున్నారు?

కావే—నేనిటు వచ్చుచుండఁగనే మాచెల్లెలిని బిలిచి “రాజు
భారి నిటకురమ్మని కోరితివని చెప్పము.” అని దానితోఁ జెప్పెను.

రుచి—సరి ! ఇకనేమి నేననినదే నిజము. ఈసరికిరాజుగా
రామయొద్దకు వచ్చియుందురు. కావున నీవువేగపొమ్ము నేనును
తోయియేదియో యొకపుల్లని వస్తువును దీసికొని పోయెదను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము—కౌసల్యాంతఃపురము.

ప్రవేశము—దశరథుడు, కౌసల్య.

దశ—ఏల ?

కౌస—వంగి మీపాదములను శిరమున నద్దకొనుటకు నాకు
మిగుల గష్టముగనున్నది. అందుచే దయచేసి మీపాదములను నా
తొడలపైనుంచుడు. చేతులనెత్తి కన్నుల కద్దకొందును.

దశ—ప్రాణప్రియా ! నీవిష్పడటులు చేయకున్న నేమి ?

కౌస—నాథా ! (గద్గదికతో) ఏమియులేదు.

(కన్నుల నీరుంచుకొనును.)

దశ—ఆ! ఆ! అదేమి కౌసల్యా ! ఎందులకు ? (మొగము
నెత్తి కౌగిలించుకొని) హా ! ప్రాణప్రియా !

గీ. చెప్పవా ! చెప్పవా ! నీమ ధ గొప్పకనుల.

కొలుకులనువేడి కన్నీళ్లు ధ లొలుకనేల ?

చెక్కు లెఱుపెక్కనేల ? ధ నీతృప్తులఁ బె

దపు లొడులనేల గుండెల ధ దడయనేల ?

కౌస—(దైన్యముతో) నాథా ! నాకేమియుదోచుటలేదు.
లోపలనేమియో యావేదనముగనున్నది. గర్భమున నేదియోతలుక్కు
మని ప్రవేశించిపట్టునది. కనులు చీకటులుగ్రమ్మినవి. అమితముగ

(ప్ర)కాశముగా) చాణక్రియా! నీకేమియు భయములేదు. దైవ
కటాక్షమునఁ గులగుగులగు వసిష్ఠభగవానుల యాశీర్వాదమున నీవు
సుపుత్తుని నేఁవో తేపో కాంతువు.

కౌ—తేవటివఱకు నేనీబాధ పడుచుండవలసినదా? ఆ! నా
వలనఁగాదు.

దశ—(కౌసల్యను ముద్దిడుకొని)

గీ. వార్ధకము దరిసేకు సం • ప్రాప్తమైన
చూలుపుణ్యమాయని ముద్ద • రాలితనపు
సీదు ముద్దులఁ నూలుకఁట, • నెఱిసాగసులు
మురిపములగాంచి తిరుగ ను • ప్పొంగుచుంటి.

కౌ—ఇప్పుడు పరిహసించుచుంటిరా?

దశ—ప్రియురాలా! యమింపుము. ఇప్పుడు నేజేసిన పగి
హాసమునకు నీకీడుకు చేయిఁబూకొని యిట్టెయిట్టెముందునన్నుఁ
బిట్టింతువుగానలే. చూడు. (కడుపుపైఁ జేయివైచి)

గీ. కడుపులోఁ జిన్నిబుడుతెఁడు • దుడుకుదుడుకు
మనుచునీతిలో మత్స్యంబు • ననువుదోఁప
దళుకు తెఱుకని స్ఫురియించి • తుళకరించు
మేఘగర్భస్థుగు నెఱి • మెలుపువలెను.

కౌసల్యా!

గీ. ఎగుమొగంబగు గర్భంబుఁ • దిగఁబడియెను
డొక్క-లెత్తునుబాసి లోఁ • తెక్కెఁ గడుపు
బడిబడిగ బిగబట్టెరు • ముడుగులివిగొ
కుంకె వసిగ నే చ్రనవింతు • వింక నేమి?

నీవు రేపటివఱ కుండనక్కఱలేదు. ఈదినముననే శుభప్రసవముగు
దావుగాక ! నీదాసి యెవతెయ్యిన నక్కడనున్నదా ?

కా—అందఱను బంపివయిచితిని. వల ?

దశ—వలయందువేల ? పిలిపింపవలసినవారిఁ బిలిపించి, వల
సిన సన్నాహముతయుఁ జేయింపనక్కఱలేదా ?

కా—తొందరపడకుడు. ఎవ్వరిని బిలిపింపవలగు. ఇంక గొంత
సేపు చూతము.

దశ—ఇంకఁ జూచునదేమి. (గట్టిగ) కావేరీ !

(నేపథ్యమున) బాబూ ! వచ్చుచున్నాను.

కాన—దానితో నిందుకొఱకని చెప్పెగరాయేమి ? వలదు.

దశ—దానీకయినఁ దెలియకుండనెటులు ?

కా—ఇప్పటినుండియునా ? ఈదాసుల చెవినిఁబడిన ముక్క
నీటిపైఁబడిన నూనెచుక్క.

దశ—అటులయిన యిప్పుడేమిచేయుమంటివి ?

(నేపథ్యమున) అమ్మా ! లోనికిరావచ్చునా ?

కాన—కావేరీ ! రావచ్చునుకాని నీవిచ్చటకువచ్చి చేయున
దేదియిలేదు. జపముగునెడలఁ బూజ్యురాలగు నరుంధతీదేవిగారిట
కొక సారి దయ సేయుదురేమో కనుఁగొనెదవా ?

దశ—(నిమృశముగ) జపము వదలియున్న శ్రీఘ్రముగనని
చెప్పరాదా ?

(నేపథ్యమున) అమ్మా ! పోయి చెప్పెదను.

కా—సరే.

దశ—వస్తిభగవానునకెప్పుడు వార్తనంపుడము.

కొన—ఆమె పెద్దది. మిగులఁ దెలిసినది. వచ్చినతరువాతనన్ని యేర్పాటులును సందడి లేకుండ నామెయే చేయును.

దశ—సంతోషమే. నీకింక భయమేమియు లేదుకద.

కొన—లేకేమి! ఇప్పుడంత బాధ లేకుంట చేపిమితతగనున్నాను. ఇదియంతయుఁ గడచి గల్గెల్లెక్కి తిరుగమితో సుఖంపఁగలనా?

(నేపథ్యమున) ఆ! ఆ!

దశ—ఆహా! వింటివా? ఎట్టి సదుపశ్చితియైనదో.

కొ—కావరీ! ఆ. ఆ. యనుచున్నానేమి?

(నేపథ్యమున) నేవిగారు మహారాజుగారియొద్ద నేయున్నారా? యని రెండవరాణిగారిదాసిగంగచేసిన ప్రశ్నమునకు ఆ. ఆ. యనుచున్నాను.

కొ—భగవతియగు నామెతో మనవిఁజేసితివా?

(నేపథ్యమున) ఆ, వచ్చెదననినారు.

కొ—అందుగ దయ నేయుమని చెప్పి లేదుకద.

(నేపథ్యమున) ఉ. హు.

కొ—సరే. పొమ్మ నాథా! నాచెల్లెలు సుమిత్ర సన్నఁ జూచుటకయి రాఁదలచి దాసిచేవార్తనంపియున్నదికాబోలు. నేను సెలవు తీసికొనివెళ్ళనా?

దశ—నీవు వెళ్లుటయేల? ఆమెయొక్కడికురాఁగూడదా?

కొ—సరి.సరి. చాలులెండు. నాథా! నేనొకరహస్యపుమాట నడిగెదను. చెప్పెదరా?

దశ—తెలిసినయెడల.

కొ—సుమిత్రగర్భము కైకమ్మ నాగర్భములవలెలేదేమి?

దశ—లేక ?

కౌ—మిగుల బెద్దదిగానుంటయే కాక యాకృతిచేఁగూడవంతగ నున్నది ఈప్రక్కను బెరిగియున్నది. ఆప్రక్కను బెరిగియున్నది. బొంతయరఁటిపండువలె నడుమగొంచెమువెలితిగనున్నది. ఎందుచేత?

దశ—ఆమె కవలపిల్లలను గాంచుననితోఁచుచున్నది.

కౌ—అమృతయ్యో! ఇద్దఱుపిల్లలే. నాకొడలు జలదరించుచున్నది. ఏనుండి నేడిగిన ప్రశ్నమునకుత్తరము చెప్పకపోయితిరి?

దశ—ఉఁశ్రుతియే చెప్పినది.

గీ, నీదు నునుఱుముత్రతలగడ ♦ మీఁదఁదలయు

నాదు నెదపైనఁ గాళ్ళుంచి ♦ నీదు నుతుఁడు

పండి యెడ నెడఁగుయికు యం ♦ చుండఁ గలసి

యతని జోక్యమను నుఖ ♦ మందగలము.

అంతకంటె మనకిఁకఁ గావలసినదేమి?

కౌ—అంతవారమగునెడల నిఁకఁ గావలసినదేమి? నాకుఁ గొంచెము కష్టముగనున్నది. నేనింకఁ బోవుదును. (పోబోవుచు) వైకుంఠవానా! నాహృదయముననుండుము. గురు వస్తి భగవానుడా! సమస్కరిము.

(కన్నులనీరు పెట్టికొని) ప్రాణనాథా! సమ—స్కా—

దశ—ప్రాణకాంతా! వలదు. నిపు సమస్కరింపఁదగదు. నేనే నీకు సమస్కరింతును. (తనలో)

గీ. కష్టములకోర్చి మృతికిజం ♦ కక యపార

సర్వస్పృష్టి మహాతంత్ర ♦ సారసరణి

చిన్నతన బాజ్జని ముడుచు ♦ కొన్న గర్భ

వతియె ప్రత్యక్ష పరమ దై ♦ వంబుగాదె

శ్రీ) శేషశయన పరబ్రహ్మచేసముః (న మస్కరించును.)

కా—(మోమెత్తి తేరిపాటఁ జూచును.)

దశ—సతీ ! అట్లు నిశ్చలముగఁ జూచెదవేల ?

(తనలో)గీ. కసరినను దీండ్రుడినను ♦ కైకయాజ్ఞ
భీతిమన్నించి తనమాట ♦ వినకయుండి
నను జలునచూపు వలపుల ♦ పప్పుపూలఁ
జల్లు నీమె జ్వాలలవెదఁ ♦ జల్లు నేల ?

(చేయిఁ బట్టుకొని) కానల్య ! మాటలాడవేమి ? ఇట్లు రోజెదవేల !

కా—(దశరథునిద్రోసివయిచి) ధనుస్సు ! ఏదీధనుస్సు—

హా!హా!హా!

(చేయి విదల్చుకొని అట్టహాసముచేయును.)

దశ—హాహాహా ! ఇదియేమి ?

గీ. మోవికెలఁకుల దాటిపైఁ ♦ బోనిచిన్న
మొలక నవ్వుల నను, కతి ♦ గొలుకులెడలి
పోని చూపులముగ్ధని ♦ ప్పలను గురిసి
యట్టహాసమునేయు, వీ ♦ రాగ్రణివలె,

గీ. అంగుళుల యుంగరములె బ ♦ ర్వించునొలుచు
నబల, యిల్లాలు, చూలొంత ♦ రాలు, నన్ను
భీక రాసురఘోరుని ను ♦ క్షేత్తుగాఁగ
గోటికొన మీఱె నిదియేటి ♦ పాటపంబా!

గీ. వీణయో! కేళికాబ్జమో ? ♦ ప్రాణనాథు
పాదయుగ్మకమో! చిత్రి ♦ ఫలక మొక్క !
యాశుదానికి ధనుసేల ! ♦ యక్కటకట!
ఇంతికింతలో మతి చలి ♦ యింపఁగలదె ?

ఇదినమానన్నప్రసవనూచః మగు తొట్టుపాటుకాదు. ఏదయినభూత
మావేశించి యుండవలయును, లేదా పెద్దలో పేరటాంజ్యోమైక్కు
కొందును. ఏయిన మీఁదల గట్టవలసినయెడలగట్టుకొందును. శిశు
పున కెవరిపేరు పెట్టుకొనుమన్న పొరిపేరు పెట్టుకొందును. ఓకుల
దేవతలారా! ఓపితృదేవతలారా! విఃయారాధనమున నేమయిన
కొఱతగావించియుండినయెడల నన్నుక్షమింపుడు మీకోరిక లేవ్రా
దయచేసి స్వప్నరూపమున వెల్లికింపుడు. అంతేకాని

గీ. అరువదగువేయే పలు మొఱడుగాఁగ
నున్నకట్టై మాధవుకృపఁ ♦ జన్నిచిగురు
పెట్టనున్నది, తతదయా ♦ నృప్తిఁజిసి
పొచుకొనుడు, మియదిమీరు ♦ పెరుకనగునె ?

(ప్రకాశముగా) కాసల్యా ! (దరిఁ కేరఁబోయి) ఆహా ! తిరుగఁ ద్రోచి
వయచిన నెక్కడఁ బడిపోచునో ?

గీ. అసురరణ రంగములను బా ♦ కారి వెన్నో
సంగుపట్టుల ప్రబలరె ♦ ట్టఁ పిశాచ
ఖండనోద్గండతాభి ము ♦ ఖ్యాయుగాంచు
నేను సతిఁ జూడఁ జాల మో ♦ మెత్తి యహహా !

ఆహా ! నాసతియేమి దివ్యదర్శనమిచ్చుచున్నది !

గీ. పరమగుచు, సగాధమగుచు ♦ పరివినులంబు
నగుచు, దుర్నిరీక్ష్యమగుచు ♦ సమితమగుచు
వగ్గ నాతీతమగుచు దు ♦ ర్భామనగుచు,
నొకమహాతేజుఁబ గాగ్ని ♦ చున్నదహహా !

కావేరీ ! కావేరీ !

(నేపథ్యమున) బాబూ !

దశ—వసిష్ఠ భగవానుని శీఘ్రముగ దయ సేయుడని చెప్పి వెంటఁ బెట్టుకొనిరా ! వెళ్ళితివా ?

(నేపథ్యమున) ఆ !

దశ—నాకు మతి లేదు. చైతన్యమే లేనట్లున్నది. వైకుంఠ నిలయా ! పన్నగశయనా ! నాతండ్రి ! ఏమియీమాయ ! ఏమియుఁ దోచకున్నది. ఎవరిదోకాలిచప్పుడగుచున్నది. గురువులవారుపిచ్చేయుచున్నారకాబోలు. (కొంచె మెదురుగఁబోయి) మహాతాత్ర ! దయ సేయుఁడు.

[వశిష్ఠుఁడు ప్రివేశించును.]

దశ—మహానుభావా ! నమస్కారము. మహాసముద్రమున బసియున్నాను. కౌసల్యవంకఁజూడఁడు. అదేమి ?

వసి—(నవ్వుచు) మహాసముద్రమున నీవుబడి యుండుట కాదు. మహాసముద్రమున బసియున్న యాతఁడు మనయింటికింక విచ్చేయును. ఈదినమేనుదినము నీబ్రదుకంతయునిండుకొఱకే ! నాజప మంతయు నించుకొఱకే !

దశ—మహాతాత్ర ! కౌసల్య కేమియు నాపత్తు లేమకదా ?

వసి—(నవ్వుచు) దేవతలయాపత్తులిక నణఁగిపోవును ఋషుల యాపత్తులింక దీటుచు. లోక ములయూడలు మాయమగును.

కౌ—(వీరముచుండి దుమికి) రే ! సకలసురనికరసుఖరమా సమాంభ విగుర్దనా ! కే ! సకలపవిత్రమహర్షిజాల జపతపోధంగ సమాచరణ సాహితీసనాథా ! సామసాధ్వీయూప బౌధాచరణ విదగ్ధా ! సత్యజయాశౌచ ధర్మశూన్యా ! మహామాయాపీ ! రే ! లోకకంటకా ! రాక్షసాపశదా ! కుంభకణ్ఠాగ్రిజా ! రావణాధమా ! కాదికీ ! నీమరణమింక నిశ్చయము ! పుత్రప్రాప్తిక శత్రుబంధుమిత్ర

చరివారనహితముగ నీచాపు నమీపించినది. ధనుస్సేదీ! తమ్ముడా!
ధనుస్సు—

వసి—సెబాస్! వినఁదగినమాటలువినఁబడినవి. ఈకర్ణములు
వవిత్రములయినవి.

దశ—మహర్షి చంద్రమా! ఇదియేమిటి? అయ్యయో! ఆ
పీఠముపైనుండి క్రిందకు దుమికెను. గర్భమేమగునో? గుండెలదటి
పోవునట్టి మాటలేమిటి!

వసి—రాజచంద్రమా! ఏమియుఁ జసియకుము. ఒక గడి
యలో నింక భగవంతుఁ డవతరింపఁగలఁడు. ఆతనిముందు చర్యయే
యిప్పుడు వెల్లడింపఁబడినది. అదృష్టవంతులలో నగ్రగణ్యుఁడవునీవే!
నింద్యమగు పురోహిత వృత్తి నవలంబించి నీయుంటనింతకాలమునుండి
పడికాపులుపడుచు నేనుండుట యీమహానుదినముకొఱకే.

దశ—తానేయింకఁ బుట్టలేదుకదా! తమ్ముడా! ధనుస్సేదీ
యనుచున్నాఁడేమి? రావణు నీతఁడు వధియించునా?

కా—(పండ్లుకొఱకుచు, గట్టిగ) వధియింపక—ఇంకనుపేక్షయా!
ధనుస్సు. ధనుస్సు. హా! హా! హా!

(విఱచుకొని (కిందఁబడును.)

దశ—అయ్యో! అయ్యో! (కౌసల్యనుబట్టుకొని) కౌసల్యా!
కౌసల్యా! మహర్షి చంద్రమా! ఇదియేమి?

వసి—మరేమియు జడువకుము. గర్భముననున్న మహాతేజ
మామె భరియింపలేక పోవుటచేనట్లయినది. తొందరలేదు.

దశ—కౌసల్యా! కౌసల్యా! ఇంకనుసత్ప్రతిరాలేదు. గురూ
త్తమా! ఏమిగది?

వసి — నాక మండలూడకము నీమెపై కొంతచల్లదను. (అట్లు చేసి) కాసల్యా !

(కా సల్య లేచును.)

(కాసల్య అటునిటు తొట్టుపాటుతోఁజూచి)

దశ — ప్రాణకాంతా ! నీకిపుడెట్లున్నది? ఇదిగోఅటుచూడుము. వారెవ్వరు ?

కాస — గురుత్తమా ! నమస్కారము. నాథా ! అట్లడిగెదరేమి ?

వసి — (అవవారింది) రాజోత్తమా ! ఆమెకిప్పటివృత్తాంతము తెలియనీయకపోవుటమందిది. వెంటనే సూతికాగృహమున కామెను బంపుము.

దశ — కావేరీ !

(నేపథ్యమున) బాబూ ! వచ్చుచున్నాను.

వసి — రాజా ! నీవుకూడ లోనికిఁబోయి తద్గృహసమీపమున నుండి శీఘ్రోదయమగువెంటనే యొకగంట వాయింపఁబంపుము. నే నిచ్చటనేయుండును.

దశ — తామొక్కరే యిక్కడ దయచేసియుండురా ?

వసి — నాశిష్యునిరమ్మచెప్పి వచ్చితిని.

దశ — కావేరీ ! ఇంకరావేమి ?

(నేపథ్యమున) అరుఘతమ్మగారువచ్చినారు. ఆమెకుఁ బూజా మందిరములోనికి దారిచూపుచున్నాను.

దశ — సంశోషమే ! నీవిక్కడకు రానక్కఱలేదు. నేను గౌసల్యనటకుఁ దీసికొని వచ్చెదను. మహానుభావా ! సెలవా ?

వసి—మంచిది.

దశ—(కౌసల్యనుబట్టుకొని) దేవీ ! నీగర్భమున కెక్కడను బెబ్బతగిలినట్లులేదుకద. అంతయు నరిగినన్నదికద ?

కౌస—(అవవారింది) ఏమియులేదు పాణినిపియా ! నీకుమహా తేజస్సంపన్నుడగు పుత్రుఁడు కలుగునని గురువుగారుమంగళాశాసన మొనర్చిరిసుమా !

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

వసి—రెండుయామముల వేళకావచ్చినది.

గీ. తనకులంబునఁ దనకంటె ♦ ఘనసమగ్ర
విమల తేజోవిరాజిత ♦ విగ్రహంబు
పుట్టివంశంబునకు వన్నెఁ ♦ బెట్టుననుచుఁ
బడత్రుండునడునింగిఁ ♦ బ్రబలియుండు.

శిష్యుఁడు—(ప్రవేశించి) ఇడుగో శిష్యుఁడు, గురువుగారు నా కొఱకుపైకిఁ జూచుచున్నారేమి ?

వసి—ఓరీ , శుంతా ! నీవు వచ్చితివేల ? వాఁడేదీ ?

శిష్యు—నేను మాత్రము శిష్యుడనుగానా ?

వసి—సరే. కూరుచుండుము. ఈదిన మేతిధియో యెఱుఁగు.

దువా ?

శిష్యు—ఏదయిన గొంచెమాధారమున్నగాని చెప్పలేను.

వసి—ఏయాధారము ?

శిష్యు—ఈసంవత్సరము పంచాంగముచేయుటకుఁ గొందఱిః సంవత్సరపుఁ గణితముకొంత యావశ్యక మగునట్లినాఁటితిధి తెలిసి యీనుటకు నిన్నటితిధి తెలియుటఁ గొంతయావశ్యకము.

వసి—నీకింకఁ జరువురాదు. నీకు నావలన నేమియు నుపయోగించునట్లుతోఁచదు.

శిష్యు—ఆసంగతి నేనెఱుంగకపోలేదు.

వసి—అటులయిన మఱియొక్కడకయినఁ బోము.

శిష్యు—అన్ని స్థలములు చూడనిదే యిక్కడకు రాలేదండీ. నాపూర్వగురువులందఱు తమరుగట్టివారినిచెప్పిరి. నాదురదృష్టమున నన్యధాయయ్యెను. నేనునింకఁ జరువుమానివైచి తపమో, కవిత్వమో మొదలు పెట్టవలయుననియేచూచుచున్నాను. కాని యీమహారాజు గారి పుత్త్రోత్సవాదులలో నేమయినలాభించు నేమోయనియాస బెట్టుకొనియున్నాను. రాజభార్యలకుఁదొమ్మిదిదాఁటినది. పదిపదునొకండుదాఁటినది. పండ్రెండవమాసము నడుచుచున్నదని తెలియుచున్నది. మూడు తొమ్మిదులు కఁబోలును. అందుచే నింతట దేలునట్లు తోఁచదు.

వసి—అక్కరలేదు. కౌసల్యాదేవి గర్భమున మహాతేజశ్శాలి యగు పుత్త్రుఁడిక పాపుగడియలో జన్మింపనై యున్నాఁడు. శుద్ధసవమి. పునర్వసూనక్షత్రము. అన్నియు బాగుగనున్నవి.

శిష్యు—సవమినిగూర్చి నాకుఁ గొంచెము సందేహముగ నున్నది.

వసి—ఎందుచేత?

శిష్యు—జన్మమనఁగా నింటిలోఁ బ్రవేశముకాదా? ప్రవేశ సవమి నిషేధముగదా?

వసి—నీమొగము! ఆమహాతేజ మిదివఱకే దేవీగర్భమునఁ బ్రవేశించినది. ఇప్పుడు ప్రశ్నక్షమగుటయే జరుగనై యున్నది.

శిష్యు—ప్రత్యక్షనవమిమాత్రము నిషేధముకాదా ?

(లోనగంటవినబడుచున్నది.)

శిష్యు—అద్దీ ! సత్యము, నేను జెప్పినమాట సత్యము.

వసి—ఆగంట నీకుపశుత్రికాదు. అది శీర్షోదయనుగువెంటనే వాయించినగంట. దీనినిబట్టి తరువాత జాతకచక్రము వేయుదును.

శిష్యు—శీర్షోదయసమయము మనకుఁ బ్రధానము కాదు. మూడు దినములక్రింద శీర్షోదయము కానిండు. అదిమనకు లెక్క కాదు. భూపతన సమయమే ముఖ్యము.

(నేపథ్యమున) ఫిరంగులధ్వనియు ధంకాభేరీవాద్యములధ్వనులు వినబడును.)

వస—అహా ! మంగళవాద్యములు వినబడుచున్నవి. భగవానుడవతరించినాడు. లోకమున కెట్టి శుభదినము సిద్ధించినది ?

గీ. చైత్రమందునశుద్ధ ప ధి క్షముననవమి

తిధిఁ బునర్వసూ తారను ధి గురుయుత

గర్కటక శుభోదర్క ల ధి గ్నమునను బుధ

వారమునను శ్రీహరి యవ ధి తారమందె.

(నేపథ్యమున) జనులారా ! సందడి సేయవలదు. మీకందఱకు సంతృప్తికరమాగఁ బంచిపెట్టించెదను.

శిష్యు—సుమంత్రుఁడు నేవకులచే ఖండశర్కరజనులకుఁబంచి పెట్టించుచున్నాడు. నేనుగూడఁ బోయి తెచ్చికొందునా ?

వసి—పో—

శిష్యు—(పోవును)

(నేపథ్యమున) సుమంత్రుఁడా ! యధేచ్ఛముగ నిష్క్రములఁ

బందిపెట్టింపుము.

వసి—రాజేంద్రుగ్గడడుగో! యిటకు వచ్చుచున్నాఁడు.

దశ—(ప్రవేశించి) సమస్కారము.

గీ. అంధునకు నేత్రసంపత్తి • యమరై బుల్ల
విఱిగి మోడ్చెనచ్చెట్టు పు • ప్పించెఁ గడుపు
కటవగు దర్శినునకు • రత్నఖనిలభించె
దాసునకుదొడ్డగతిగల్గె • దాపసేద్ర.

వసి—దాసునకేగాదు దేశమునకంతకని చెప్పము.

దశ—బాలుఁడు బహుతేజస్వియైయున్నాఁడట.

వసి—నీవింకఁ జూడలేదా!

దశ—నాకు దై వసములగు మీరుచూడకుండ నేజూచెదనా?
చత్పకు శుభస్నానమయినది. నేను గూడస్నానమొనర్చి పరిశుద్ధుఁడ
నయియున్నాను.

వసి—బాతక రాత్రి కృత్యములింక నిర్వర్తింపవలసి యున్నవి.

దశ—కావేరీ! బాలునిట్లు తీసికొనిరి. మహర్షి సత్తము
లకుఁ జూపింతును.

(కావేరీ పొత్తులలోనుంచి నత్సను దెచ్చును)

దశ—స్లివానిని ముందు గురువుగారికిఁ గానఁబఱపుము.

వసి—రాజేంద్రా! నీవుకూడ జూడుము.

దశ—(చూచుచు) ఎట్టులున్నాఁడు?

వసి—ఇదికన్న. ఇదిముక్కు. ఇది చెవియని నా కేమియువిన్నవ్వు
ముగఁ గానఁబడుటలేదు.

గీ. కనులు మిఱుమిట్లుకొల్పి పు ధి ల్కలనొసంగి
మోదబాష్పములను వెల్పు ధి పూర్ణవిమల
శాంతగంభీరతేజంబు ధి న్వల్పపూర్వ
పరిచయముగల యదియె చూ ధి పట్టనాకు.

దశ—గురువర్యా ! అదియేమి? ఇంతిల్ల వాడువిస్ఫుల్లముగఁ
గానరాడనుచున్నారేమి ?

అ. వె. అరగమూయునపుడె ధి యంతంతతాకనుల్
విప్పినప్పుడెంత ధి గొప్పలగునొ ?
మూట గాఁగ బాడు ధి బుడుతఁగింతగనుండ
సాగియుండ నెంత ధి సోగయగునొ ?

గీ. మెఱుగుఁ జూచునచాయల ధి హఠాఁగుఁజోడ
డంబుమీరెడు గుండ్ర గ ధి డ్డంబుతోడ
మృద్దులనుమూట గట్ట నె ధి మ్రొగముఁజోడ
నితఁడు నయనాభిరాముడై ; ధి యెసఁగునాకు.

గురువర్యా ! ఈతనికేమిపేరు పెట్టిన బాగుగనుండునో తెలిపెదరా ?
వసి—సీవు నూ చించుచునేయుంటివికాదా ? ఈతఁడు సర్వ
జన నయనాభిరాముఁడు. కావున రాముడని పేరు పెట్టుము.

దశ—తగినపేరు సెలవిచ్చితిరి.

వసి—ఈతఁడు ముందుచేయు గోఁకోపకారక కృత్యములను
బట్టి యాపేరింతకంటె దగియుండఁదలఁచియున్నది.

దశ—అంతయు దమ యనుగ్రహము. సుమిత్రీయుఁడై కయు
బాలునిఁజూచిరా ?

కావే—సుమిత్రీమ్మగారు చూచినారు. కైకమ్మగారుచూడ
లేదు.

దశ—ఎందుచేత ?

కావే—ఆమె బద్ధకముగా నున్నారు.

వసి—రేపటిదినమున నీనరికి రెండవపుత్తునెత్తి కొనియుందువు
జాతక గ్రామము లాలసింపఁదగదు. లోనికి మీరు పొండు. నేను స్నాన
మొనర్చివచ్చెదను.

దశ—చిత్తము !

(అఁదఱు నిష్క్రమింతురు)

శ్రీ

క ల్యాణ రా ఘ వ ము.

తృ తీ యాం క ము.

ప్రదేశము—సరయునదియొడ్డు.

ప్రవేశము—విశ్వామిత్ర శిష్యుడు నారాయణుడు:

వసిష్ఠ శిష్యుడగు శంకరుడు.

శంక—నారాయణుడా! మనముగలసియెంతకాలమైనదో?

నారా—శంకరా! శ్రీరామ జనోత్పత్తవములకు మహారాజా

హాతులగుమావిశ్వామిత్రగురువుగారితో నేనిటకువచ్చినప్పుడునిన్నుఁ
గలసితిని.

శంక—ఎన్ని వత్సరములైనదో — ఇరువది వత్సరములై
యుండునా?

నారా—అబ్బే! పదుమూడువేడలి పదునాలుగు జరుగు

చున్నవో—పదునాలుగు వేడలి పదునయిదు జరుగుచున్నదో?

శంక—ఇంతే—కాలము నాచదువువలె నింతమెల్లఁగ నడచు
చున్నదే.

నారా —

గీ. బాలుకంటఁ గాలంబుతాఁ • బేలువలెను

గ్రాఁకు ఘనతయందిలి యాస • బాలుఁడుంటఁ ;

న్యన్ధకంటఁ గాలంబు ప • ర్వత్తులేడి

రీతిఁ జావునందిలి భీతి • వృన్ధఁడుంటఁ.

శంక — నీవనుమాటకొంత నిజములాగున నేయున్నది. మా గురువుగారున వసిష్ఠుని రామఁడు జన్మించి యెంతకాల మయినదని యడుగి “నేనీ ! మొన్న మొన్ననే కాదటరా!” యని యాతఁడ నెను.

నారా — కానియప్పటియుత్పవమాలబహుదివ్యముగ జరిగినవి.

శంక — దై వవశముచే రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నుల జన్మోత్సవము లొక్క సమయముననే వచ్చినవికావున సంతవేడుకగ జరిగెను. దేనిమ్మనకదివేఱుగ జరిగియుండునెడల నీవేడుక జరిగి యుండునా ?

నారా — నీదిలో భరతలక్ష్మణులిద్దఱు కవలలా !

శంక — తెలివితేటలలో మనవిద్వజము కవలలవలెనున్నాము. లక్ష్మణశత్రుఘ్నులిద్దఱు సుమిత్రాపుత్రులు — కవలలు. కైకేయా పుత్రుఁడు భరతుఁడు.

నారా — అలాగా ! ఆదినయలలో విశాగురువుగారి యొద్ద నేదియో చదువుచుంటివికాదా ?

శంక — ఇప్పటికి నక్కడనే సరిగ నదియే నేడుచున్నాను.

నారా — అంతవిసుగుదలతోఁ జెప్పెదవేమి ? చెరువువచ్చు యంటలేదా ?

శంక — ఉపయోగములగువెంటనే రాజపుత్రులను నల్వరిను

మీగురువుగారికి విద్యాభ్యసనార్థమై రాజుగారొప్పగించిరి. అప్పుడికి నేనొక యర్థపుష్కరమునుండి జందెముమడతవైచి రుప్రలువేయుచున్నాను. వారు నాకింది తరగతిలో నొకవారముండిరి. తరువాత నొకమధ్యాహ్నము సహపాఠకులుగనుండిరి. ఇప్పుడునాకుగురువులుగనుండిరి. వారికి నాలుగు వేదములువచ్చినవి. ధనుర్వేదమువచ్చినది. ఉపనిషద్విద్యవచ్చినది. వేదేయ ? అనువదినాలుగువిద్యలునువచ్చినవి.

నారా—నీకేమివచ్చినవి ?

శంక—నెత్తికిఁ జేతులు—కంటికి నీళ్లు—ఒడలికిఁ జేపబెట్టి పుండ్రులు.

నారా—రాకపోయినప్పటింతకాలము కష్టపడి చదువనే ?

శంక—వచ్చుచున్నదికావుననే చదువుచుంటిని.

నారా—వచ్చుచున్నదేమి ?

శంక—కోటలో సంభావన—ఊరిలో దొడ్డిదక్షిణ—

నారా—“నీకుఁ జదువురాదు—నీప్రపంచమునిగురువ్రూరెప్పుడు నిన్ననలేదా ?

శంక—అనేక వర్యాయములు.

— నారా—అట్లయిన నాయన నిన్నేల వదలుకొనలేకు ?

శంక—విస్తభుకుట్టుటలోను వీపు గోకుటలోను విశేషవిద్వాంసుడ నగుటచే విడువలేకుండు నున్నానుకాబోలు. కాని యిప్పుడేమియు నుత్ససములు లేవుకదా ! మీగురువుగారేలవచ్చిరి ?

నారా—అదినాక్లెలు తెలియఁగలదు ?

శంక—పోనీ—నీవిట్లు వీధివెంట నేలతిరుగుచున్నావో యదియనునఁ దెలియునా ?

నారా—మాగురువుగారు రాజుగారినిజూడఁ గోటలోనికిగిరి,
నాకేమియుఁ బనిలేక తిరుగుచున్నాను.

శంక—మాగురువుగా రీదినమునఁ గోటలోనికి వెళ్ళగని నేనను
కొందును.

నారా—ఏల ?

శంక—వారికి వీరికినష్టమచంద్రుఁడు, నైధనతారతాదా ?

నారా—ఐన నేమి ?

శంక—ఏమియు లేదు. నడువుఁడు.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విస్కంభము.

తృతీయాంశము

ప్రదేశము—రాజసభ.

ప్రవేశము—దశరథుడు, విశ్వామిత్రుడు.

విశ్వా—అట్టులాడుటన్యాయమా?

దశ—కాకేమి? దయయున్నవారయినయెడల నింతకాలము
నకు దయచేయుదురా?

గీ. కృపగలయెడకుఁ గాఢ్ము ♦ కేఘ్మదాటు
కన్నులుఱ్ఱుటబూరుచు ♦ గంతులిడును
భరణికలరునాకర్షణ ♦ దృఢిమకంటె
దయకుఁగల దెక్కువగుఁ గాదె ♦ తాపసేంద్ర!

గీ. కాలమునుబట్టి యవకాశ ♦ కలసఁబట్టి
యితిరికర్షణ శక్తులౌ ♦ నెగుడుచిగుడు
దయయె సర్వదా తదబాధి ♦ తంబటండ్రు
దయయెసరులోని దైవతి ♦ త్త్విబుగాదె?

విశ్వా—(నవ్వుచు) సమీచీనముగఁ బలికీతివి. సంశోషించి
తిని. నీవుగూడ నాయెడల దయగలవాఁడవగుటచే నీవుచేసినదయా
తత్త్వోపన్యాసార్థము నీకుఁగూడ వర్తింపవచ్చునేమో!

దశ—(నవ్వుచు) మహద్విచంద్రమా! మీకు నాయెడలఁగలి

గినదిదయ—నాకు మీయెడఁ గలయది భక్తి. అందుచేత—

(సందేహించును.)

విశ్వా—(నవ్వుచు) నీయ్యారము నీకేసంతుష్టికరముగ లేనట్లు
కనబడుచున్నదేమి ?

గీ. ఈత్రవాల్లెన నెనులైన • నీతగాదె ?

చూపుక్రిందైన మీదైన • జూపుగాదె ?

కొండ నెక్కుటైనది • గుఱునైనె

గనునకలనా పసక్తి, యొ • క్కిటియెకాదె ?

గీ. శివులిబూజించు పూలకు • జెలువసిగను

ముడుచుపూలకు భేదంబు • నుడువనగునె ?

ఘురులయందలి యనురాగ • కలనభక్తి ;

యదియె యితరులపైఁ గల్గి • నగునుదయఁగ.

గీ. క్రిందిమీది పోకడలను • జెందియుంట

బట్టి రాగము భేదత • త్రవ్విబుఁగనునె ?

యాపగానీరపూసే • గాఢికతకు

దానిలో మాటువడికి భే • దంబు గలదె ?

దశ—(నవ్వుచు) మానినత్తమా ! అందువలన నేనే మిమ్ము
జరిపించుటకు రావలసియూడెను, క్షమింపుడు.

విశ్వా—అట్లుకాదు.

గీ. కృతసమస్కృతియానవ్వు • డీకరంబు

దీచినై నను నిదిదీ • నైనఁగలియ

వచ్చు ; వర్ణోదయమున, • నబ్జంబులందు

దానినివీక్షింపదిచేరఁ • దగ్గునుమింట.

దశ—మహాత్మా! యథార్థముగ నేనేవద్ది మిమ్ముసేవింప
వలసియుండెను. కాని—ఒక్కయంశము తమతోమనవి చేసికొనక
తప్పదు. నిజము మనవిచేసెదను.

గీ. శ్రీః ఘోరదృష్టాః డి లవలః సి ది మేదలు
కనులక అవునీర సత్యం • గాంచుటందు
వీనులలరంగం బలుకులు • వీనుటయందు
నునుబులకలూరం దొడం బెట్టి • కొనుటయందు
దనివిదీఱగదలమూరు • కొనుటయందు
గొంజపులుదేర ముద్దెఱ • కొనుటయందు
మురుపుమురుపుగం జెక్కిలి • పుడుకుటందు
దనువు హాయిగం గొనిలి • గొనుటయందు
ఒక నిమిషమాతనిని గాన • కుండు నపుడు
రామ! రఘువీర! రాఘవా! • రామచంద్ర!
యనుచు నోరారంగం బిల్చు • కొనుటయందు
నొనునీటును నాతనివెదకు • లాడుటందు
తెరిపి లేదు, తిట్టిక లేదు ; • వితిలేదు ;
ఆపుదల లేదు ; తుద లేదు • వాద్దు లేదు ;
అలపు లేదు ; సొలపు లేదు ; • నొలపు లేదు ;
చాలు చాలులే ; దిశ సరి • సరియు లేదు
సర్వరాజ్యతంత్రైబులు • చప్పబడియె ;
గొఱకొఱనుచు సుమంత్రుడు • గొఱగుకొనియె
కహ్ని తగ్రైబులును జల్లె • బడియె ; మాని

విభుని యూగువు కాసంతి ♦ వెచ్చబడియె.
 ఇన్నియేల ? రామునిగాంచి ♦ యితగాగఁ
 బ్రాకులూడెడు నేనెట్లు ♦ రామునిడిచి
 దివికిఁ బోదునూ యనుచు సం ♦ దియముదోచు
 నెవరు లేరుకావున సంతి ♦ నిల్లమిను.

కన్నురాముని ముగఁగుదాట లేకుంటచేఁ గాలుగువక్తము వాటతేద
 యెను. ఊమింపుడు.

విశ్వా—(అదరిపడి—మోట నేనిమృతపడి) రాజా ! మహాదృష్టి
 వంతుడవు.

గీ. పూర్ణవిజ్ఞానమే తప ♦ మునకు ఫలము
 విద్యకు ఫలంబు వినయంబు ♦ వితరణంబు
 సిరికిఫలము ; తేజోరూప ♦ గురుగుణాడ్య
 సుతపిష్టంగ సుఖమే సం ♦ సృతికిఫలము.

దశ—అందఱు సామాన్యముగఁ బుత్రులఁ గాంతురు. ఈ
 రాముఁడు సావయః కాలములోనే పుట్టియుండిన యెడల నాకింత పెట్టి
 యుండదేమో ?

గీ. యువకుఁ డబలాబలిస్తస్త ♦ నోవధాన
 మున శిరముఁ జేర్చి మోదాభి ♦ మునుకలిగును
 జ్యేష్ఠపుత్రాంకవిశ్వస్త ♦ శీర్షుడగుచుఁ
 బోపలయువేగసని చీకు ♦ మ్రొక్కుకొనును
 లీలకొఱకుఁ జేకట్ట యు ♦ వాలికగును ;
 నద్ది లేకుండినను వృద్ధుఁ ♦ డవనిబడును.

యవకు చెవులకు గానమాఁతోడ్రద్రుడు ;
ముక్కుటూపిరియగువాఁడు ♦ ముదుసలికిని.

విశ్వా—(తనలో) ఇతిఁడు శ్రీరామచంద్రునినిక్షిప్తపాణిఁడయియున్నఁడు. ఎంతసేపు తదనురాగాభివర్ణనమేచేయుచున్నఁడు. ఇతని మఱియొక మాటలదారిని బెట్టుటయేకిష్టముగనున్నది. (ప్రకాశముగా) రాజేంద్రా! సుతు లందఱకు సుధాసన్నిభులే. అందులో నీకు వార్ధకమునఁ గలుగక కలుగక సంతతిగలుగుటచే నీ కట్లున్నది. అదియాశ్చర్యముకాదు. అదిగాక-శ్రీరామమూర్తిసంగపరిత్యాగులే. వాంఛించునంతటి కళ్యాణగుణ సమంజసుఁడగుటచేఁ గన్నవాడవగు నీకట్లుంటుమిక్కిలి సహజమే ! నీవు నాయాశ్రమమునకు రాకుండుటకు రామశ్రీమయేకారణమని చెప్పితివి. నే యుండఁదలచుగవచ్చి నిన్ను జూడవలసినదే కాని—

గీ ప్రభుఁడు తనయెడ దయగల ♦ వఁడటంచు
బడిబడిగా నాతనిని కేర ♦ ఎలచుండను,
స్రీకృష్ణగూర్చుండు మన్నను ♦ బ్రభుని కెదుట
వాసియగుదూరమున నిల్వఁ ♦ బడఁగవలయు
ఎదుటఁ బడసిచ్చె జాలు ; నింకేమియనుచు
నుసుకుదుడుకున నెల్ల వ ♦ స్తులను ముక్కు
చూర్చి, విభుకర్ణమునమూతిఁ ♦ జేర్చి, మిగుల
దడబడలునేయ నసుల పో ♦ కడయె తొదకు
ఉర్విభుచిత్త మొక్కలా ♦ గుండ ; దెప్పు
డతనికి మనోవ్యధలు కోలు ♦ లైననుండు ;

నతనిమది చలించును రావి • యూకు రీతి,
నిండ్రోధనువట్టలట్టై భే • దించునతము.

అదియుగాక—

చిటుకు చిటుకున నెప్పుడు • చెవినిబడెడు
నినునములదెబ్బ నెఱుగి • తోతురియ్య
గంట కంగుల లెక్కింతు • కర్ణమొగ్గి ;
అతిగ దొరలెడునాని మ • ర్యాదయంతె.
అట్టివానికి సర్వం న • హానినాథ
ధర్మదాక్షిణ్యగాంభీర్య • ధైర్యశోభి
ముఖగుణంబులు మదికెక్కి • ముద మొసంగివు
పల్లెవాని కంబుధి హోరు • ప్రమదమగునె ?

దశ—అందుచేత నాయొద్దకుఁ దఱచుగరాక మిమర్యాదను
గాపాడుకొనుచుంటిరా ? ఉదరపోషణార్థమై యుర్వీధవుల నాశ్రీ
యించు సామాన్యజనులయెడ మీరు సెలవిచ్చినమాట లొకప్పుడు
చెల్లవచ్చునుగాని—ఆ! ఇదియేమి ? ఇవియేటిమాటలు ? మీరు
మాకుఁ బ్రభువులుగారా ?

సీ. ఆరభ దీక్షులై • యాగముల్నేయ నా
సురబాధలేకుండఁ • జూచునేవ
నిశ్చలసత్తపో • నిష్ఠులైయుండ జి
తులబాధలేకుండ • సలుపునేవ
దానవ్రతక్రియా • నూనులైయుండ స్వ
ల్పపు పిత్తిముచఁ దోడు • పడెడునేవ

తీర్థయాత్రలదూర • దేశాలనుండ నా

శ్రమశాలికా రక్షి • జరుపునేవ

నేయవలయువాడను గానె? • నేయకొంటె

శతమునకుఁ బడునార్వరు • సగడపః ఫ

లాలినిచ్చుచుందురు గాదె? • యందువలన

నేనె టూసేవకుడగాదె? • యిద్దచరితి !

ఏమి సెలవు? నేవకునకిప్పుడేమియాజ్ఞ ?

విశ్వా—రాజేంద్రా! నేనుజీటికిమాటికొకనికిశ్రమమిచ్చువాఁడనుగాను. ఎన్ని శ్రమములయినను నేనే సహించి యూరకుండునుగాని చానినిఁగూర్చియేమియుఁ జింతించువాడనుగాను. ఒకనితో బెడవిని గదిపువాడనుగాను. నాస్వభావమును నీవు బాగుగ నెఱిగియేయుండువు.

దశ—అయ్యయ్యా! సామాన్యశ్రమములనయిన సహించి యూరకుండవలసిన యానశ్యకత నీకేమి కలిగెను? తామిచ్చుటకు దయచేయవలయునా? శిష్యునిచేవార్త నంపిన బరుగుబరుగున రానా? మికష్టనివారణమునకై యుపయోగింపని నాతనువుతో నేమిఫలము? అదిగాక—సాధుశిఖామణులగుమీరు బాధపడుచుండ నేను దెలిసి యయిన తెలియక నయిన యుపేక్షించియుండుట నాకెంత యుక్తేనుశ్రమము?

విశ్వా—ఇక సహనశక్తికి మీకి ప్రతీకారసమర్థతకు మీజీ నిత్యతపోవిష్ణ్వంసకారియయి సతతహృదయశల్యప్రాయమై వేధించు మహాపద యోధియయిన సిద్ధించినప్పుడె యిది దప్పదుగదాయని

యీసంగతి పరిపాలకునిచేవిని వయివోవోయిన నాతఁడేమి చిన్న
బుచ్చుకొనునోయని—చెప్పుకొనుటకుమాకుఁ బ్రభుకంటెభూలోక
గతి మరియెవ్వరు లేకుండుటఁబట్టి—“చెప్పదునా ? మానుదునా ?
ఆతనికిబృహది కలుగఁజేయుదునా ? నేనే యీబాధ పడుదునా ? ”
యని నాలోనేను ద్రోశుఁడులు పడుచుఁబూర్వపక్ష రాధ్ధాంతము
లోనప్పుకొనుచు మూడునకు వెనుకకూగులాడుచుఁ దుదకుఁ జెప్ప
కుండినయెడల లోకులు నన్నే దూషింతు రేమోయని—సంశయించి
విధిలేక—

దశ—మునిచంద్రియం! నీకంతసందేహమేల? త్రొక్కులాట
లేల? ఎంతమాట?

విశ్వా—రాజేంద్రా! “దేహి” యనుటకంటె హైస్వ
మున్నదా? అంతకంటెఁ గట్టమున్నదా? అంతకంటె మహాపద
యన్నదా? అంతకంటె నోరురానిమాట మఱియొకటియున్నదా?
దేహి మానవ్రాణముల సంతలో హరింపఁగల రెండక్షరములకూర్పు
మఱి యేదయిననున్నదా? దేహి యనుటకంటె దేహత్యాగము
మందిరికాదా? నేనేమి యధముఁడనా? నీచుఁడనా? తపస్సాచ
ర్థముచేనిప్పుకు బ్రహ్మాస్వీనయినను వెనుక రాజేంద్రుఁడను గానా?
రాష్ట్రపరిపాలనము నిరంకుశముగ నొనర్చినవాఁడనుగానా? సకల
రాజభోగముల సమధివిచినవాఁడనుగానా? విశేషవితరణ విద్యా
శీలుఁడనయి వెలసినవాఁడనుగానా? నేను—అట్టినేను “తీసికో”
యనిననోటితో “దేహి” యనఁగలనా? “ఇదికో” యనిన మొగ
ముతో “నీమస్త్రి” నఁగలనా? ఇచ్చినచేతితో పుచ్చుకొనఁగలనా?
సందేహమే? త్రొక్కులాటమే?” యని యుచు నేల?

దశ—తాపసేంద్రా! “దేహి” యనుటయెందులకంటే? మీరు దేహియనువారుమీరుకారు; వారు నాయాశ్రితులు మీ గాఢాపినువారు; నేనుమీయాజ్ఞను దలచిదాల్చి మారుమాటాడక నిర్విషాదు సేవకుఁడను.

విశ్వా—నాయనా! శబ్దములున్నవచ్చులైన నిర్దగములన్నవచ్చులగునా? శుంభ దొడ్డిసంభాసనకుఁ బండితుని పాఠమును విని బ్రధానుని బహుశ్రతికి శిబ్బభేదమేకాని యంతరితంబు నేమున్నది? పరమాగ్రమునంతయు ముప్పియేకదా? తపస్సంపన్నుఁడనుగాననిన్నుఁ గూర్చి “యాజ్ఞ” యగు గొప్పమాటగ నుంటివి. బాగుండెదలఁచిన ప్రభుఁడవుగావున నిన్నుఁగూర్చి సేవకుఁడ ననుకొంటివి. అంతేకాని యధార్థముగనీవు ప్రభుఁడవు—నేర్చి. దేహి యనుటకే తెగించి తెగించి వచ్చితిని. కాని, నోరు వచ్చుటలేదు. చేయినాగుటలేదు. మనస్సువంగుటలేదు.

దశ—(చేతులు జోడించుకొని తొందరితో) అయ్యయ్యో! అట్లనుచున్నారేమి? అట్లనుచున్నారేమి?

విశ్వా—అడుగుటకే వచ్చితిని. యాదించుటకే వచ్చితిని. కాని నీసంభాషణ వై ఖరినిఁజూడ నామనస్సు విముఖమగుచున్నది. అడుగుటకుఁ బెదవులు విడకున్నవి. పడసి! కష్టములఁబడసి! ఎన్ని కష్టములనయినఁబడసి! తాటకయజ్ఞశాలదగ్ధముసేయసి! మాశ్రిమఁడు రక్తమాంస వర్షములుహోమకుండమునఁ గుఱియసి! సుబాహుఁడు ద్వాపరాక్షై నామొగమున నిప్పులు కుప్పులుపొయసి! తలపెట్టిన యజ్ఞములు ధ్వంసములుకాసి! దీక్షలు మంటఁగలియసి! ఏమిరాసి! ఏమి రాఁబోవసి! దేహి యనినవిమృత్ర లేదనియందువేమో? రాజేంద్రా! నేనుఁ బోయివచ్చెదను. (లేచుచున్నాడు)

దశ—(ఆతనికడ్డుదగిలిచేతులువల్లుకొఁ) లేదనుటయే—
లేదనుటయే—ఎప్పుడైన నట్లంటినా? సంజేహింపవలదు. వలదు.
వలదు. వెంటనే మీయభిసంధియేదియో యాజ్ఞాపింపుడు.

విశ్వా—లేదనవచ్చును. తప్పేమియులేదు. నాసామ్రాజ్య
యొద్దనేమిదాచఁ బెట్టితివా? రాజధరానుసారముగనొకపు ‘హూ’
యనవచ్చును. మఱియొకపు ‘దుహుఁహూ’ యనవచ్చును. ఇట్టిది,
రాజయిన నీయొక్కని తలనేపుట్టెనా? రాజనీతి రహస్యక్రమము
నేనుగూడ రవ్వత యెఱిగినదేకాదా?

దశ—మీరుముందుకూర్చుండుడు. (విశ్వామిత్రునిగూర్చుండఁ

బెట్టి) వినుఁడు—

గీ. స్వామి మాపూర్వుడౌ హరి • శ్చంద్రుడఖిల
ధరణి ధారవోసినటు లీ • ధరణినంత
మీ కొనంగుటెకాక నా • మేని జన
ములను గోస నిచ్చెద • ముదముతోడ.

విశ్వా—(చిటునవ్వుతో) “మదముతోడ” ననికూడ నను
చున్నవా? అట్లుకూడఁ జరుపుకొనఁగలవా?

దశ—(నవ్వుచు) హరిశ్చంద్రునిని నత్యహరిశ్చంద్రునిఁ జేసిన
వారెవ్వరు? ‘జరుపుకొనఁగలవా?’ యని నన్నడిగెదరేల? జరి
పించుకొనుభారము మీదే.

విశ్వా—(చిటునవ్వుతో) అంతలోననే యహంకృతిని వదలు
చుంటివేల?

దశ—(చిటునవ్వుతో) మీయాశిష్యము నభినుతించుచున్నాను.

విశ్వా—సరే! నీవు కూర్చుండుము.

దశ—(కూర్చుచుండి) నుబాహు మారీచులొత్త పబలులై,
దుర్మదాతిరేకులై మిమ్ముబాధించుచున్నారా!

విశ్వా—(సాగిండుగి) బాసించుచునే యున్నారు.

దశ—ఇంత కాల ముపేక్ష యేలచేసితిరి?

విశ్వా—వారిని మఱియొక మహావీరునిచే జంపింపఁ దలఁచి
యిట్లునహించియుండవలసివచ్చినది.

దశ—(తొందరతో) ఆమహావీరుఁడెవ్వఁడు?

విశ్వా—మఱెవ్వరున్నారు?—రాముఁడు.

దశ—(అసూయతో) బామదగ్గిరాముఁడా?

విశ్వా—ఆతనికొక కిక్కిడికేలవత్తును, దానిరథరాముఁడే.

దశ—(అదరిపడి) ఆఁ! ఆఁ! ఎవరు?

విశ్వా—మన రాముఁడే. సర్వజన నయనాభిరాముఁడయిన
మనరాముఁడే. సుగుణసూనారాముఁడయిన మనరాముఁడే.

దశ—(నందేహించుచు) ఊఁ! ఊఁ!

విశ్వా—మారించ నుబాహు వధాక్తిమై—మదీయ సవనరక్ష
కార్యమై—మన రాముని నాతో నిపుడు పంపుము. ఇదియే నాకారిక.
ఇందుకొక కే వచ్చితిని.

దశ—(గడగడలాడుచు) ఆలా—న—రే—కాని—

విశ్వా—ఇంకఁగొనియేల? ఆతని బంపుము.

దశ—(గద్గడికతో) అ అ అటులే—మీ—సె—ల వగు
నెడలఁ దప్పనా?

విశ్వా—నాసెలవుమాత్రమేనా? నీవాగ్దానముకూడ నలు
నదికాదా?

దశ — ఆలాగే — ఊఁ — అటు లే — ఊఁ — మీయిట్ట వాటు
లుండఁ దప్పనా ? మాటవరుస కడుగుచుంటినిమహాత్మా!

విశ్వా — రాజేంద్రా ! ఏల ?

దశ — మనరాముఁడే — ఏది ? మనచిన్నరాముఁడే — మనయిత
రాముఁడే — మాంసలమదమత్త మహాసురమార్గణమొనర్చుట — అఁ
పనివాఁడు ! ఏది ? ఈజ్ఞవాఁడు — బాలుఁడు —

విశ్వా —

గీ. అంతసగముకంటె ♦ నింతహీనముమేలు

ఘనమనంటి పూవు ♦ కంటె జాణి ;

బూరుగునకుఁ దులసి ♦ మొక్కపూజ్యంబౌను

చిన్న పెద్ద దింతఁ ♦ జేయుదేల ?

దశ — విలువలో, గౌరవములో, బూజ్యకలో, ఘనమేకావ
చ్చును. ఇది, యెగురుకొనుటకు దేహాద్విధినుయేది ? బూరుగుక్కటి
విలుచుకొనిపడినయెడల నెంత తులసివనిము దగ్గమెపోవును ?

విశ్వా — రాజేంద్రా ! అట్లునుచువేల ?

గీ. పూజ్యతాతీర్థతాది సం ♦ స్ఫూర్తిగల్గు

చిన్నియెడనే న సత్వము ♦ జేరుఁ బ్రాయ

క గ, నలస త యగార ♦ కణము దండ

కామహాకుజరాజము ♦ గ్లాల్పలేదె ?

కన్న ప్రాంతే గమునిమూత్రైశుగక యట్లనుచుంటివి. సందే
హింపకుము.

దశ — మునింపుడు. కన్నతండ్రి నగుటచేతనే యాతనిశక్తి
యుష్టు బాంధవేతముగ నెఱుఁగుదుననుకొనుచున్నను అశీర్వాదింపవలసిన
మీరు చిన్నబిడ్డను బట్టుకొని మహాత్ముమహత్త నడచేల ?

నీ. పొడుగువాడేకాని ♦ పొడుగున కన్నునైన
యొడలింకఁ జేయని ♦ బుడుతవాడు ;
ఘనముతా నిడుదతా ♦ కనుల వాడేకాని
బెదరింకఁదీరని ♦ పిన్నవాడు
కళుకుతా గళునుచె ♦ క్కిళులవాడేకాని
పాలింకఁ జిలికెడు ♦ పాపవాడు
పొడవుతా వంకతా ♦ బామలవాడేకాని
చిట్టిండుటికరాని ♦ చిన్నవాడు.

గీ. చిన్ననవ్వులచెన్నుల ♦ వన్నెలాఁడె
కాని యట్టహాసముసేయ ♦ లేనిచిటుత
సాగను నెఱి వెంట్రుకల నిగ ♦ న్నిగిలవాడె
కాని పిల్లజుట్టుననింక ♦ గ్రాలువాడు.

గీ. వెరుక సామిత్రి ముందు నై ♦ వునను భటుడు
నెససియుండనియెడ నడు ♦ గిడనివాడు
తల్లియుకవంక నొకవంక ♦ దండ్రిచేతఁ
బొడువకుండిన యెడ నిద్ర ♦ పోనివాడు.

గీ. గోటినిశ్చయేనూటిగ ♦ గొట్టజాల
నట్టి యతఁ డమువ్రానుజిమ్మ ♦ గొట్టుకెట్లు ?
కుండబంతియే గుఱి పెట్టి ♦ కొట్టలేని
బొట్టెడనురవీరుల తలల్ ♦ గొట్టుకెట్లు.

నీ. క్రుద్ధయై తాటక ♦ గుద్దెఁగు గుడ్డులు
కూర్మిసమ్రయొనంగు ♦ కుసుములగునె ?

అలసు బాహుఁడు వేయు * బలుచ వేటంబులు
 మురిపించి నేఁబెట్టు * ముద్దులగునె ?
 మూచీచఁ ఘోరాన్ని * నారాచ వారంబు
 మాముచ్చిన రత్న * దామమగునె ?
 రణదేవత యొసంగు * రక్తార్ద్రవననంబు
 తాతయిచ్చిన పట్టు * తాపితగునె ?
 బాలుఁడెక్కడ ? యంజన * శైలకాల
 కఠిన దంష్ట్రాకరాళ వి * గ్రహ వినిర్భ
 రాక్షయ బలాఢ్య రాక్షసా * ధ్యక్షులేడ ?
 పూల వేగ్గులఁబగులునే * పులులతలలు.

మహాత్మా! అట్లు యోచించుచున్నా రేమి ?

విశ్వా—ఇక ముందేమి చేయవలయునోయని—

దశ—(గుండె కొట్టుకొని)

గీ. ఈతఁడెవఁడు ? దాసుఁడు మహా * హీనదేవ

దానవానూనజన్య సం * తానమునను

కసిగు, కఱగు, కంగుల కాఁగి * గడినిదీటు

గండ్రొడిదె వచ్చుచున్నాఁడు * గానఁ బడుఁడు.

(నమస్కరించును.)

గీ. తాటకామహామాయోద్ధ * నాటికకును

భరితవాక్యముఁ జెప్పించి * ప్రబలబాహు

బలసుబాహు మూరీచాది * ఖలులక్ష్మ

దర్భశయ్యలనిచ్చి వ * త్తముబిరాన.

(లేచును.)

విశ్వా—రాజేంద్రా! కూరుచుండుము.

గీ. వాదమున శిష్యుడే జయ • పత్రమొంద
గురుని ఘనత వేమడుగులు • మెఱయకున్నె ?
శిష్యు నెడచేసి గురుడంట • సిద్ధపడిన
గురు ఘనతయేది ? శిష్యుని • గురుతయేది ?
అధిపులాశ్రయ క్రిని మంతు • లందునిల్చి
యవని బాలింతురనుట నీ • యనుభవంబై.
కాచగోళంబుగుండ బ్ర • కాశ మొందు
దీపమునకు దేజుబెంతో • తెలియవాక్కా!

దశ—(దైన్యమున) రామచంద్రుడు వయఃపరిపాక సంపన్నుడైయున్నయెడలట రన్నమాటలు చెల్లదగినవే. ఆయ్యయ్యా! వట్టి కనుగాయవలన మీ కేమి యుపయోగమండి ? మహాతాత్రసేనురావలదా ? రావలదా ?

గీ. పిన్నపామునైన • బెద్దకఱ్ఱను గొట్ట
వలయునంచు జనుల • పలుకులుండఁ
బెద్దయహులఁ గొట్ట • జిన్నకఱ్ఱనుగోరె
దేల ? గోలలీల • మేల మేల!

విశ్వా—తేజమే ప్రధానమగు వస్తువులగున్ని చిన్నపెద్ద చింతచేయవలసిన పనితీదని నేనిదివఱకే చెప్పితిని. ఆమాటను నీవు చాటింపక యిట్లు పలుకుచున్నావు నేను గోలనో, కొంటనో, కుమారినో, గురుడనో, రాముని గోరితిని. ఇచ్చేదనంటివి. అంతేకాదా?

దశ—(ఉన్నరనుచు, సాగుడుగ) అంటిని. ఆ! అంటిని.

ఇదిగో! ఇటుచూచుడు మహాత్మా!

విశ్వా—ఏల ?

దశ—నేనే నాకొడుకనై— నానుగుణాభిరాముడై నదిన్న రాముడనై యుద్భవించితినిగాదా? ఆతఁడే నేనైనప్పుడు నేనవచ్చిన నైన నాతఁడు వచ్చినట్లేకద!

విశ్వా—అటులే నాకును నాకొడుకునకు భేదము లేదుకావున నాకొడుకుతో నీకొడుకును ముందెప్పుడైన బంపవచ్చును. లెమ్ము. నీవుసుఖమున నుండుము. నేఁబోయెదను. (లేచును.)

దశ—మహానుభావా! కూర్చుండుడు. తొందరగా లేచి పోవుటన్యాయమా?

గీ. ఇమ్మనఁగ నెఁడఁగి యిదేటిసి ♦ కొమ్మనుటకు

ఫలముకాదు; బంగరుకాదు ♦ ప్రభుతకాదు

ఆఱుపదివేల యేండ్లెడ్డి ♦ ప్రాణమునకు

బ్రాణమగునట్లు కాంచిన ♦ ప్రథమసుతుఁడు.

తొందరయేల ? ఆలోచించుకొననిండు. శాంతిపడనిండు. శాంతి పడ నిండు. ప్రాణములు కుదటఁ బఱచుకొననిండు. ఆత్మమిక్కిలికలఁత నొందినదినుఁడీ! మీరు రాముని గోరుదురని స్వప్నముననయిన నెఱుఁ గను జూడీ! అయిన నేమి ? అంటిని, అన్నమాట సత్యముకాదనఁ గలనా ? ఆహా! మహాత్మా! మీయజ్ఞభంగమునకు, నాయసుభంగ మునకుఁ దాటక యెక్కడదాపురించినదండీ! మహాత్మా! అట్లేమి యాలోచించుచున్నారు ?

విశ్వా—ఏమియు లేదు.

దశ — ఏమియు లేనేలేదా ! “కావలసినది యసురఖండనము కదా ? అది యీతనివలన యగునప్పు డీతనిబాధించి రామునిదీసికొని పోవుటెందులకు? చిరకాలమునకుసంతతిగదినవారకు. అందుపైపలన వలదని కన్నతంకి యపశకునముగ నాంగోళనపడుచు బ్రాకులాడు చుండ నెటుపోయి నెటువచ్చునో? జయూపజయగబులు దైవాధీనములు. అందులో రాక్షసులు మహాప్రభులు. రాముడు వట్టి కనుగాయ. ఏమో! ఎందులకియిగ ముచిది. దశరథునే తీసిక నిపాద” మని మీరాలోచించుచున్నారేమో యని నేననుకొనుచుంటిని. మీముఖవైఖరిచూడ నాకట్లుతోచినది. మహానుభావా! ఈయాంశవనములలో నొక్కటి యయిన మీహృదయమున నట్టెమెఱపు మెఱసి నట్లయినఁ దళుక్కుని యడఁగిపోలేదా?

విశ్వా — లేదు. సీకట్లుతోచుటభ్రమము.

గీ. కాలరుడు మదిఁగలపాము ♦ గాంచు నెదుట ;

విరహి యెదుటఁ జూచునులోన ♦ వెలయు ప్రియను ,

మెదడులోని స్వర్గముకవి ♦ యెదుటగాంచు ;

మనసుచూడు మన్నట్టు లే ♦ కనులుగాంచు.

దశ — అటులయినఁ బోసిండు. కాని — ఒక్కచిన్నప్రశ్న మడిగెదను. తమియింతురా ?

విశ్వా — అదుగుము.

దశ — సందర్భశూన్యములగు వాక్యములున్న తమింపుడు. మీరే దశరథుడనుకొనుడు. నేనేవిశ్వామిత్రుడను. నేనేమీరామునడిగితిని. ఎఱుగక యిచ్చెదనని మీరుపలికితిరి. ఇట్టిస్థితిలో మీరిట్లు మనసులో గుబ్బెటలు పడుదురా లేదా ?

విశ్వా — ఎట్లు ?

దశ—కన్ను తెలువనిరాము నీమునియడిగినాడేమి? యడిగి సంతమాత్రమునఁ బ్రత్యక్షమృత్యు దేవతలగురాక్షసులనోఁబడవై వ వలసినదే! అంతే! రాక్షసశక్తియెఱిగి, రాముని యశక్తియెఱిగి చూచుచుఁజూచుచుఁ జేతులారా రాముని గట్టకట్టి సర్వనాశకులపండ్ల క్రిందఁ బెట్టవలసినదే. కానంత వెరుకముందు నాలోచించుకొననక్కరలేదా? రామునే తీసుకొనిపోవలయునను నిరంతరదీక్ష యా మునీ శ్వరుని కెందులకు ♦ నేనుపోయి రాక్షససంహారమొనర్తును; లేదా రాక్షసులచేఁ జచ్చెదను. రాముఁ డందుచేఁ నిరపాయుడై యుండును గాదా? తనముందుగతికైన యజ్ఞమును గాపాడుకొనుట కీతఁడాత్రీ! పడుచుండగా, నాముందుగతికైన నారామునిగాపాడుకొనఁ జూడగూడదా? ఇదితప్పా? ” అను నిట్టియూహలు తండ్రియైన నీమనస్సునఁ గలుగునా లేదా? అట్లు గలుగుట సహజమగునాకాదా? సెలవీయఁగోరెదను.

విశ్వా—విహికలంపటతా శూన్యఁడనగునేను—జిరకాలము నకు సంతానలాభ మొందుటచే నూతనసంసార సౌఖ్యమును సహస్ర గుణాధికముగా సనుభవించు నీమనస్థితి నెట్లుఁపించుకొనిసానుభూతిచే వీక్షాసమున నెట్లు నిలువఁగలను? నీమనస్థితిసీదియే. ఏసంసారియు దానిననుకరింపలేనప్పుడు సన్యాసినయిననేనట్లు సేయఁగలనా?

దశ—మీరు సేయలేకపోవుటయేమి? సామాన్యముగ నాటక చాత్రీములు హరిశ్చంద్రాది పురుషులను జంద్రమత్యాది కాంతలను గూడ ననుకరించుటలేదా?

విశ్వా—అదెంతపాటి యనుకరణము! ఛాయ వస్తువగునా? చిత్రపటము మానిసియుగునా?

దశ—కాకపోనిండు. ప్రభాసవస్తువును జ్ఞప్తి చేయుటకయినఁ జూలియున్నవికావా? అందుచేమీరు రెండు నిముసములు నేసని భావించియట్టి సన్ని వేశమున మీహృదయవిభ మెట్టులుండునోకానంత సెలవిండు.

విశ్వా—ఈనాటకము నాకుఁ దప్పదా?

దశ—నాయెడల మీదయ తప్పవటులే.

విశ్వా—అటులైనవినుము “ ఈముసి రాము నడగినాఁడు. ఇచ్చెదనని బాసచేరితిని. నేను పచ్చెదనన్న వలదనుచున్నాఁడు. రాము నీకుండినయెడలఁ బోయెదననుచున్నాఁడు. ఈముని మతిలేని వాఁడుకాఁడు. మహాధీనుఁతుండు. ప్రబలబలశాలి. అనేకాస్త్రశస్త్ర కళాకాశలకర్మశుండు. అందుపై దివ్యతపోరాశి. రాముండు కేవలము నిరుపయోగుఁడైయుండునెడల నిట్టివివిధమహాశక్తిసంపన్నుఁడేల యావ్యర్థునిఁ గోరుకొని కార్యమును ధ్వంసమును జేసికొని బ్రదికి యుండినంతకాలమేల నగుబాటొందుటకు సాహసించును. రాముని యందుమహారాక్షసశిక్షణవిచక్షణతయుండి తీటవలయును. తండ్రినగు టచే నాకాతనిమాహాత్యము తెలియకపోవచ్చును. ఒకవేళమాట వరుస కాతనిలో మహాత్తేమియు లేదనియే నిశ్చయింతును. అయిన నేమి? విశ్వామిత్రుండు మహనీయ మాహాత్యుసంపన్నుఁడుకాఁడా? సృష్టికే బ్రహ్మసృష్టి చేయఁజాలిన భూతిలవిధాతకాఁడా? అట్టిరూతండు మనరామునకెన్ని దివ్యాస్త్రములొసఁగునో? ఎన్ని యఖండశక్తులు ప్రసాదించునో? వానిచేరాముండు రాక్షసులను సవలీలగ గెల్పు నేమో? ఎవఁడెఱుఁగును? ఇంక నేగోశుభములా మునివలనఁ కలుఁ గునో? ” యని దశరథ శైలుఁడవైన నేననుకొందును.

దశ—(తనలో) ఇంతపని చేయుటకీతనికి సమర్థుఁడగుదు. కాని

కళ్యాణ శాసనము.

[illegible]

విశ్వా—ఏల ?

దశ—మీమాటలు పేతుపటిమచేగింకముల్లె యున్నవేకాని
యర్థకానురాగ రసార్ద్రములుగలేవు. మఱియొకమాట. రాముని
మీమెంట దీసికొనిపోండు ; కాని, రామునితో నేనుగూడ వచ్చుట
కనుగ్రహింపవలయును.

విశ్వా—(వికటముగ నవ్వుచు) రామునికు సాహాయ్యాగ్రము గనా?

భశ—అందులకు మీరుండ నేనట్లందునా ?

విశ్వా—మఱి యెందులకు ?

దశ—(తనలో) నేనుగూడవచ్చుట కీతఁడ యింకరింపకుంటయే యీతని మా యోద్ధేశముఁ బ్రకటించుచున్నది. తనకుఁ గావలసిన రాముఁడుండినప్పుడు పైగ నేనుండినపుడు తనపుట్టియేమిమునిఁగెను ? సమద్రగదు (ప్ర)కాశముగ) రామునకు సాహాయ్యమునకై కాకుండు నెడల మఱి యెందులకనుచున్నారా?

గీ. అమృతయెడఁజూపునిల్పిమా ♦ టాడుచుండ

నల్లుమాటాడి ననుఁ జూడు ♦ మయ్యయిట్లు

లనుచుగడ్డము గ్రహించి ♦ యతనిమొగము

నాయెడకుఁద్రిప్పకొను వెట్టి ♦ నయ్య నేను.

ఓక్కటేమాట! రామునివిడిచి నేను బ్రదుకఁజాలను.

గీ. ముగురుభార్యలు కాపుర ♦ మునకువచ్చు

పిదపదివ్యమహానంద ♦ పదవిగొన్ని

వత్సరములొందినాడత ♦ ర్వాతినంతె

కాని యేమొ; యేమున్నదీ ♦ కంపతొడుగు

నందతుచు గొంత విసుగును ♦ జెందినాడఁ

గొడుకులికఁబుట్టరను చింత ♦ వైడముపిదప

బ్రదుకనఁగరోత; చావనఁ; ♦ బరమముదము

గాఁగఁజూపై చావో యంచు ♦ వేఁగినాడ

రామచంద్రుఁడు తల్లిగ ♦ ర్భమునఁబడఁగఁ

దిరుగనరులలోఁ బడినాడ ♦ మఱలబ్రదుకు

కొలదిగాఁ దియ్యఁబడెనాథ్వు • కొనుచుఁబోవు
 నాసలోఁ నిన్నిదలపడె • నయ్యవినకె.
 మనసుబుప్పింపరాముడు • కనులఁబడఁగఁ
 బాల మున్నీరుగాఁ బొంగి • పామరత్వ
 మలయుద్రేకమునమీఁద • సత్తెపడియె ;
 నార్తిగిగబడె, మృణిమాట • యడుగుఁబడియె
 శాత హేమంతమునను వ • సంతమయ్యె
 తరణి గుంకువేళను భర • ద్వాడపక్షి
 మేఘకొల్పుపాడిను దర్శ • రేలఁ బొడమె
 బూర్ణచంద్రిను నేనురా • మునిఁగసంగ.

మహాత్మా

గీ. బ్రదుకుకొఱకు నేను • బ్రదుకుటలేదు నా
 కొఱకు నేను బ్రదుకు • గోసయ్య
 రామచంద్రు కొఱక • క్రదికియుంటిని రాము
 గసస్త్వణముగాల • గతినిగాంతు.

మోయిప్రమువచ్చినట్లు సేయుడు

విశ్వా—నీమాటలు వింత గఁగనఁబడు చున్నవి. ఇంతకుముందు
 నీవేనా వెంటవచ్చి యాసుర శిక్షణ మొనర్చెద నంటివి. రాముని
 బాసిన సముదయమునే నిశ్చయముగ ముగిసెందువాడవయిన రాముని
 విడచి నా వెంటనెట్లువచ్చెదనంటివి.

దశె.—(తెల్లపూయి) మహర్షిచంద్రమా! అట్లు మొదట
 నంటిని. స్థూలముగనంటిని. తరువాత కొంచ మాలోచించుకొని
 నమోద—ఆ! అందుమీఁదనే కాఁబోలు—అట్లు చేయటకేనాకు

శక్తి లేదనితోచుటచే నాతోరాముని వెంటబెట్టుకొని వచ్చెదనంటిని గాబోలు.—చునను కుదురులేను. ఆ! అట్లుకాదనితోచుచున్నది. నేను మీమెంటు వచ్చెదనన్న మీగురాముని దీసికొనిపోవుట మాని వైచేదనేమోయని మొగటపట్టుని నూటసత్యము! రామునిమీగు విసువదామికోనినియట్లునాకుదోచ రామునితో నన్నుగూడ దీసికొనిపోయిని మిమ్ముగ్రాహింబియుంచును.

విశ్వా—ఇంతటితో సరియూ? మఱియొక కిచ్చిన మున్నదా? ఇంక గొంచెమాలోచిండు. మఱియొక చిత్రమును యల్లికి మన సునకు బాడకట్టనేమో? రాదా! ఏమి? మొదట స్థూలముగ ననుట యో అటుపై దిగుగ నాలోచించి నూక్షుముగ ననుటయో? దాని పై మఱింతనాలోచించి నూక్షుతరముగ ననుటయో? సత్యమున కెట్టి స్థూల నూక్షు నిర్ణయమొచ్చితివి? మొదటిమాటరెడనదాని వలనఖండనమా? రెండవది మూడవదానివలనదిగదాదువా? సెబాస్! సత్యాధారమైన నూయ్యుఁ డాదిపురుషుఁడగు వంశమున నుద్భవించిననీవు—ఒడలు ముక్కలుగఁగోసి యధికిచ్చిన మహానుభావుని సలములోబుట్టిన నీవు—సలుసంతయసత్యమాఁడవెఱచి రాజ్యముఁ గోల్పోయి, భార్యపుత్రులను విక్రియించుకొని! తన్ను మాలవాని మ్మకొని, మరణించిన పుత్రుని దహించుటకువచ్చిన యిల్లాలిఁజేతి నూడుగ ఖండించుటకు సిద్ధపడిన సర్వ జగద్విక్రాంతి యశస్సంపన్నుఁడగు సత్య హరిశ్చంద్రుని శాఖ కువశాఖవైన నీవు—తన యిల్లాలినే యొకసికిదానమిచ్చినయనన్యసామాన్య వదాన్యాగ్రుఁడయిన రఘుమహారాజుగఁజైపై నెక్కిననీవు—మీకులమున కాధార మయిన సత్యమును—సర్వప్రపంచమున కాధారమయిన సత్యమును—నవస్వరూపమయిన సత్యమును—ఆ!

దశ—మహానుభావా! ఈమియిపుడు, అట్టిసత్యమును బరి

గణింపకపోలేను!

గీ. ముందు నెడకునత్యము, రామ * మూర్తి ప్రేమ
పెనుకలాగ నడుమగొట్టు * కొనుచునుంటి
బిసముముందునకును, గాశ్వ * బెనయునాచు
పెనుకలాగ నుక్మేడు హంస * విధముగాగ.

విశ్వా— (ఈమాటలు వినిపించుకొనక) ఈనీతి సీతైవరు
చెప్పిరి? మీగురువగు వసిష్ఠుని నిచ్చటకుఁ బిలిపింపుము. ఆయన
యెదుటఁ జెప్పవలసిన నాలుగుమాటలఁ జెప్పెదను. నత్యమువదలు
కొనుమని మీగురువుగా రుపదేశింతురేమో చూచెదను.

దశ—(తనలో) అమ్మ! బ్రదికితిని. గురువుగారు కర్తవ్యము
సెలవీయఁగలరు. (ప్ర)కాశముగ) ఎవరక్కడ?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

దశ—వసిష్ఠ భగవానునిటకుఁ దయచేయఁ బ్రార్థించితిని
చెప్పము.

విశ్వా—త్వరగ—

దశ—మీకాగ్రహమువలదు. నేను నత్యమును వదలుకొను
వాడనుగాను. అంటిని. గామనిచ్చెదననియంటిని. ఆలాగే! ఇచ్చెద
నని బాసచేసినతరువాత నీ రువలదా? (తనలో) వసిష్ఠుడేమి యాన
తిచ్చునో?

(వసిష్ఠుడు ప్రవేశించును.)

(దశరథుడు విశ్వామిత్రుడు లేతురు.)

వసీ—బ్రహ్మర్షి నతానమా! తపసుబాగుగ వర్ణిల్లుచున్నది

విశ్వా—మీదయవలన—

దశ—గురుత్తమా ! నమస్కారము.

వసి—కళ్యాణమస్తు.

విశ్వా—రాజేంద్రా ! గురువుగారితో జెప్పము.

దశ—నేనేల ? మీరే సెలవిండు.

విశ్వా—మహర్షి చంద్రమా ! నాకును మీశిష్యునకొక వివాదముకలిగినది. అదిమీమాధ్యస్థమునఁ దేలవలసియున్నది.

వసి—అదియేదియో సెలవిండు.

విశ్వా—మీరేదియడిగిననిచ్చెదననియ్యాభూపుఁడింతకుమందూ నాకు బాసచేసియున్నాఁడు. మారీచసుబాహు వధార్థమై నేను రాముని నాతోఁ బ్రభునుని కోరితిని. రామునిచ్చుటకు సందేహపడుచున్నాఁడు. ఈయకతప్పదని నేను జెప్పచున్నాను. మీయిష్టానుసారముగఁ దీరుమానింపుఁడు.

వసి—రాజేంద్రా ! నీవు విశ్వమిత్రుని మాహాత్మ్యమెఱుంగనిదికాదు. అద్వితీయతఃప్రభావాధికతగలవాఁడు. అతఁడుతలఁచుకొనినయెడల సూరీచాచుల నొక్కఁడెప్పపాటులో భస్మము చేయఁగలఁడు. తపస్సు వ్యయమగునని యుపేక్షించియున్నాఁడు. ఈరాక్షసులఁ జంపినకీర్తిని రాక్షసహరిణమొకొకే పుట్టినచునరామమూర్తికిఁ దక్కింపగ నీతఁడిటుకువిచ్చేసినాఁడు. గంధగంధ లేశమైన నేనందేహమును బొందక రాము నాతనితోఁబ్రభుము.

గీ. లగ్ని బ్రహ్మర్షి ; దాత మహాప్రభుండు ;

పనియసురమారణము ; దత్త * వస్తునఖిల

జగదుదంచి తానంద తే * జన్మస్వరూప ;

మంత్రకంఠ గావలసిన * దేమియిలను ?

విశ్వా—ఇమ్మని చెప్పినయంతడుగూడ మహాతపశ్శాలియేయని మీయానతికిఁ గానంత చేర్చితిని.

వసి—(నవ్వుచు) రాజేంద్రా! వింటినా? విశ్వామిత్రుఁడీ మాటలవలన నన్ను స్తుతినేయుటలేదు. ఇమ్మనిచెప్పకుండ నీయలేక పోయితివిగదా యని నిన్నెత్తు పొడుచుచున్నాఁడు. ఇప్పుడై న వేగిర పడుము. రామునిటకుఁ బిలిపింపుము.

దశ—ఎవరక్కడ ?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

దశ—రామలక్ష్మణుల నిటకుఁ దీసికొనిరమ్మా.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

(రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించి వసిష్ఠునకు సమస్కరింతురు.)

దశ—రామచంద్రా! (విశ్వామిత్రునిఁజూపి) తాతగారికి నమస్కరింపుము.

రాము—మహర్షి సత్తమా! నమస్కారము.

విశ్వా—వత్సా! కళ్యాణమస్తు.

దశ—లక్ష్మణా! నీవుఁగూడఁదాతగారికి నమస్కరింపుము

లక్ష్మణ—నేను నమస్కరింపను. ఈయన మాతాతగారు కారు.

దశ—అటులనుటలేవ్వు నమస్కరింపుము.

లక్ష్మణ—ఁజూఁపఁ. మాతాతగారికిఁగత పొడుగుగడ్డములేదు. ఈ నడుమ నేను జూడలేదా?

దశ—ఆతాతగారు ముగిధ దేశ మహారాజుగారు. ఆయన మీ యమ్మకుఁ బితృతుల్యుఁడు. ఈతాతగారుచరియొకరు. ఈయననాకుఁ బితృతుల్యుఁడు.

లక్ష్మణ — మహర్షి చంద్రమా ! నమస్కారము.

విశ్వా — (సప్రసాదము) వత్సా ! కల్యాణమస్తు!

దశ — గాథి నందనా ! లక్ష్మణా శత్రుఃస్మృతాస్త్రాణు కవలలయిన రామునితో లక్ష్మణుడు జోడు. భరతునితో శత్రుఃస్మృతులు లంకె. కావున లక్ష్మణునిగుండ వెంటబెన్నుకొని పోనేడు చున్నాను

విశ్వా — అగ్నిసహిత యిచ్చువాడే మహాదాతయగుచో సంతకంబు సధికిమగి నిచ్చు నీ కేమి నేరు తగునో !

దశ — నాకును నాపిల్లలకుఁ దమ యాశీర్వాదము తక్కు వేటి క్కి-అలేదు. (రామ లక్ష్మణులతో) మీరీమహర్షి తోఁ బోవలయును.

రామ — చిత్తము.

లక్ష్మణ — నేను మాయన్న గారితోఁ బోవుదును.

దశ — మహాత్మా ! బాంబులు తప్పులు గలిగిన దిద్దికొనుండు. (అలోచించికన్నులొత్తుకొని) ఇప్పుడు వెట్టిపడఁదగదు. నాయనలారా. సర్వోత్కృష్టారి కౌగలించుకొనుండు.

(రామలక్ష్మణులు కౌగలించుకొందురు.)

గాథి నందనా ! తిరుగ శీఘ్రముగఁ బిల్లలతో దయచేయుదురు కాదా?

విశ్వా — సందేహమేమి? (లేచి) రాజేంద్రా! నేనుబోయెదను.

దశ — చిత్తము. నమస్కారము.

రామ. — లక్ష్మణ — గురూనామ ! మాకు సలవోసంగుండు నమస్కారము.

వసి — కల్యాణమస్తు!

దశ — సేవకా! ఈపిల్లల నొక్కసారి తల్లుల యెదుటఁ జెట్టి వెంటనేమహర్షి కప్పజెప్పుము.

వసి — (లేచి) రాజేంద్రా! నేనుబోయెదను.

దశ — చిత్తము. సమస్కారము.

(వసిష్ఠుడు, విశ్వమిత్రుడు, రాముడు, లక్ష్మణుడునిష్క్రమింతురు)

దశ — గీ. ఇమృతమృతతోడనే రాము ధి నిద్రియుండు

నెడల సత్యవంతుడనని ధి యిలయశంబు

నెనసియుండు; రామునిఁదగు ధి కిద్రినాడ;

మునివలననాల్గుతిట్టులు ధి దినినవాడ

కృపణునకు వ్యయము తుదకు ధి నెక్కువగును,

మెప్పులేచు పైపెచ్చుగ ధి దెప్పులగును.

పనియదనునఁజేయక మాల్గు ధి వానికిఁ బని

యెక్కువగు; గస్త్యమును నష్ట ధి మినుమడించు

విసరు నాల్కను వాగ్దాన ధి వితతిఁజేయు

వృద్ధిపతియిచ్చి కీర్తి ద ధి క్కించుకొనఁడు

ఒనఁగువఱకు బాసనుజేయ ధి కుండువిభుఁడు

గడుసరియరక్షితుఁడు కీర్తిఁగి ధి బడయువాఁడు

ఎద్ది యెవనికిఁబ్రాప్తమో ధి యద్దివాని

నెనయుననుమాట నిజమైన ధి నిచ్చునొకఁడు

కిమ్మనక సన్నసన్నగ ధి సమ్రుష్టె

నాలుగై నపిమృతమిచ్చు ధి నరుడొకఁడు ;

గాగ్నిసుత శాపభయముచే ధి గానిసత్య

బద్ధతను సేనురామునిఁ ధి బంపననుచు

ముందఱికపులునాటక ధి ములనువ్రాసి

యెదుటి ద్రిష్టలచేతఁది ధి ట్టితురేమొ

ఎల్లరకు గావలసినంత ధి స్వేచ్ఛయుండ

నవనిధవునకుఁ గానంతఁ యైన లేదు.
 పాదరక్షలతో నన్న ధ పాటిత్రాట
 నడుగిడుచు గాలిలోపల ధ నడువవలయు
 ప్రాణమెంతదాకను బిగ ధ బట్టికొనుచు
 హృదయమెందాఁకఁజెర, బిగి ధ యింమకొనుచు
 నాకనపు వింత నాట్యరిబు ధ నాడఁగలఁడు
 యౌధవుఁడుగూడ మనుజుఁడు ధ గాఢె? యకట
 అలయికినొ, తొల్మిత్రేకయో ధ యాశ్రముననొ,
 భ్రమముననొ యాతఁడినుమంత ధ పట్టుతూలి
 నిటు నటునునూఁగ “ నిహిహిహి ధ హీ” యటంచుఁ
 గోటిజనములు చప్పటలే ధ గొట్టు వారె.
 అంధులును జేయు మంచుకొంఁడంతతప్ప
 కరఁగి యావిరియైపోవు ధ షణములోన;
 భూవుఁడు ప్రమాదమునఁజేయు ధ ముత్తైమంత
 నెఱును శతశతాబ్దములైన ధ నిల్పికాలు
 రాముపైఁ బ్రేమచేఁ జాల ధ పాఠికులాడి
 వాడనేకాని, నత్యంబు ధ వీడలేదు
 కనుబొమలుపండు తరువాతఁ ధ గడువుపండు
 సారేడె గ్రహించు నాదేవు ధ లాటయెంతో !

(నేపథ్యమున) మహా పభూ ! భోజనవేశ యతిశ్రమించినది.

దశ—ఇంక భోజనమా ? కడుపు నిండుగనే యున్నదికాదా!
 కావేరీ !

గీ. ఏను భుజియించునప్పుడు ♦ మృదులముగను
 గమ్రముగఁను బూర్వరాజుల ♦ కథలనాకు
 భరతుఁడూ కొట్టె బల్కు నా ♦ పాణిమిటకుఁ
 దిరుగవచ్చిన తరువాతఁ ♦ దినెద మఱల.

(నేపథ్యమున) అట్టులనుట న్యాయమా ? కాశల్యాదేవిగారు చాల
 ఖిన్నులైయున్నారు. మీరువచ్చి యామె నోడార్తురుగాక !
 దశ—

గీ. జ్ఞానవాసిష్ఠముఁ బఠించి ♦ జగముమిథ్య
 యనితలఁచు నాగతియె యిట్లు ♦ లగుడు నేపుడు
 పదములకుఁ జేతులకు నడ్డు ♦ పడెడుబిడ్డఁ
 డగుపడని యాఁడు పాణిపు ♦ టార్తియెంతో !

హా! రామచంద్రా ! హా! లక్ష్మణా ! హా! విశ్వమిత్రా !

(నిష్క్రమించును.)

శ్రీ

క ల్యాణ రా ఘ వ ము.

చతుర్థాంకము.

ప్రవేశము—అరణ్యము.

ప్రవేశము—రాముడు, లక్ష్మణుడు, విశ్వమిత్రుడు, నారాయణుడు.

విశ్వా—ఈదినమున మిగుల నడచితిరి. కొంచెమిట విశ్రమించుమా?

నారా—అదిగో! సాయంకాల మగుచున్నది.

గీ. పచ్చనగు చందనపుఁ జర్చి • ప్రకృతికాంత
గిరికుచములఁగై నేసి గి • ల్లింతఁబెట్టి
చెక్కిఁళులఁ బోసి, కెమ్మోవి • నొక్కెనవిఠ
వృద్ధునకుఁ బ్రేమ నతిపైన • హెచ్చుగాడె?

లక్ష్మ—తాతగారూ! మీశిష్యుఁడునారాయణుడు తప్పాడూ
చున్నాఁడు. వృద్ధునకుఁ బ్రేమప్రకృతిపై హెచ్చని చెప్పవలయును.
నిజమగునా? కావా?

వశ్యా—విత్తా! ఈ సానిసీపు చెప్పినది నిజము. మఱియొక సారి యీ
 లేడు చెప్పినది నిజమూ కావచ్చును! ప్రకృతి సహస్రములు కాదా? నారా
 యణుడు నవనవసాహిత్యదృఢిమచే, నూత్న యశావనోచిత శృం
 గార రసగరిమచే నటులు చెప్పినాడు. అది తప్పు. శిష్యునకు—

గీ. గురులతో శాస్త్రచర్చను ♦ గోరఁదగును,
 కలికి గండచందనచర్పణ ♦ దలఁపఁదగదు,
 వేదములవల్లె పలుకులు ♦ వినఁగఁదగును.
 వెలఁది మట్టెలగిలుకులు ♦ వినఁగఁదగదు
 ఈశ్వరిని ముక్కుచివరని ♦ క్షింపఁదగును,
 కన్ను కెలఁకుల నింతిని ♦ గానఁదగదు
 జగమసత్యంబలుకఁ ♦ జనునుగాని
 చాననడుమ సత్యంబనఁ ♦ జనదు చనదు.

అది యుఁగాక,

వృద్ధులైనను బలితుల ♦ యొద్దనెపుడు
 పరుష శృంగార వాక్యముల్ ♦ బలుకఁదగదు;
 ఘోరమును బైఁట చెఱఁగునఁ ♦ చూడునఁదగదు;
 రవికలోనొంటెనుచ్చు జే ♦ ర్పఁగదగదు.
 మసినఁ దాంబూలరిక్తితో ♦ మార్పఁదగదు,
 దుప్పితోలున జాజులు ♦ గుప్పఁదగదు;
 బొటెపోచను మృగమద ♦ మూఁప్పఁదగదు;

సారాయణా! రాజబాలురయెదుట నీవట్టి శృంగారవాక్యములాడుట
 తప్పు.

రామ—మహానుభావా ! ఆతనిక్షమియింతురుగాక !

లక్ష్మ—తాతగారూ ! వసిష్ఠశిష్యులమగు మేమామాత్రము
సకే చెడిపోవువారముగాము.

రాము—తమ్ముడా ! అట్లు పలుకఁగూడదు. తప్పు.

విశ్వా—రామచంద్రా ! తప్పుకాదు. లక్ష్మణుడట్లు పలుకఁ
దగును. ఆతని నేను బాగుగ నెఱుఁగుదును;

గీ. గాత్రముననంటి యెంత శృం • గారమహిమ .

వెలసినను, గన్నులును, గర్జ • ములును లేక

మరిమొదలెలేక స్థాణువై • మనఁగదగిన

మహితవిజ్ఞానుడగును ల • క్ష్మణుఁడురామ;

ఆతని పైవాఁడనయిన సీసంగతి యింకనవర్ణ్యముకాదా !

రామ—మహాత్మా ! మీదయకుఁ బాతులము.

నారా—(తనలో) శృంగారవాక్యములచే శిష్యులు చెడుదురు
కాని, స్తుతివాక్యములచే జెడరుకాబోలు ! ఎవనివెట్టి వానికివేడుక.

విశ్వా—నారాయణా ! ఘాసతల్పముల బాలురకుఁ గల్పిం
పుము.

లక్ష్మ—గురువుగారియాజ్ఞ యనుల్లంఘనీయము ; కాన నీవు
నాకును గురువుగారికిని శిష్యులఁ గల్పింపుము. శ్రీరామమూర్తికి
నేనే నై చెదను. (అట్లుచేయును.)

విశ్వా—(శిష్యుఁడగుర్పుండి) వత్సలారా !

సీ. గంధసింధుర బద్ధ • బంధురస్యందనా

నందవిహారమే • నడకలయ్యె

ద్రాక్షారసాయన • గోక్షీరపానంబు

నీర్ఘర నిస్సర • స్నీరమయ్యె

స్వర్ణమంచస్థ పే • శలతూలి తల్పముల్

వట్టివేలను గడ్డి • బణిపులయ్యె

బహురుచ్య శాక సం • భార సారాహార

భక్షణంబులువర్ణ • ఫలమాలయ్యె

మాతృమాన్యత్వమాంగళ్య • మహితమంది

రస్థలావాస ముద్ధతా • గణ్యచుయ్యె

బూలంగ్ బెట్ట దగు పుణ్య • మూర్తి యుగమా

ముండ్లలో బెట్టి బాధించె • మునియితండు.

రామ—స్వామీ ! మీరట్లా సతీయదగునా ? మీరుగటాక్షిం
చిన బలాతిబల విద్యలవలన మాకు యుత్పిపాసాబాధలుతేవు. బడలి
కయులేదు. అదిగాక—

గీ. అడవిశారికకును బెంపు • డై నశారి

కమలతాదులనున్న వ్య • త్యాసమెంతో

వసనమధివాస సౌఖ్య సం • పదకుఁ బురని

వాససౌఖ్యమునకును వ్య • త్యాసమంత

పురనివాసముచేమది • ముడుచుకొనుచు

నిట్టెయిట్టె దేహమునందు • నిమిడిపోవు

నాటవికవాసమున మది • యట్టెయట్టె

పొంగి జగదాత్మకో నైక్య • మును లభించు

కృత్రిమ సుఖాళిమనసు మె • ప్పింపలేదు

పదయమక బంధముఖ్యతా • వ్యంబువలెను ;

పురసుఖములు మదికి బల • నూర్చి జేయఁ
జాలవగ్ధకుఁగిరి జోత • పాలలీల.

లక్ష్య—రామభద్రుని కేమియఁగన్వములు లేకపోవుట చేనా
కేమియులేవు

గీ. ఇదియె దేశాలనమునకు • సదమల వ్ర
పంచ విజ్ఞానసార సం • పాదనమున
కడవిఁ దిరుగుటకును వేఱ • లాడుటకును
దనువు గడిదేచ్చకొనుటకుఁ • దగినవయసు
దీనివృధవోననిచ్చు భో • జాని సుతుఁడు
తనువు తవతవతో జగ • త్తునెదురుకొనఁ
దగని మనసు గడగడతో • ద్రగ్ధిమలేని
పేగుగుఱగుఱతోఁ, ద్రేపు • బేపుబేపు
తోనగరులోన రాకాసి • తోలుబామ్ర
లీల పోతుముత్తైదునై • పూలగాగ
రా గుడారములనడుమ • రాణితోడ
గచ్చకాయలరణమున • గండ్రఁడగును.

రామ—లక్ష్య! ఇంక నట్లే మాటలాడక విశ్రమింపుము.

విశ్వా—నారాయణా! ఊరకుంటివేమి?

(అరదలు విశ్రమింతురు.)

నారా—నచ్చుచుంటిని. (కాళుతోత్తును.)

లక్ష్య—తాతగానూ! ఏమైనకథ జేప్పెదగా?

విశ్వా—అలాగే! అనఁగననఁగ—నుందోననుదులని—

ఎవ్వరు “నూ” యనగేమి?

గీ. తలఁ గదువు వాఁడు లేన్బట్టి ♦ తానమట్లు
వెనుకహంగు లేనట్టి యు ♦ భిసయమట్లు
రణితనిస్సారవ శూన్య ♦ రణమవలెను
కథనడున దూకొనెడు వాఁడు ♦ గలుగకున్న.

లక్ష్మ—నే “నూ” కొబ్బదును.

విశ్వా—నుందోపనుందులని—

లక్ష్మ—ఊ—అన్నదమ్మలా ?

విశ్వా—అవును. నీకెల్లు తెలిసెను ?

లక్ష్మ—పేళ్ళనుబట్టి—నాకుమాతంజి) యుపరాముడనిపేరేల
పట్టలేదో ?

రామ—తమ్ముడా ! కథ వినవేల ?

విశ్వా—వారిరాష్ట్రభూమి యిదియే.

లక్ష్మ—ఊ—

వి—వారిద్దఱు ఆనోయ్యనహయలై యనేకదుష్కృతులొనర్చి
దుడ్డేయలైరి.

లక్ష్మ—ఊ—

వి—ఒకనాఁడొక యప్పరోనారీమనే వారి బోధింబడెను.

లక్ష్మ—ఊ—

విశ్వా—వాటిద్దఱుకూడదానినపేక్షించిరి. అదితనకేకావలయు
నని యొకఁడు తనకే కావలయునని యింకొకఁడు సన్యోన్యముగఁగల
హించి పోరాసి, గుచ్చుకొని, కఱచుకొని, పొడుచుకొని యిద్దఱుఁ
జచ్చిరి.

లక్ష్మ—(నవ్వుచున్నాడు.) సెబాస్ ! బాగుగా జరిగినది.

నారా—ఇచ్చట నారికంటిబామ విల్లే వీరునిచేతి వింటికంటె బ్రబలమయినది.

లక్ష్మ—నారాయణా! వీరుని వింటి నట్లు నిండించుట తగదు. తగినవీరుడప్పటికి వారితోఁ దారసింపకపోయింతమాత్రమున వీర ధనుః ప్రకాండము నధిక్షేపించుటనుచితము. మాయన్న గారివఱకెందు లకు ? ఈధనుస్సుచేబూని నేనే యప్పటిట నుండినయెడల నొక్క వేటుతోఁ దెండు తలలునూడఁ గొట్టలేకుందునా ?

రామ—తముక్తడా ! కథకడ్డవచ్చెదవేల ?

విశ్వా—వారిలో నుందుడనువాని భార్య తాటక.

లక్ష్మ—ఊఁ.

(నేపథ్యమున ఊఁ.)

రామ—(లేచి) మియ్యెవ్వరో ఊఁ! యనుచున్నారు ?

నారా—ప్రతిధ్వనియైయుండునేమా ?

రామ—కాదు.

విశ్వా—తాటక కిద్దఱు పుత్తులు. మారీచ సుబాహులు.

లక్ష్మ—ఊఁ.

(నేపథ్యమున) ఊఁ.

రామ—లక్ష్మణా! ధనుస్సు! ధనుస్సు! (తీసికొని) గురూ శ్రమా ! ఆధ్వనివచ్చు నెడకుఁబోయి చూచినట్లును.

లక్ష్మ—రామభద్రా! నేను ముందునడచుచు దారిచూపె వను ; రముక్త.

విశ్వా—మీరటకుఁ బోకుడు. ఆమెయే యిటకురావచ్చును.

రామ—అమె యెవ్వరు ?

విశ్వా—తాటక—అచోదచాటున 'ఊఊ' యనుచు నది గురుక వైకి నిద్రించుచున్నట్లున్నది.

నారా—అమ్మయ్యా ! తాటక యింత చేరువనేయున్నదా ? గురూత్తమా ! పాటిపోవునము.

రామ—నారాయణా ! నీకేమియు భయములేదు.

విశ్వా—అమె యిచ్చటనుండుట యెరిగియాడియే మిమిత్తటకుఁ దీసికొనివచ్చితిని. సుహరించుట కింక వేళకాకుంటచే రామ భద్రా ! నీతొక జెప్పియుండ లేదు. ఇది నాయజ్ఞ మునకుఁజేసిన విఘాతము లిన్నిన్నికావు. ఒక పాపుగడియలో నీమెను వధింతువుగాక !

నారా—అది నామెడలో నొక సారి తొచుపామును జుట్టెను.

లక్ష్మ—నారాయణ శంకరుల కభేదమని తెల్పుటకు గాఢోలును.

రామ—గురూత్తమా ! అబలను వధింపుమని యానతిచ్చుచున్నారేమి ?

నారా—అనేక గడ సహస్ర బలాన్వితయగునది యబల యెట్లగును ?

లక్ష్మ—నారాయణా ! స్త్రీపురుష విభాగముఁ బొగుగఁ జేయుచున్నావు. బలముండుటచేతనే యది పురుషుఁ డగునెడల బలములేకుటచే నీవు కాంతవగుదువా ?

రామ—లక్ష్మణా ! అట్లు తీవ్రముగ మాటాడవచ్చునా ? నారాయణా ! నీజేమియు ననుకొనవలదునుమా !

విశ్వా—లక్ష్యముడు నారాయణు నధిక్షేపించినను గొంత
నత్యము నారాయణుడే వచించినాడు.

గీ. కుడి యెడమ భేదమున్నది • పడఁతికిఁ బురు
షునకుఁ గఠినగాత్ముఁ డతఁడు • సుమనమాగి
యద్ది; భరియింపఁ గల్గువాఁ • డతఁడు; సేవ
నంది భరియింపఁ బడుచుండు • నద్ది యీమె.
స్వల్ప కఠినాత్ముఁ డతఁడు; పే • శల సుధాని
భోన్నతిమనస్క యశానది; • యన్నితనకు
వలయుననువాఁడతఁడు; కా • వలయునంత
నందఱకుఁ బెట్టి మోదించు • నట్టిదామె.
కత్తి కఠఁడర్హుఁడగు; నూది • గరిటెలకు న
మర్హయగునీమె; రాజసే • వార్హుఁడతఁడు;
అతిథికుల దేవతాదుల • కర్చనలిపి
యిల్లు స్వగ్రతుల్యముఁజేయఁ • జెల్లునామె.
సర్వదేశంబు నతని సం • చారభూమి;
యిల్లె యీమె పాలన సీమ; • యెల్లజనులు
సతనివాగు; పిల్లలగుదు • రామె ప్రజలు;
యశ మతనికోర్కి; పుణ్యమౌ • నామెఫలము.
పిఱికితనమును బిడియంబు • పురుషునకును
బనికెరా; వన్వి భూషణౌ • వనితకెపుడు;
దేవుచేతనుదరియింపఁ • దిపురునాతఁ;
డతనిచేతను దరియించు • నయ్యయామె.

అట్టిగానుండ ముద్దీయ ♦ నర్వయైన
 యువిన పోముక్కు మొదలగుట ♦ నూడఁ గొఱుక
 గోటికొనలను గిల్గితఁ ♦ గూర్పఁదగిన
 వడతి మగనానిఁ బడగుద్ది ♦ వధమునేయ
 నిల్లువదలి దేశంబున ♦ నెగచిపడుచు
 సత్యమును ధర్మమును మునీ ♦ శ్వరుల బడల
 తోడఁ గోయించి యజ్ఞము ♦ ల్పాశునేసి
 కుతల మెల్లఁగ్రోతను గ ♦ గ్గోలుపఱుప.
 కుసుమముల చెండుల ఫిరింగి ♦ గుండుగాఁగ
 మరు లకోరి భైరవమహా ♦ మారిగాఁగ
 చక్కనగు చుక్క బలుతోక ♦ చుక్కగాఁక.
 పున్నెములతాన పాపము ♦ పోవుఁగాగ.
 స్త్రీత్వవిఁక నేమి? యాచింత ♦ నేయఁదగదుఁ;
 జాతికిని శిక్షగాదు; దో ♦ పంబునకును
 భువిని బాడు నేసెడు వారు ♦ పురుషులైన
 నేమి? స్త్రీలైననేమి? శి ♦ ష్టింపవలయు.

రామచంద్రా! లోకవిధ్వసకారిణియగు నీరాక్షసినిజంపిలోకమును
 గాపాడుము.

రామ — (సందేహించుచు) క్షమింపవలెను. విరూపను జేసిన
 జాలదా?

విశ్వా—సందేహచారిత్రీయగు తెల్లినే పంతురామఁడువధించి
 యుండ నిస్సందేహ నిరంకుశ దాప్త్యభూయిష్టయగు రాక్షసమానిని
 బరిమార్చుట కీతొట్టొసాదే? సందేహింపకుము. తోయవలసినది

ముక్కు చెవులుగావు. గొంతు. ఖండింపవలసినవి పదకరములుకావు. పాపములు. నీచేతిలో నిది తనువుబాసితరింపవలసియున్నది. అవయవ ఖండన మొనర్చియకారణముగ నాయాస పట్టుటకంటె నట్టెయొక్క కోలతో ననుహరణమొనర్చుట నన్నివిధముల శ్రేయముకాదా ?

రామ—స్త్రీహంతకుడనని నన్నులోకము నిందింపదా ?

విశ్వా—

గీ. ఆత్మను గ్రసించు ప్రబుమా ♦ యాశుభాంగి

నంత మొందించు శూరుడే ♦ యద్వితీయుఁ;

డతఁడెసరుఁడు ; లోకాతీతుఁ ♦ డతఁడెముక్తుఁ;

డవనిలో జన్మనంత స్త్రీ ♦ హాస్యకొఱకె.

రామ—(నవ్వుచు) మీ సెలవగుటచే జేయవలయునుకాని—

విశ్వా—నా సెలవును బట్టికాదు. నీజన్మమును బట్టియే చేయవలయును. దుష్టశిక్షణమునకు, శిష్టరక్షణమునకు జన్మమొందినపురుషోత్తముడవు.

గీ. ప్రాకృతులు చేయఁదగులింగ ♦ వర్ణవిధజ

నంబునీ కేల? రామచంద్ర ! దాగ్ర ! మహాత్మ!

సర్వహేతువౌ మది నపుం ♦ సకమగాదె !

మట్టియొక్కటె పోతాఁడు బా ♦ మ్మలకునైన.

రామ—ఇంతదూరము మీగు సెలవీయవలయునా ? మీ యిష్టానుసార మే దానిని నిర్ణయింతును.

లక్ష్మణ—తాతగారూ ! తాటకను, జూడవలయును. నన్నట్టు పోనిచ్చెదరా?

విశ్వా—లింగముఁ బోవుదము.

నారా—సన్నుగూడ రమ్మందురా?

లక్ష్మ—నీవునా వెనుకనుండుము. అదినిదిగించుచున్నదికాదా?
(అదఱు పరిక్రమింతురు. తెరయెత్తగ తాటక నిదిగించుచు
నటపడియుండును)

విశ్వా—అదిగో! చూప! ఎంతభయంకరస్వరూపిణియో!

రాము—ఘోరాకారయోయగును.

విశ్వా—

గీ.॥ ప్రక్కగురు పెట్టినిదిగించు ♦ భార్యయైన
రేయినడుమచూడంగ భయా ♦ కృతిగణించు
సృష్టిశక్తిస్వరూపిణి ♦ స్త్రీయనంగ
నిద్ది యీవేళ నిల్లుండ ♦ నేమిచెప్ప!

రాము—గుహత్తమా!

గీ. ప్రాణమొకతృటిలోనఁ దాఁ ♦ బాయననుచు
నెఱుంగ కెంతహాయిగను ని ♦ గ్రించు నీమె;
ప్రాణులెంత యజ్ఞులొకట! ♦ బ్రతుకనంగ
నింతె కద! యిట్టై మెఱుమిట్టై ♦ యిరులుగాడె.

విశ్వా—ఇంకసందేహమా?

లక్ష్మ—తాతగామా! చంపుటకు వేళ యయినదేమోదాని
లేవనా?

నారా—లేవుట యెందులకు? నిద్రపోవుచుండఁగనే చంప
రాదా? ఈనిద్రలో నాంద్రగూడఁ గలియును.

విశ్వా—వత్సా! లేవవచ్చును.

లక్ష్మణ—తాటకా ! తాటకా ! అసురహృద్యవేశ నిందింపఁ
దగదు, తిరుగ నాసురజన్మము వచ్చునేమో ! దూరప్రయాణము
పోదలఁచియున్నావు. ఆలసింపకు ! వీగలే ! ఉహహ. లేవకున్నది.
తాటకా ! తాటకా ! నామాటవినియొక్కటికాలము వేదియుండుము.
చచ్చితిరుగ శాశ్వతముగఁ బొందుకొందువుగానిలే ఉహహ. లేవదు.

గీ. పూలబంతి నేటలు పెద్ద • పులికి నేల •

గిలుకుగిలిగింత పెనుకాలు • గేదె కేల •

మంగళపుటారతులు బల్ని • వంగికేల •

మేలకొల్పుల భూపాల • మేల కిటికి ?

మూనుపు సుందూడు ముద్దూడు • మూతిమీఁద.

మూనివరేఁబ్బుల దిట్టిన • మూతిమీఁద

పొరిపొరిగ గుట్టుపెట్టడు • మూతిమీఁదఁ

దాటకా ! యిదెరామ సో • దరునితన్ను.

(తన్నును.)

తాట—(కన్నులుముసికొనిలేచి) హా ! హా ! నాథా ! చిర
కాలమగుటచేతనా ? యింత గిట్టిగా ముద్దుపెట్టుకొంటివి ?

లక్ష్మణ—నీరాలుకఁగోయి ! చిరకాలపు ముద్దుగాదు. శీఘ్ర
కాలపుమృతి. లే !

తాట—(కన్నులుముసికొని) నాథా ! నిన్నెంత కాలమనకుఁ
జూచితిని ?

లక్ష్మణ—నాథుని స్వప్నమునఁజూచుటలో విశేషమేమున్నది ?
ఆతని శాశ్వతముగఁ జూచుటకే యీపుణ్యాత్మకమవచ్చియున్నాఁడు.

కన్నులు తెరిచును. (విటివోగ గంటిపై బ్రాడుచును.)

తాట—(కన్నులు తెరిచి) ఎవడు రా! కంటిలో బొడిచినాడు.

లక్ష్మ—నేను,

తాట—(ఆపులించుచు లేచి) నీ వెవడవు?

లక్ష్మ—ఈతనిసోదరుడను.

తాట—(రామునివయిపు తిరిగి) నీ వెవడవు?

రామ—ఈమహానుభావునివలన మహాస్త్రవిద్య నేర్చిన శిష్యుడను.

విశ్వా—తాటకా! నేనీ నారాయణుని గురుడను. నీకు గృతపరిచయుడను.

నారా—అన్యాయో! నావేరు చెప్పితిరేల? నేనిట నుండజాలను.

(పారిపోవును.)

తాట—ఓమునిముచ్చా! ఋషిపక్షి! నీవా? మూర్ఖునికా రమునకా? గలేక, యీనడుమ బురజాలు తెగివుకొని కాలికొలది పారిపోయితివని వినియుంటిమే! తిరుగ గుడ్లగూబ మొగమున సందేజాయన మానన్నిధికి సిద్ధపడితివా? అట్లు చూచెదవేమి? గుడ్డు పీకెదను దూకు! (మీచికిరి బోవును.)

రామ—(ఆమె కడ్డముగఁబోయి) గుహత్తమా! లక్ష్మణా! మీరావృక్షముక్రింద వీశ్రమింపుడు.

విశ్వా—(దూరముగఁగాయి) (అపవారించి) ఒకపాపుగడియ దురుకు దంపకుము. ఇంక వేళ కాలేద.

రామ—తాటకా! మహాత్ములదూషించుట తప్పకదా?

తాట—నీవేల యధువచ్చేదివు? ఓనరిల్లు! ఊపోపో!

భూదల బడు నెడల నలిగిచచ్చెనవు. చేనెడులేవు. కొంకెబద్దచేత
సింగారిచి కొండెసిగతో సిద్ధపడితిని. ఈమిటిపుల్లతో నాయుడలి
మీది యీగలను గొట్టడలచితివా ? తలలోనిపేలముమట్టుమాపఁ
డలచితివా ?

రామ—చీ! చీ! నీప్రాణముల నేహరింపవచ్చితిని.

తాట—అబ్బ! అబ్బ! ప్రాణములనుహరించుటే! నాపాలు
ద్రాగి యరగించు కొనగలవా? వామనా! డబ్బెత్తుగా! గోగు
పుల్లకుఁదాడిచెట్టుతో గుబగుటలా? దోమకుఁ దోడేలుపై దండ
యాత్రయా? ఈముసలిముని ముండకొడుకు నిన్నిక్కడకుఁ దెచ్చి
నాఁడా? ఓస్! ఓతో నింకొక శొంటికాయగాఁడున్నాఁడా? గొల్ల
భామలతోడను, ఇల్లిల్లులతోడను నాడుకోవలసిని కుట్టులు పెద్దపులి
కోరలనగుమ ప్రేమ్యు పెట్టవచ్చితిరా? సీతాకోకచినికలత్తెక్క లెక్క
లాగువారు సింహపుజూలున వేలాడఁగలచితిరా? సీకు మతిలేకు
న్న నిన్నుదెచ్చిన మానవ్యాసికి మతిలేదా? నిన్నుఁబంపిన యాసంసా
రికి మతిలేదా?

రామ—వారికి మతిలేకపోలేదు. సీకుమతిలేక—బ్రాహ్మకగతి
లేక—యిట్టికాటులటచుచున్నావు. నీమరణకాల మానన్నమయినది.
ఇక దాదాపుగ నాలుగునిముసములకంటె నెక్కువజింపవు. ఈ
యత్యంతస్వల్పకాలమును వృథావ్రాసీయక పూర్వ మహాఘోరపాప
కృత్యములకై సిద్ధిలపఱచుతాపమంది పరమేశ్వర లగ్ననేత్ర చిత్తవై
ప్రాణములు విడుచుట సీకు శ్రేయస్కరము.

విశ్వా—(తనలో) జరుగునదంతే.

లక్ష్మ—(తనలో) వేగోలమునకు వేదాంతోపదేశమే!

తాట—ఆ! ఆ! చిట్టెలుకకు సింహగర్జనమా? ఊర

కుండుకొలది నోరెక్కువగుచున్నది. ఎట్టు ? ఎట్టు? మేము చేసినవి ఘోరపాపకృత్యములా ? హోమకుండముల రక్తవర్షములుకురిపించుట పాపమా ? యజ్ఞశాలలకు నిష్పండించుట పాపమా ? మునికాంతలను దలక్రిందుగఁ జెట్లకు వేల్చిలాడఁగట్టుట పాపమా ? వారి పిల్లలను యజ్ఞశాలాజ్య స్వాత్రముల దోరగవేయించి కమ్రుగఁ గరకరలాడు చుండఁ దినుటపాపమా ? ఎవరికిఁ బాపము ! దానివలన బాధనొందు వారి కదిపాపము—మాకేమి ? సంశోషమిచ్చునదిపుణ్యము—బాధ నిచ్చునది పాపము—ఇదియే మాపుణ్యపాపనివక్ష. కాని, ప్రసంచ జ్ఞానశూన్యఁడై—దయానాక్షిణ్యశూన్యఁడై—నిరుపయోగవైదిక కర్మకర్తఁడైన యీమునివెంటవచ్చి నీతనువున పవిత్రముగఁజేసికొని ప్రబలపాపము గట్టుకొనుటేల ? చిన్నవాడవు—ఇంకఁ గొన్నియేండ్లు దాటినిపిమ్మటఁ బొట్టపోసికొనఁ గలవాడవగుదువు నామనుమ రాలిని—నీకొండెగక్కుపైనింక నొక పిశికెడుమాత్రము పొడవు గల ముద్దులూసిని గట్టుకొనరాదా ? దాని వెంటఁబెట్టుకొని ముక్కు కొనవఱకుఁద్రావియూరూర రాత్రిలందు శ్మశానములఁజేరి ట్లోణో కుక్షివినిక్షిప్త శవములనుదిని, పుట్టెల బంతులను కొనుచుఁ బ్రేవు మాలలుధరించి దిగంబరులై తొడవిచుచుఁ గ్రీడించి సుఖమొంద రాదా ? గర్భవతులగు మునికాంతలనుబట్టి—

రాము—ఇక నోరుమూసికొనుము. ఇదిగో ! నిన్నుఁ జంపె దను. కాదికొనుము.

తాట—చంపుదును, చంపుదునని యీత తెగసాగెదవేమి ? హే ! హే ! హే ! ఏదీ ! చూపు ! చూపుటయీబద్ధతోడనేనా ? ఈ బద్ధనాతలగొట్టుకొనుటకుఁ గామకాని, పాడ్లుకుట్టుటకు బనికవచ్చును ఇటుతెముట్ర (లాగుకొనఁబోయి విల్లుపట్టుకొ నను.)

రామ—సరే ! లాగుకో !

తాట—రాదేమి?

రామ—రాకపోవడం నేడల చేతులు వదలుము.

తాట—నీ చేతిలో నూడి నీ పాదములతో గూడ నిదిలాగుకొన. లేనా? ఊ! ఊ! అబ్బ! ఊ! రాదేమి! ఏమిది! సాలవృక్షములనవలీలగ బెకలించిన నేను—తైలములను బిడికిరించ బడదన్న నేను— ఊ! ఊ! అబ్బ! రాదే! నీ గొంతుకలోయ! నావెతాకాలియంత పొడవుటివో లేదో—నాతోడ జెరపిన నీవంటివాండ్రొదలుగుదారో! ఊ! ఊ! అబ్బ! రాదే! లొడి తెనుంటివో లేదో—విల్లెలొక్కటిగ బట్టుకొంటివి! ఓరీ! జలగా! ఓరీ! ముడుగుమూతివాడా! ఊ! అయ్యో! రాదేమి? పోనీ! విల్లులాగుకొనలేకపోయినపోనీ! నిన్ను నాదొడ నీదొడ వాయించలేకపోదునా? నిన్నెత్తి నెత్తివీడ నొకచేయి కాళ్ళకిందనొక చేయి బెట్టి—చితుక్కున వప్పళించి యరచేతులతో రసమతీసిపిప్పి నటుపార వేయలేకుండునా? నిన్ను రొడుకాళ్ళపట్టి నిల్వన జీల్చి పూడిపోవుచున్న యీచెవి రంధ్రములలో బెట్టలేక పోవుదునా? పో! నీవిల్లెనెత్తు గావలయును, ఇదిగో గుద్దిపొడిచేసి రక్తముతో బడనుచేసి మామనుమరాలికానికి లత్తుకకై యుపయోగింతును. పో! (విల్లువదలి వైచుటకు బ్రయత్నించును.) ఆ! ఆ! ఇదేమి! విల్లువరలదనన్నజేతులు వదలిరావే! ఊ! ఊ! అయ్యో! అయ్యో! ఇదేమి? హా! హా! హా! (అటచును.) ఊ! ఊ! (లాగుకొనును.)

రామ—తాటకా! నీ చేతులూడదీసికొనజాలవు. నావెంట

నిమిశముగ రమ్మ

(రాముడు పరికిమింపగ దాటక కూడవచ్చును.)

విశ్వా—(తనలో) సెబాస్! రామచంద్రా!

లక్ష్మ—(తనలో) ఆహాహా! అదేమి? దేహబలమా? యోగ బలమా? అస్త్రబలమా? ఏమియు బోధపడకున్నది.

గీ. మంత్ర)గానివెంట ♦ మహిధరమట్లు పి

శాచగురుని వెంట ♦ శాకినివలె

ససుర దమను వెంట ♦ నాసురి చచ్చిన

ట్లెటులు రమ్మటన్న ♦ నటులువచ్చు,

రామ—ఇటు ఇటు.

తాట—“ఇటు. ఇటు” అని గుడ్డిముండకువలె దారిచూపింతువా? చేతులు స్వాధీనములేకున్నఁ గాళ్ళతో నగిరితన్ని నిన్నుఁ బ్రాక్సముద్రమునఁ బడవైవలేనా? (ఎగురును) ఊ! ఊ! ఎగురుటకేగాని తన్నుటకుఁగాళ్ళులేవకున్నవేమి? ఆకస్మికముగ నేదయిన వాతరోగమువచ్చినదా? రోగము వచ్చినయెడలచూతమీ సరమ్మగము పట్టెమింగి లేకుందునా? ఆ! ఆ! (నోరు తెఱచి) అల్ల నేరేడుపండునువలె మింగెదను. గుటుక్కున మింగెదను. ఆ! ఆ! నీతలయంత దూముగఁ బెట్టుకొనెదవేమి?

లక్ష్మ—(తనలో) చండాలినీ! కొఱుకుమని తల కోటల సందునఁ బెట్టుమంటివా?

రామ—నేను దల వెనుకఁ నీసికొనుటకాదు. నీతల ముందునకు సాగుటలేదు.

తాట—తలకూడవంగదా? ఊ! ఊ! హా! హా! హా! (నోరు తెఱచును) కొంచెము నంగుచునే యున్నదికాని నీతల తీసికొనిపోయి యామూల పెట్టుకొన్న నేనెట్లు కొఱుకఁగలను?

రామ—వెట్టియాసలు పెట్టుకొనకుమా. నాతల సీఫండ్లనడు

మనుష్యబెట్టినను నీవు కొఱుకఁజాలవు. కాని నిన్నట్లు వ్రత్యక్షముగ స్పృశింపనొల్లను కూడరముక్త ఇటు. ఇటు.

తాట—నన్నా సునియొద్ద కేలఁగినికొనిపోయెదవు ?

రామ—ఆతఁడే నీకుత్తరగతిప్రదాత. ఆమహానుభావునికిఁ దలవంది ననుస్మృతినిఁ దెల్పుము. ఊ !

తాట—నాకీ బలాత్కార ప్రణామప్రబంధమేల ?

రామ—ఆమహానుభావుఁడు నిన్నుక్షమించునెడల నీకుఁగొంత పాపశాంతి కాఁగలదు.

తాట—నన్నుఁ జూపఁదలఁచిన వాఁడవేదోరీతిగ శీఘ్రముగఁ జంపక యెందులకునన్నిట్లు బాధింతువు ?

రామ—తాటకా ! చూపి పగఁ దీర్చుకొనుటయే నాపనియగు నెడల నీకును నాకు నేమియిన భేదమాన్నదా ?

గీ. కొట్టినయతండు పగదీగ్గు ♦ కొనినయతఁ

డిద్దఱును రాజశిక్షార్హు ♦ లేయగుదురు

పరనరునిపై స్వతంత్రతఁ ♦ బహుళతన

పుడమిపతి శాసనముతానె ♦ నపప్రకతన.

పాపములనొప్పకొని యీశ్రు ♦ పంచమందు

నర్తశిక్షనుగనునరుఁ ♦ డచటమరల

శిక్షనొందఁడు గాననికా ♦ శిక్షజేయఁ

బ్రభువునానతి ముని వెంట ♦ వచ్చినాఁడ.

కావున దోషములను మన్నిపుమని యామహాత్ముని వేడుకొనుము.

విశ్వా—(తనలో) సెబాస్ ! రామభద్రా !

లక్ష్మ—(విశ్వామిత్రునితో, నచపారింది) మాయన్నగారెంత

మ హానుభావులో ! ఎంతకరుణామయులో !

తాట—మహాత్మా ! గాఢినందనా ! ఒక్కనోరుతప్ప నేదియు
స్వాధీనములేదు. కాన, వాక్కులతోడనే పసుస్కరించుచున్నాను
క్షయింపుడు.

విశ్వా—నీవింక భన్యాశ్శురాలవయితివి.

రామ—తాటకా ! నీవిట మృతినొందుటజూడఁ బూజ్యులగు
మునీశ్వరులకు వెగటుగనుండునుగానవట నిరర్థురీ తీరమున ను
న్నాతవై పరలోకమునకుఁ బోవుదువుగానిరముట.

(రాముఁడు తాటకయు నిష్క్రమింతురు.)

లక్ష్మణ—తాతగారూ ! మాయన్నగారి చర్య విచిత్రముగ
నున్నదండి ! ఇంతవారని నేనిదివఱ కెఱిగియుండను. పనివచ్చినప్పుడే
కాని మనుజుని గుణము లగుపడునా ?

(నేపథ్యమున రాముఁడు)

గీ. ఖలసుబాహు మారీచ రా ధిక్షునులమాత

యైనతాటక గాఢిసు ధి తాబ్జభవుని

చూస వరలోకయానయా ధి కాననింక

ఋషులు సిర్విఘ్న యోగు ల ధి య్యేదరుగాక !

విశ్వా—తథాస్తు ! (తనలో) ఇప్పుడుకూడ “మానియాన”

ననియే యాతఁడు పలుకుచున్నాఁడు. కాంతనుబొంపుట తన
యిష్టముచేఁ గాదని వెల్లడించుచున్నాఁడు.

లక్ష్మణ—ముడుచున్నవత్తిని జేయూపుచేనార్పివట్లు కానంత
శబ్దమైనఁ గాకుండ నెట్లుగావధించినాఁడో !

(నేపథ్యమున) హాహాహా ! ఎవ్వఁడరా ! అక్కడ? మాలమృదు

వధించినకఠినాత్ముడు. పట్టుకో! కొట్టు! పోకు! చంపు! తమ్ముడా!
నీవిటురా! నేనటువత్తును. ఆగు! పోకు!

లక్ష్మ—అహా! యిద్దఱు రక్కసులు మాయన్నయ్యమీఁదఁ
గడలఁగోఁ బడుచున్నారు. నేను నహఁయుడనైపోవుదును. (లేచును.)

విశ్వా—వత్సా! కూరుచుండుము. రాక్షసఁగోక మారకునకు
నీసాహాయ్యమేమి? నాప్రోత్సాహమేమి?

లక్ష్మ—అదేమి? ఆ రాక్షసుడట్టె గాలిలోఁ గొట్టుకొని
పోవుచున్నాడేమి?

విశ్వా—రామచంద్రుని వాయవ్యాశ్రు వేగమున నాతడట్లు
కొట్టుకొనిపోవుచున్నాడు.

రామ—(ప్ర) వేళించి) సుసుహుఁడా! దైవ ధ్యాన మొనర్పు
కొనుచుజూపుము.

విశ్వా—సెబాస్! సుబాహుఁడు కూలినాడు.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా! రమ్మ. (కొంగలించుకొనుచున్నాడు.)

రామ—గురూర్తమా! నమస్కారము. మీశిష్యుఁడేడీ?

నారా—(ప్రవేశించి) ఇచ్చటనేయున్నాను, నాకు భయము
చేరఁబోలేదు. రాక్షసులు దగ్గఱకు వచ్చినయెడల మైల పడుదునని
కొంచెము దూరముగఁబోయితిని.

విశ్వా—నాయజ్ఞమున కింకేమియు భంగము జరుగ నేరదు.
నేను గృతార్థుడనైతిని.

రాము—కాని, మారీచుఁడచావలేదు. ఆతఁడుముందానాపైఁ
బగతీర్పుకొనుట నిస్సందేహము,

గీ. కష్టనిష్ఠుర భావిరా ♦ ఘపమునకును

మిగిలె నతఁడు నాటక వీర ♦ మగుటకొఱకు ;

నవ్వుడొకలాపపుగంటు • లాడవచ్చు

నిపుడు ముందంకమేదో వి ♦ నిగ్రహవలయు.

విశ్వా—ఇక ముందుచేయవలసినదేదనగ, నాయాశ్రమము
నకుఁబోయి యచ్చట యజ్ఞమాచరించుకొని పెంటనే జనకభూపతి
దేశమున కేగవలయును.

లక్ష్మ—మేము మహారాజకుమారులముగదా! ఆరాజదేశ
మునకుమేమేల ?

రామ—తమ్ముడా! మహారాజ పుత్రులమైనను మునివరుని
జ్ఞాసులముకదా! వారిసందేశమునకు మనకారణపృచ్ఛయేల ?

విశ్వా—ఈస్థలములయు రాక్షసపదవిన్యాసమున బూడిదరేసి
యన్నది. కొంచెము దూరముగఁబోయి యట శయనించి యరుణో
దయమున బయలుదేరి పోవుదము. ౦. డు.

(అంజలు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణ రాఘవము.

పంచమాంకము.

ప్రదేశము—మిథిలాపురము.

ప్రదేశము—జనకుడు, శత్రుఁడు, విశ్వామిత్రుఁడు

రాముడు, లక్ష్మణుడు.

విశ్వా—జనకచక్రవర్తి ! ముమాక్షునికి సనసేల ?

జన—ఒకమాటకాదు. గొండుమాటలుకాదు. ముమాక్షునికి
ధన్యుడ.

గీ. యతుల రాకచే ధన్యుడ; హితుని సుతులఁ
గనఁగఁ దిరుగ ధన్యుడ; మహాఁ ♦ గ్రీష్వభావ
తాటకాఘ్నుల కౌతిభ్య ♦ ధర్మకలన
జరుపధన్యుడ; మూడవ ♦ పతినిమఱుల.

లక్ష్మణ—రాజేంద్రా ! మీహితుని సుతులముమేమిద్దఱమగు
దుము. తాటకాఘ్నులని మీరు చెప్పుచున్నారు. కాని తాటకాంత

కులము మేమిద్దఱముకాము. అనహాయ శూరుడయిన మాయన్నగారగు శ్రీరామచంద్రుడొక్కఁడే కాక మీరు కొంచెము సవరించుకొని యవర్తముగ నాకుఁ బంచియిచ్చిన గౌరవమును మాయన్నగారి కౌసలగుఁడు.

రాము — (సవ్వుచు) తమ్ముడా ! బహువచనప్రయోగమేల?

జన — నత్నా ! రామానుజా ! తాటకాఘ్నులని మీయన్నగారిని బహు వచనప్రయోగమచే గౌరవించితివని యనుకొనరాదా?

రామ — రాజేంద్రా ! మునిప్రభావమున జరిగిన పనికి నన్నుఁ బెద్దసేయనేల ?

జన — సెబాన్ !

శ్రీ. పండ్లబోలు పెను ఫిరంగి ♦ గుండలబోలు
వజ్రములబోలు భవ్య దీ ♦ పములబోలు
భువిని స్ఫటిక సాలగ్రామ ♦ మాలనుబోలు
సుతులగను దశరథ భాగ్య ♦ మతితరంబు.

విశ్వా — రాజేంద్రా ! ఈమాత్రమునకే యొకటి, రెండు, మూడు సార్లు ధన్యుడనయితివని గణించుకొనుచున్నావా ! నాలుగవసారి, యైదవసారికూడ ధన్యుడవు కాదలచియున్నావు.

జన — చుహానుభావా ! అదెట్లు ? ముందునాలుగవసారి ధన్యుడవు యెట్టిదో సెలవిచ్చెదరా ?

రామ — (అవవారింది) సూక్ష్మమా, సంక్షేపముగఁ జెప్పుము.

విశ్వా — (తలరామునవంక నూఁపి) జనకరాజేంద్రా ! మీ పురోహితుడగు నీశతానందునకు జరిగిన మహోపకారము మీకుఁ

జరిగినట్లేకదా!

జన—ఇంకను సం దేహమా? నాకు జరిగినకంటె నెక్కువ

శతా—నాకట్టి యువకార మేమి ?

విశ్వా—

గీ. అసుప్రపోనున్న రోగిని • మాన్త శుద్ధి

బ్రదుకఁ జేయునాతఁడె భగ • వంతుడనైగఁ

జచ్చిత్రాయితఁ డేహిని • జరణశుద్ధి

బ్రదుకఁ జేసిన యాతఁడే • పాటివాడొ

జన—నా కేమియుఁ దెలియలేదు.

శతా—ఆఁ! ఆఁ! మునిచంద్రమా! నాకు గుండెలు కొట్టి
కొనుచున్నవి. మాతల్లిగారే! మాతల్లిగారే!

విశ్వా—

గీ. ఆకురాలున వట్టి మో • డైన తీరగ

మాంపునిరాకఁ జిగించి • మనెడుకరణి

రనుణుకోపంబుచే నైన • రాతిబొమ్మ

కుట్టరాముని దయమూర్దు • గుమ్మయమ్యె.

శతా—అహా! రామచంద్రా! మాయమృగారిని బ్రేదికిం
చితివా? (రామునిఁ గొలించుకొని) ఎంత మహిమకార మొన
ర్చితివి. నయనుచే నీకంటె జెద్దవాడనుగావున నమస్కరింపలేదు.
క్షమింపుము.

రామ—మహాత్మా! మీరట్లు సెలవీయఁ దగునా? ఇందున

నేజేసిన మహాపుణ్యమేమున్నది ?

జన—ఆ! ఆ! మాయంటే కతిధియై దయచేసిన యాతఁ
డహల్యాశాపవిమోచకుడా ? ఏమి నాధస్యత !

విశ్వా—నాలుగవసారి ధన్యత యేదో చెప్పితివా ?

జన—ఇక నైదవసారి జేమో దయచేసి చెప్పెదరా ?

విశ్వా—దాని యవసరమునఁ జెప్పెదను.

శతా—రామచంద్రా ! ఇందున “నేమి పుణ్యము చేసితి” నని
యనుటన్యాయమా !

గీ. కాంతను ద్యశించుకాంతతోఁ ♦ గాంతజేగ్గఁ

గలుగుపుణ్యంబె యింతంత ♦ గాదనంగఁ ;

దల్లినెడఁ బాయుపుత్తుని ♦ దల్లిగూర్పు

పరమపుణ్యంబునకు భూమి ♦ పట్టంగలదె ?

వీతదయకుఁ బార్థివపుటంటు ♦ వెలయుఁగొంత ?

సుతునిదయకై హరిపుసొక్కు ♦ సుంతకలదు ;

సతిదయకు మట్టిరంగు కా ♦ సుతయుండుఁ ;

దల్లిదయశుద్ధ దివ్యత ♦ త్త్వంబాకంఠె.

రామ—

కసపుతో నున్నమణియూడ్చి ♦ విసరివై ప

పీఠినున్నాతనికది ల ♦ భింపవచ్చు ;

దానిజే పాడు భాగ్యంబుఁ ♦ గానవచ్చు

నూడ్చునేవకు పుణ్యమే ♦ మున్నదిందు ?

కలిసిబూడిద నున్న యం ♦ గారకణము

రథ్యలోఁ బాటవై వఁగఁ • బ్రక్కతాటి
కిమ్మదడికాలి యూరింత • గాలవచ్చు
నూడ్చు సేవకు పాపమే • మున్నదిందు ?
నిదురఁ దిట్టిన తిట్టులు • నింద్యమగునె ?
నిదురదేవార్చనలు శుభా • స్పదములగునె ?
మనసుతో లంకెలేని నా • మాన్యకృతుల
పాపపుణ్యచింతన సేయ • వలనుపడదు
ఇట్లై నేనచ్చవేళ నా • దృచ్చికముగ
నాపదరజంబు తాతిని • నాతిఁజేసె
నేమియునెఱుంగఁ దెల్లవో • యి నిలఁబడితి
యిట్టిననుఁ బెద్దసేయుదు • రేల మీరు.

శతా—ఇట్లువదియించుచున్న నీతోనేనేమనఁగలను ?

విశ్వా—(తనలో) స్తుతివాక్యములు వినుటచేఁ గాఁబోలు
రామునిమొగ మెఱుపెక్కినది. (ప్ర)కాశముగ) శ్రీరామపదరజము
సోకినవెంటనే శౌపమును బాయుచువని మీతఁడ్రోగారు మీతల్లిగారికి
గడువుఁబెక్కిరి. శతానాదా ! అట్టిరామమూర్తి నిందుకై తెచ్చిననన్ను
స్తుతింప మఱచుట న్యాయమా ? (నవ్వును)

శతా—మీరునాకు బిత్తనములు, మీదయ నెన్నఁడయినమఱ
తునా ! ఈమహాపకారమునకు మీరేమూలము.

లక్ష్మ—(అపవాదించి) అన్నయ్యా ! కొంచె మస్త్రీమితతగ
నొన్నట్లున్నారేమి ?

రామ—చిశేషశ్రుతియు లేదు.

గీ. కత్తిపాటులు తనువును • గాయపటమఁ ;
 దిట్టపాటులు జీవంబు • దెగఁగఁజేయు
 స్తుతులవ్రేలులు చిత్తింబు • తుఱుమునేయు
 మెత్తనైన పదస్సుకై • మిగులఁగోత.

లక్ష్మణ—ఆతనికి జరిగిన మహాపకారముచే నాతఁడు తన
 కృతజ్ఞతను విశేషముగ వెల్లడించుచున్నాఁడు. మన్నింపఁదగును.

శతా—మాతల్లివారు మాతండ్రిగారిగారి యాశ్రమమునకుఁ
 బోయిరా ?

విశ్వా—ఎప్పుడు రామభద్రుఁడు వచ్చినో, యెప్పుడాతని
 వదరజస్పర్శమున తాయి రమణియగునో యని సిరీక్షించుచుఁ దత్ప
 మీపముననే గౌతమ్మియున్నాఁడు. అహల్య నాతఁడే యాశ్రమము
 నకుఁ దీసికొనిపోయెను

శతా—సంతోషము.

జన—శతానందగురువరా ! సాధ్యమయినంతవ్వరలో మీరా
 శ్రమమునకుఁ దయచేసి తల్లిగారిని దర్శించి సేవించి తిరుగ నిటకు
 దయచేయుదుగుగాక !

శతా—అటులే.

జన—గాఢినందనా ! అయిదవధన్వతయోదోయర్హావసరమున
 నానతిచ్చెదమని సెలవిచ్చితిరి. అదిసీతాకళ్యాణమునుగూర్చినదేయగు
 నెడల నేనత్యంత ధన్యుడనుగదా !

విశ్వా—శీవధనుస్సు సజ్జము చేయుటకొనిపే నీతకుఁగల్యాణ
 మెట్లు ?

జన—అదియే వచ్చిన పెద్దయు పరోధము. ఎఱిగియోయెఱుఁగకయో యద్ది పణముగాఁ జేసియుంటిని. ఎవ్వఁడు నాదివ్యధనువును సమిపింపనైన నేరకున్నాఁడు. నీతకుమూఁడుముల్లెఱ్ఱ పడునో యేమియుఁ దోచకున్నది.

లక్ష్మ—(తనలోమాయన్న గారుపారధనువును సజ్యముచేసిన బాగుగనుండును.

జన—

గీ. కన్యకశృంగ శుభవయః • కర్ణయ య్యో;
వరుఁడె కానంగబడఁడయ్య, • హరుసిల్లు
వంపుమాట యటంచుఁడు • వనట నడుచు
హవు, సిగ్గునఁ దలవంపుఁ • బడుదునివుడు.

విశ్వా—(తనలో) నకుఁడుగానఁబడఁడనుచున్నాఁడు. నిజమే! చక్షురీత తేజస్సంపన్నుఁడగు శ్రీరాముఁ డట్టివాఁడే!

జన—

గీ. పచ్చుఁగోరణమెటఁ గంటఁ • బడిననీత
పెండ్లియెప్పుడని నామోము • వెల్లబోవు
వీరణపుడుబ్బులెటనైన • వినఁగబడిన
దుహిత పెండ్లైప్పుడని గుండె • దుడుకులాడు.
బొచ్చుకుఁ బెండ్లి నలిపెద • భుక్తికీవు
వేగరమ్మను జనకి • విందుఁజెప్ప
నీకుఁ గలిగినయుచితత • నాకుగల్గ
దమ్మయన్నిట'న సిగ్గంది • యార్చిఁబడుదు.

కొడుకుకంటెను గూతురు ♦ కూర్చువస్తు
 నైన నద్దాని నేకప్ట ♦ మ్రోలబడుచు
 త్వరగ వదలుచుకొనుదాక ♦ దుడ్డియోర్వ
 డకట ! యిదియేమిచోద్యమో ♦ యవనిలెన.
 అమ్మొక్కలంద ♦ అంతఃపురినిజేరి
 యొక నూరకుంటి ♦ రేల యనుచు
 నాదురాణి నడుగ ♦ భేదావిలాస్యయై
 పులుకుపులుకు నన్ను ♦ నలుకజూచు.

సీ. పెద్ద కన్నులవాడు ♦ ప్రియదర్శనమువాడు
 పదునైదు పదునాఱు ♦ వయసువాడు
 చావకళాశాలి ♦ శాంతస్వభావుడు
 వేదవేదాంగ సం ♦ విద్యరుండు
 నిశ్చలతేజుడు ♦ నిరత్రురూపుడు
 నిత్యసంస్మిత ముఖ ♦ నీరజుండు
 లోకమనోహరు ♦ జీకపత్నివృతుఁ
 డతులనత్వాధ్యభా ♦ హర్గళుండు
 నైన రాసుతుఁ గని జూన ♦ కమత్రిపు
 ప్రేమగ్రహియింపుమనుచుఁ బా ♦ ధించుటకును
 హరధనుఃకార్య మొక్కటి ♦ యడ్డుదగితే
 నద్దినెఱవేటు వెఱవేదొ ♦ యకట ! యెరుగ.

లక్షణ—(తనలో) ఈరాజు మాయన్నగారినే యభివర్ణించు
 చున్నట్లున్నది. (ప్రకాశముగ) రామచంద్రా! శివధనుస్సు పంచు
 భూరుడేలేడని యీరాజు మిగుల పరితాపపడుచున్నాడు. మీరు
 పంచగలరని యాయనతో జెప్పమని విశ్వామిత్రుడు తాతగారితో

నేను మెల్లఁగఁ జెప్పనా ?

రామ — (అపవారించి) తమ్ముడా ! నీకెందులకోయి ? ఊరకుండుము.

లక్ష్మ — (తనలో) ఈనమయముననిశ్వామిత్రుఁడేమియుఁబలుకక యూరకుండేనేమో ? అదిగో ! ఏమియో చెప్పటకు గాఁబోలు గొంతు సవరించుకొనుచున్నాఁడు.

విశ్వా — రాజేంద్రా ! ఆడుపడుచునుగాంచిన యాతనియార్తి యింతయని చెప్పఁదరముగాదు, కిన్యకుఁ బెండ్లియగునంతమాత్రమున నదిసరిపోవునదికాదు.

గీ. అత్తప్రీతియో, కోతయో ♦ యాఁడుబిడ్డ
బామ్మబోధింపా, సాధింపా ♦ బోసిమామ
పెట్టో, తిట్టో పెద్దమఱిది ♦ వెలది నెనరొ,
కనరొ ; తోటికోడండ్ర) చా ♦ కట్టారట్టా.
అన్ని యిట్లుండ నటుమీఁద ♦ నంతిపురిని
మగనిముద్దొ గుడ్డో వడు ♦ క గదిఁగునుకొ
కులట యెడిని గుటకొకూతు ♦ కుక్కియెంతో
నిండో యని కన్నవారొందు ♦ నెగులదెంతో !

లక్ష్మ — (తనలో) ఓన్ ! ఈమాట తెవఁడెఱుఁగఁడు ? ఇదియాయుష్పడితఁడు పలుకవలసినది !

జన —

గీ. ఏకకన్యగారిచి ♦ యెసఁగెడువానికే

యిట్టిబాధయనఁగ ♦ నింటనల్లు

రాఘవిడ్డలున్న • యాతనిబాధ యిం

కెంతయో యెఱుంగ • నెవనితనము ?

శతా — మిగిలిన మువ్వరినిగూర్చియు సంతచింత యుండవలసినపనిలేదు. వారిసంగతి లోకముతోపాటిదే యగును. జానకమృత సంగతియే లోకాతీతమయినది. అదియైన నీధనుర్వ్యవహారమున నట్లయినది.

జన — మహాత్మా! అందునుగూర్చియే యాందోళన మెక్కువగనున్నది. గాధిపుత్రా! శంకరచాపము నజ్యముచేయు నాతఁడెవఁడు లభింపకుండునెడల నేమికావలసినది ? ఎంతకాల మందులకై నిరీక్షింపవలసినది ?

లక్ష్మ — (తనలో) ఈసారి విశ్వమిత్రుఁడు మాయస్మగారిని గూర్చిచెప్పకుండునెడ నేనే తేలివడి చెప్పెదను. ఏమి ? ఇంకను విశ్వమిత్రుఁడు మాటలాడజేమి ? (లక్ష్మణుఁడు లేచును.)

రామ — (అతనిఁ గూర్చుండఁబెట్టి యూరకుండుమని సంజ్ఞ నేయును.)

లక్ష్మ — (అపవారించి రామునితో) ఈరాజేంద్రునిమాటలు నేను సహింపఁజాలను. ధనుస్సు వంచునాతఁడు లభియింపఁ దెనుచున్నాఁడు. జగతి నిర్వీర్యమైపోయెననుకొనినాఁడా? మహావీరులగు మీయెదుట నీమాటలువిని నేనురకుండఁగలనా ?

రామ — (అపవారించి)తమ్ముడా! ఇదికోపమునకదనుకాదు, మనగురువుగారే యుచితరీతిని జెప్పెదరు.

లక్ష్మ — (తనలో) నీళ్ళు నమలుచున్నట్లు మునిమాటలాడునూ గాని విడఁగొట్టి తెగవేసిన రెండు తుపకలగునట్లు మాటలాడలేడూ.

అదిగో ! ఉపదేశముద్రను బట్టుచున్నాఁడు. ఏమి మాటలాడునో విందము.

విశ్వా—రాజేంద్రా ! నీకంతయాందోళనమక్కఱలేదు. ధనువును పంచుటకు శ్రీరామచంద్రుడర్హుఁడు.

లక్ష్మ—(తనలో) అద్ది ! వినఁదగినమాటలు వినఁబడినవి.

జన—చిత్తము. అటులైన సంతకంటె సంతోషమేమి ?

లక్ష్మ—అటులైన నను సందేహముతో నిమిత్త మేమున్నది?

విశ్వా—ఇందుకొకటే రామునిటకే నేను దీసికొనివచ్చితిని.

లక్ష్మ—బాహుబలపరీక్షానన్ని వేశమిటనుంటచే రామభద్రుఁడెట్లుకువిచ్చేసెను. కాని యనాహుతుడై ఈరాజునింటికేలవచ్చును?

జన—(అపవారించి) గాఢిసందనా ! బాణాసురుఁడు, కార్తవీర్యార్జునుఁడు మొదలగు మహాభుజబలాధ్యులు వింటినట్టే కిదువనే లేకపోయిరి. శ్రీరామచంద్రుఁడు చిన్నవారిలోమహాపరాక్రమశాలి. పబ్రబలభుజాబల సంపన్నుడే కాని సహస్రభుజులకే యసాధ్యమగు నీ మహాకార్యము నిర్వహింపనోవునా ?

విశ్వా—(అపవారించినపుడు) ఓపునోలేదో చూడవచ్చును.

జన—ఇదిగో ! మనము ముందుబాగుగ నాలోచించుకొనకుండ రామభద్రునివనికీ బూనుకొనునట్లు చేయుట నాకిష్టములేదు.

విశ్వా—(అపవారించి) అట్లంటివేమి ?

జన—(అపవారించి) మఱేమియు లేదు, ఒక వేళనాతఁడువిల్లెక్కు పెట్టలేకుండినయెడల సహస్రచంద్రమండలసంకాశమగు నాతనివదన మండలము చిన్నబోవడా ? అట్టిమొగమునునేను జూడలేకుండుటచే

నిట్లు చెప్పచున్నాను. కావున రామభద్రుడు విల్లువంపబూనుట నా కిష్టముగ లేదు.

విశ్వా—(అపవారించి) పణమును బెట్టుటవలెకే నీయిష్టము గాని యటుపైన నీయిష్ట మేమున్నది ?

జన—(అపవారించి) అది నిజమేకాని యీధనుస్సు ప్రభావము శ్రీరామచంద్రునితో మీరిదివఱకు నెలవిచ్చితిరా ?

విశ్వా—చెప్పినయట్టలే చెప్పినాను. దాని నీవు వంపవలసి యుండునని నేను చెప్పలేదు.

జన—నేనిప్పుడు చెప్పనా ? మీరుచెప్పెదరా ?

విశ్వా—నీవు చెప్పకుండునెడల నాతఁడు పూనుకొనునా ? పిమ్మట నేను చెప్పెదను.

జన—శ్రీరామచంద్రా ! గాఢేయసవన సంరక్షకై యీదేశ ప్రాంతమునకువచ్చి పూర్వపుణ్యవశమున నాకు దర్శనమిచ్చితివి. మహానందభోతుండనైతిని. శివచాపము నెక్కువెట్టినవానికినాకూతఁడు నిచ్చెదనని దీక్షయొనర్చినని యిదివఱకు జరిగియున్న మాటలవలన వినియుందువు. విల్లు వంచుటకుఁ గార్తవీర్యార్జునాది వీరులువచ్చి విముఖులైపోయిరి. ఆవిల్లుచంచలమహాపురుషుఁడెవ్వఁడునుగానఁ బడలేదు. రాక్షసక్షోదనకైక్షాత్రీణభుజాబల విక్షేపఁడవగు నీవిందులకు సమర్థుడనయి యుందువు కావున—

విశ్వా—రామభద్రా ! అవశ్యము హరుచాపమును సజ్యము చేయుము.

రామ—రాక్షోదా ! అనేకాస్త్రము లొసఁగి యనేక శక్తులఁ గటాక్షించి, యాసురబలరహస్యములన్నియో వెల్లడించి, తాను

నాకు సమీపముగ గూర్చుండి, చంపవలసిన నిమనమునుగూడ నిద్రి
శించి, మాగుండగు నీమహర్షి శిఖామణి రాక్షసుల నాచేజంపించి
నాఁడు. యథార్థముగ నాతనికి నాపైనున్నకటాక్షమే యసుర హాసకు
కారణముకాని నాబాహువులలోనున్న సత్వముకాదు ఇప్పుడుకూడ
నామహానుభావుని కటాక్షమే కాలకంఠధనువును వంపఁగలదు.

జన—(తనలో) ఆహాహా ! ఏమిసౌజన్యము !

లక్ష్మ—(తనలో) ప్రాణమైన వదలుకొనవచ్చునుగాని చేసిన
గొప్పపని ముని మెప్పును వదలుకొనుట యీతనికిదక్క మత్స్యధారికి
సాధ్యము.

శతా—ఆహా ! శ్రీరామమూర్తి వంటినిరహంభాన్వభావు నెచ్చు
టను గనివినియుండలేదు.

గీ. చేయకుండఁ జేసితినిని ♦ చెప్పనాతఁ

డధముఁడు, రవంతచేసి కొం ♦ డంతచేసి

నాఁడననువాఁడు గోన్య యెం ♦ తయ్యయె నన్వి

సుంతఁజేసితిసనువాఁడు ♦ సుజనుఁడిలను.

స్వలోకోపకార వి ♦ స్తారకార్య

వారమునంది భగవంతు ♦ వైభవంబా

శిష్టకరుణయొదానిని ♦ జేసెననుచు

తన్నుమఱచెడువాఁడెపో ♦ దైవమిను.

జన—గురూత్తమా ! బాగుగ నెలవిచ్చితిరి. అట్టిమహాను
భావుఁడు హరధనువువలె, నాకన్యనువరించి, నాదిత్తభేదమునువాఁం

చినన్నఁ గృతార్థునిజేయఁగలఁడని తోచుచున్నది.

విశ్వా—ఊహములతోడ నింకఁగాలక్ష్యపమేల? ఆధనువునిటకు దెప్పింపుము.

జన—ఇప్పుడేయూకార్యము జరిగింపుమనిసెలవా?

విశ్వా—శుభమునంకల్పించినవెంటనే జరుపవలసినదికాదా?

జన—చిత్తము. ధనువీవెనకనేయున్నది. సేవకా! ఈద్వారమును దెలుపుము.

(తెరయెత్తగఁ బుష్పమాలాద్యలంకృతంబగు నొక్కగద్దెపైహారధనువు గానఁబడును)

అందఱు—(లేచినమనస్కరించి) ఓం! హరహర! మహాదేవశంభూ!

లక్ష్మ—(తనలో) ఓన్! ఈమాత్రపుధనువునే యెవరువంచలేకపోయిరా?

జన—(రామచంద్రునిఁ గొంగలించుకొని) నాయనా! రామచంద్రా! ఇటువచ్చిదానిని నజ్యముచేసెదవా?

విశ్వా—రాజేంద్రా! ఉండు. రామచంద్రా! తొందరలేదు. జనకచక్రవర్తి! జానకినిటకుఁ బిలిపింపుము.

రామ—(తనలో) ఆహా! నామనసులోని యూహమేనీనోట నుండి వెడలినదికదా! మహాత్మా!

జన—గౌఢిసందనా! రాణివాసముననున్న జానకియిటకేల?

విశ్వా—తండ్రియొద్దరాణివాసమేల? ఈముసలిమునిముచ్చులయొద్ద రాణివాసమేల? భర్తయొద్దరాణివాసమేల? పుత్రుడైన

సౌమిత్రియొద్ద రాణివాసమేల?

లక్ష్మి—సెబానో ! గురూత్తమా ! బాగుగఁబలికితివి.

రామ—(తనలో) ఆహా ! మునీశ్వరా ! నీవాశ్వమమోఘము
కదా !

జన—

గీ॥ భర్తచాపమింక ♦ బల్లపైచుండఁగ
భర్తయనుచురామ ♦ భద్రునిసంటి
భవసమానతేజా ♦ భవదీయవాక్యంబు
బహుళభవ్యభార ♦ భరితమయ్య.

శేవకా ! జానకి నిటకుఁ బంపుమని రాణిగారితోఁ జెప్పము.

రామ—(తనలో) హృదయమా !

గీ. భైరవాకార రాక్షస ♦ వీరదర్శ
సమున నిశుమంతయునుకు జెం ♦ దశయయుండి
మృదులమృదులాంగి నీత నీ ♦ క్షింపఁదలఁచి
తొడికెదేల యప్పుడెమెత్త ♦ బడదవేల ?
ఇలను సుఖదుఃఖ భాగార్థ ♦ ములకు శాశ్వ
తముగ నీతోడ గూర్చు కోఁ ♦ డలఁచినట్టి
సుదతివచ్చు డడఁబడక ♦ చూడుమయ్య
ప్రథమదర్శనమతి కృతా ♦ స్థంబుగదె ?

[జానకియు మృదులయుఁ బ్రవేశింతురు.]

జాన—ఎవ్వరో కొత్తవారున్నట్లున్నారు (పోబోవును.)

రాము—అహః హా !

జన—(మౌనమునకుఁబోయి జానకిని బట్టకొని) అమ్మా!
పోనక్కఱలేదు, ఈతాతల నెఱుంగనే యెఱుగుదువుకదా ! ఆరాజ
కుమారులలో

గీ. పోకమార్గకుఁబోలెఁ ♦ బొడుగై నవానిని

పచ్చనైన పట్టు ♦ బట్టవాని

తల్లీ ! తలవంచుకొనదవేల ? (గడ్డముపట్టుకొని) ఇదిగో ! చూడు.

మొయలు హోయలు మేని ♦ మురిపముల్లలవాని

పరమతేజమైన ♦ వానిగనుము!

జాన—(తనలో) కన్నులు మూసికొనినను నావహము
హుని దివ్యతేజము తెప్పలగుండ కన్నులలోఁ బ్రేరించె యొడలంతఁ
బ్రకాశింపఁజేయుచున్నదే ! ఇచ్చట సాక్షాత్కరించినది నాతపఃఫల
మైన దైవమైయుండునా ?

రాము—(తనలో)

గీ. మేఘమిచ్చటనుండ ♦ మెఱుపచ్చటనునేల

ఈవిదిత్రచాప ♦ మేల నడుమ !

భవునిభనువురేగ ♦ పొచ్చియో త్రొంచియో

నిన్ను సన్ను సన్ను ♦ నిన్నొసర్తు.

జన—అమ్మా ! నేజెప్పినకాంతిని జూచితివా ? మాటలాడ
జేమిజూకి?

జాన—అబ్బ ! ఏ దులకు !

జనక—అదేమి ? కన్నులట్లు మూసికొందువేల ?

జాన — (తనలో) బోనఁబ్రవేశించిన యామహనీయతేజోరాశి తిరుగఁబైకిబోవునేమోయనివెట్టిపడికన్నులుమూసికొంటినిగాని తెప్పలుదూరి లోఁజూరఁబారినకాంతి తెప్పలు తెఱచిననైనఁ బోవునా? (కన్నులు తెఱచును.)

జన — అమ్మా! కన్నులు తెఱువుము సిగ్గుపడక చూడుము. ఇతఁడె దాశరథిరామచంద్రుఁడు (నవ్వుచు) ఆతఁడు నిన్నుఁ బెండ్లిచేసికొనునఁట. ఏమందువు?

జాన — (నిమిత్తముగ) హరధనువుమాట?

లక్ష్మణ — (తనలో) సెబానో! వీరికన్యకా! మారామచంద్రునికు నీవేతగుదువు.

రాము — (తనలో) హరధనువు వందిన తిరునాతనే

జాన — తండ్రి! నన్నవదలుచు. (జానకిమృదులను జేరును.)

మృదుల — (అప) సీతమ్మా! ఎంతయదృష్టవంతురాలవమ్మా!

జాన — (అప) చూడు. చూడు. మాచెల్లెలుారిమిత్రకుసామితి మిక్కిలితగియున్నాఁడునుమా!

మృదుల — అమ్మా! నీ పెండ్లికాకుండనే నీచెల్లెలికిఁ బెండ్లి బేరపుమాటలా!

రాము — రాజేంద్రా! గుహత్తమా! ఇంక ధనువు నొద్దకు వెడలవచ్చునా?

విశ్వా — అభ్యంతరమేమి?

రాము — తమిష్టా! ఈవిల్లు నీయొద్దనుంచెదవా?

(ఇచ్చి ధనుస్సునొద్దకు నిమిత్తముగఁబోవును.)

జన — (తనలో) అన్నియుననుకూలముగనున్నవి. ఈధనుస్సేమి చేయునో?

సీ. హర ! శశాంక రేఖాధర ! • యాశ్చితార్తి
హర ! యెపుడు నైహికపు దేవు • లాట నడుగ
నెదియ నొకటికోరెద మ్మమి • యింపు మిపుడు
సీత రామున కిల్లాలి • జేయమయ్య.

రాము—(గద్దెను జేరి పృథ్వీరామున జేయును.)

హర ! తిప్పురహర ! గజదైత్య • హర ! పదాబ్జ
భక్తకృతపాపచయ హర ! • ప్రిసవబాణ
విపులమద హర ! భూషీకృ • తపవనహర ?
ఏను నీవిల్లువంతు మ్మ • మింపుమయ్య.

శాన—(తనలో) రామప్రభూ ! మీకులదేవతలు మిమ్ముల
సఫలమనోరథుల జేయుదురుగాక !

రాము—(తనలో) విల్లెల్లు వంచెద నొయని జానకి నన్ను
గోగంటజూచుచున్నది. ఆహా ! కృతార్థుడనుగాదా ! (ప్రకాశముగా)
పిల్లందుకొనుటకన్దుజ్జయేకదా ?

విశ్వా—హరప్రసాదోస్తు.

రాము—ఇదుగో. (పూలమాలికను జేతితో నెత్తును.)

(లక్ష్మణుడుతక్క నందలు నవ్వుదురు.)

లక్ష్మణ—ఆహా ! ప్రమాదము. రామమూర్తి సీతాకుసుమ
కోమలవిన్యస్త హృదయాబ్జుడై పుష్పమాలిక నెత్తెనుకాబోలు. (కోప
ముతో) ఆయనయభిప్రాయము నెఱుగకుండనట్టిశవ్యటన్యాయమా?
రాజేంద్రా ! నీవామాలిక దీసికొని శ్రీసీతాదేవికిమ్ము దాని నేమి
చేయవలయునో ఆమెయేయెఱుగును.

జన—(దీసికొని) అన్నా ! ఇది తీసికొనుము.

రాము—(ధనుస్సును రెండు చేతులతో నెత్తును.)

జనక—అహ! అహ! ఈమాత్రము చేయఁగలిగితివి. ఇంక వంచినట్లే.

సీత—(అవ. మృదులతో) కారవీర్యాఙ్గునుఁడు సహస్రబాహువులతో గింజకొనిన నొక్క కోటియైన లేచినది కాదు.

విశ్వా—రామచంద్రా! ఏల సందేహించువు?

రామ—మహాత్మా! విల్లు మిగుల పొగ్రతది, బెండువలె నున్నది. వంచుమని యనుచున్నారు. ఏమియగునోయని సంగోచించుచున్నాను.

జన—సెబాన్! మహావీరాగ్రణీ! సెబాన్! లోకోత్తర సత్ప్రభావా!—

సీత—(తనలో) సందేహించకుము—వంచుటనీశక్తినిఁ బరీక్షించుటకొఱకుగాదు. లోకులకు నీప్రభావముఁ దెలియఁజేయుట కొఱకు కాదు. సన్నుఁడెట్టవట్టుటకొఱకు. (శ్రీరామచంద్రా! వేగమువహింము. వడఁకుచున్న గాలుసేతులతో జాలనేవు నిలువబడ లేకుంటిని.)

రామ—(వింటి నెడమచేతఁగొని నారి నెక్కువెట్టఁచుచును. ధ్వనితో విల్లు పగులును.)

జన—విలుచుట వంచుటకంటె బై మెట్టుకదా! (సీతవంకఁ దిరిగి) అమాత్ర! చూచెదవేలా?

సీత—(పలుగునవచ్చి రాముని మెడలోఁ బువ్వు మాలికను వైచును.)

విశ్వా—జయా! కల్యాణరాఘవా!

జన—జయా! కల్యాణరాఘవా!

శత — జయూ ! కల్యాణరాఘవా !

లక్ష్మ — జయూ ! కల్యాణరాఘవా !

జన — తండ్రీ ! నేనింక మాయమ్మయొద్దకుఁబోవుదును.

(పోఁబోవును.)

జన — అమాత్ర ! కొంచెము సేపువఱకుండుము. మృదులా ! నీవు లోని మంగళపుటారతి పల్లెరమును వేగఁదెచ్చు (మృదులపోవును.)

విశ్వా — అర్హావసరమున నయిదవధన్యత యేదియో చెప్పెద నంటినే ! అది యిదియే.

జన — ఋహతాత్ర ! ఈశుభమునకంతయు మీయనుగ్రహమే మూలకందము.

శత — ఒకనియిల్లు నిలువఁ బెట్టిననుకృత మెంత సద్యఃఫలప్రద మయినది !

రాము — తమ్ముడొక్కఁడును గొలఁదిదూరమున నిలువఁ బడినఁడు. నేనాతని నింకఁ జేరవచ్చునా ?

జన — ఇదిగో ! వధూవదులకు నివాళులయినపిమ్మట —

(మృదుల పల్లెరముతోఁ బ్రవేశించును.)

మంగళపుటారతి — సురట.

మృదుల — మంగళం శ్రీజానకీరాములకు మంగళం

జనక కనక రాశిజానకికి, జలజాప్తకులరామచంద్రునకు, మాసితేశుభ

గుణమాణిక్యములకు మీకు మంగళం

హాటకహరి దేహాలతకు తాటకమరణ సంధానునకు , పాటలాధర

మణి భాసితులకు మీకు ॥ మంగళం ॥

పురహరభక్తునుణి పుత్రికకు హరచాప సాపాటనాఘ్యనకు । కర
మరుదగు నధూవరులగు నిరుపురకు ॥మంగళం॥

రాము—తన మెడలోని రత్నహారమునుదీసి పశ్చేరములో
నుంచును.

జనక—మృగులా ! బాగుగ బాఠితివి. శివభక్తుని పుత్రికకు
శివభక్తుఁ ఖండనునకుఁ గల్యాణమగుటచేతనే నధూవరులు కిరమరు
దగువారుకారు. అయోనిసంభవకు సహల్యాచాపవిమోచనునకుఁగల
యిక గలుగుటచేసనికూడ చెప్పనచ్చును.

మృదు—చిత్తము ! ఇ-గో ! ఈరత్నహారము మీయల్లుఁగు
గారు నాకుఁ గటాక్షించినారు.

జన—అల్లుఁడుగా రిచ్చినారనఁగ గూతు రీయలేదనియూ ?
అమాట!

జాన—(ముత్యాలహారమిచ్చును.) తండ్రి ! నేను లోనికేగ
దను. (మృదులతోఁబోవును.)

రామ—(అపవారింది లక్ష్మణునిఁగొనిచుకొని) ఈరాజేం
దునికింకనుగూతులున్నారటకాదా—సిగ్గుపడెదవేల ? తమ్ముడా!

విశ్వా—ఊర్మిశా, మాశవీ. శుశ్రీకీర్తులను లక్ష్మణా, భరత,
శత్రుఘ్నులకు వరుసగనిచ్చి సీతాకల్యాణముతో నీమూఁడు వివాహ
ములు శీఘ్రముగఁజేయుము.

జన—సూహూర్తమును స్థిరపఱచుడు. దశరథునితో నిట్లు
వియ్యమొందఁగలభాగ్యము మీకరుణచే లభించెను. వెంటనే శుభ
లేఖలను వ్రాయించి దశరథమహారాజునకుఁ బంపించెదను.

విశ్వా—తథాస్తు. మేముమానివాసములకింకఁ బోయెదము.
జానకీరామా ! రామానుజా ! నావెంటరండు.

జన—(రామలక్ష్మణులతో గొగిలించుకొని) వెళ్ళండి. (విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులతో నిష్క్రమించును)

శతా—నేనాశ్రమమునకుఁ బోయిమాతల్లిగారిఁ గాంచెదను.

జన—చిత్తము. (శతానందుడు పోవును)

గీ. వృక్షమునభీతినొకఁడయి యెగిరిపోన

నన్నిపక్షులు నెగిరిన యట్లుగాగ

చిత్తమునఁగల్గినొకఁచింత యెదరిపోన

చింతలన్నియొకప్పుడు యెదరిపోవు ॥

అంతఃపురమీదివసున నెంతకలకలలాడుచుండును!

గీ. అంతిపురిరాణిముప్పటి యహస్సహస్సు

లన్ని 'యహహా'లుగామార్పు నందుగాదె.

అమ్మలక్కలముప్పటివైన బుగ్గపోల్లు

ముక్కువేళులుగనుమారి పోవుగాదె.

ఈవినోదమును నేను గూడఁజూచెదను.

(నిష్క్రమించును.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

పాఠాంకము.

ప్రదేశము—సాకేతపురము.

ప్రవేశము—శంకరాడు.

శంక—ఇచ్చినాడు ఉల్లిపొరవంటి యొక్కనట్ట. చేసినాడు
నాల్గుపెట్టిండ్లు నాల్గుకుంచులు నివ్వఁగానైన మూటగట్టునరికి
బుట్టునున్నగుడ్డ నీయకపోయిన నేదేవుఁడెట్టివాడు. నారాయణా !
నారాయణా !

నారా—(ప్రవేశించి) ఏమోయీ! శంకరా! ఏమి చేయు
చున్నావు?

శంక—ఏమున్నది? ఏడ్చుచున్నాను. పనియగుదువుగారిశిష్యుఁ
డను వియ్యంకునిగారిగురువుగారి శిష్యుఁడనుగదా! అమాత్యపుజిన్న
పెద్ద తాతయ్యనుక్కంటలేదా? ఇదిగో! ఈగుడ్డనా జనకచక్రవర్తి
నాకిచ్చట! చగువులోగట్టిలేకిపోనచ్చునుగాని యాశ్రయించినకొమ్మ
గట్టిదేకాదా! నీకేమియిచ్చినాడు?

నారా — రెండుకాశీశ్రువు నేనువలిచ్చినాఁడు. మూడుపట్టు గోముఖగులిచ్చినాఁడు. రెండుమృగచక్రము లిచ్చినాఁడు. రెండు పామకలజోళ్లనిచ్చినాఁడు. ఇంక నేమేమో—

శంక — ఇయ్యడాదుజేమీగురువుగారు మాటమేకు. మావసి స్థయ్యవట్టిమేకుముక్క! శిష్యునకునరియైనబహుకృతినియనియెడలఁ దనకిచ్చిన బహుమతులఁగూడ గిరిగిరిద్రిప్పి యిచ్చినవానిమొగము మీఁద గొట్టుచిర్భయస్వభావముగల వాఁడుమీగురుఁడు. ఇఁకమా యయ్యవాగు తనకీయకున్ననరే. తనశిష్యునకీయకున్ననరే. కణగులేదు మోగులేదు. చూపెఱుపులేదు. మాటచుఱుకు లేదు.

నారా — అట్లందువేల? మనగురువులనుబట్టి మనకిచ్చినారా! పండితసంభావనకు నీవునేనుఁగూడ సిద్ధపడితిమి. పరీక్షానికారులు నాకొనఁగవలసినట్లు నాకొనఁగినారు. నీకీయవలసినట్లు నీకిచ్చినారు. ఇదిజనకచక్రవర్తిగారి కేమి తెలియును ఇందులోమనగురువులకేమి జో క్యమున్నది. వెనుక నేమైనను నిన్నజరిగినగృహప్రవేశమహోత్సవము లలో నీకమూల్యబహుకృతులు లభించినవికావా?

శంక — నల్లరుకొడుకుల పెండ్లిండ్లయ్యెను; నల్లరుకోడండ్రింటి కొక్కసారి వచ్చుటయ్యెను. నేనుకులపురోహితుని శిష్యుఁడనైతిని. గృహప్రవేశోత్సవములలో నామాతృపురహుమానములైన నాకులే కుండవలయునా? మీవిశ్వాసుశ్రుగురువుగారుమిథిలాపురమందుండితిన్న గండనయాశ్రమమునకే పోయెదరంటివికాదా? నా కేతపురమునకుఁ దిరుగ నేల వచ్చినారు?

నారా — మీరాజుగారి బలాత్కృతిచేత యిచ్చటివేమకలు చూచుటకువచ్చినారు.

శంక — అవి యయినవికావా ?

నారా — ఈదినమే ప్రయాణము. రాజుగారియొద్ద సెలవు తీసి కొనుటకు వెళ్ళినారు.

శంక — మాగురువుగారుకూడఁ గోటలోనేయున్నారా ?

నారా — లేరు.

శంక — అట్లులైన వెంటనే యాయన పరిచర్యకై నేను బోవలయును.

నారా — నేను గోటముందుఁ గనిపెట్టియుండి రాజుగారితో మాటలాడిరావేగమే మాగురువుగారిని గలిసి మాయాశ్రమమునకుఁ బోయెదను. సెలవు.

శంక — మంచిది ; దయయుంచుము.

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

షష్ఠాంకము.

ప్రదేశము—రాజనభ.

ప్రవేశము—దశరథుడు, విశ్వమిత్రుడు.

విశ్వా—ఊ! హు! ఊ! హు!

దశ—ఇక లెక్క మూడు దినములుమాత్రమేగూడు.

విశ్వా—ఇక నాగ వీలులేదు. వదాన్యగ్రగణ్యుడనై రామలక్ష్మణుల నీవు నాకిచ్చిననా డీయూరు నచ్చితిని. చాలకాల మయినది.

దశ—నాదాత్మత్వ ముగనక్కఱలేదు. నేను మీయెడల గతినుండగ, ఋణప్రదాతవలె నాచరించితిని.

విశ్వా—ఏల?

దశ—రెండువస్తువులు మీకప్పనిచ్చితిని, తిరుగ నాటువస్తువుల దీసికొంటినిగాదా!

విశ్వా—ఇచ్చిన యనలు మొత్తమునే భద్రముగ నీకుఁ దిటుగ నీయలేనని మొదటఁ గొంత జెప్పితివికావా!

దశ—క్షమింపవలయును. మీప్రభావ మెఱుంగక—

విశ్వా—కాదు. రామచంద్రుని ప్రభావ మెఱుంగక యనుము. అతఁడు పరశురామగర్వభంగ మెంతవిలాసముగఁ జేసెనో కన్నాఁ జూచితివికాదా!

దశ—మహాత్మా! చూచితిని. ఇప్పటికాసన్నివేశమంతయు కొన్న నొడలు గగురుపొడుచుచున్నది.

విశ్వా—పుత్రిమాహత్యముచే ఘనతనొందు తండ్రిమహా
నీవు ప్రాప్తిముండవు. ఉత్తమోత్తమండవు. జ్ఞానమునుబట్టియేకర్మ
మన కాధిక్యము.

దశ — నేనే మీవెంటవచ్చియుండునెడలఁ దాటకాదులఁ జంపి
నరు గౌరవి కాంతానావవిమోచనముఁ జేసియుండఁగలనా !

విశ్వా — ఇంక నట్టి మాటలేల ! నేనిప్పుడే బయలుదేలి
యాశ్రమమునకుఁ బోవలయును

దశ — ఒక్క అరగడియపేపయినను నుండరా ?

విశ్వా—నీయుద్ద నెంత సేపుకూర్చుండినఁ గూర్చుండవలయు
ననియేయుండును. కాని ప్రయాణముహూర్తము సమీపించినది. పో
వలయును.

దశ — నమస్కారము.

విశ్వా—కల్యాణమస్తు. అయినన్నిక్కడ నింక నేనుండి చేయ
గలసినదేమున్నది.

దశ — సమకూర్పవలసిన శుభములన్నియుసమకూర్చ నేకూర్చి
రారు. ఒక్కమనవి.

విశ్వా—అదేమి ?

దశ — నేను పెద్దవాడనైతిని. రామచంద్రునకుఁ బట్టాభిషే
ముచేసి నేను మీవెంటనే మీయాశ్రమమునకు రానొదెత్తిని. అందు
కే మిమ్ము మూడు దినములయిన నాగుండని నేను బ్రార్థిం
తని.

విశ్వా—అర్హనమయమున నదియునగును. తొందరయేల ?

దశ — తలఁచుకొనినవి యెంతత్వరగ నైననంతమంచిదికాదా?

విశ్వా—ఈమాట యిప్పటికి నావ్రయాణమునకై వర్తి
కీయుదును. నేను బోవుచుంటిని. ఇంకఁ గావలసినదేమి ?

శ—కృతార్థుడనైతిని. ఏమియువలదు. ఐననిట్లుకోరెదను

గీ. ధరణి యీతిబాధలులేక ♦ తనకుఁగాక !

షణ్డజల యన్యోన్య వైరము ♦ ల్బాయుఁగాక !

కవితరాజపోషణమునఁ ♦ గ్రాలుఁగాక !

నీతిపాలనమున రాజు ♦ నెగడుఁగాక !

విశ్వా—తథాస్తు ! తథాస్తు !

(నిష్క్రమింతురు.)

సంపూర్ణము.

